

West-Friese Archeologische Rapporten 20

Zeelieden, bedelaars en gevangenen op een eiland in de Zuiderzee

Cultuurhistorie en archeologie van het Oostereiland in Hoorn

C.P. Schrickx

D.M. Duijn

**Zeelieden, bedelaars en gevangenen op een
eiland in de Zuiderzee**

**Cultuurhistorie en archeologie van het Oostereiland
in Hoorn**

C.P. Schrickx

D.M. Duijn

Colofon

Titel:	Zeelieden, bedelaars en gevangenen op een eiland in de Zuiderzee. Cultuurhistorie en archeologie van het Oostereiland in Hoorn.
Opgravingscode:	310
Om-nummer:	34996
Opdrachtgever:	Gemeente Hoorn
Coördinaten:	133059,30 / 516557,44 132974,35 / 516571,68 132969,61 / 516277,02 133037,21 / 516267,60
Auteurs:	C.P. Schrickx (KNA-archeoloog, Archeologie Hoorn) D.M. Duijn (protocolstage, studente archeologie UvA)
Redactie:	M.H. Bartels (senior KNA-archeoloog, Archeologie Hoorn)
Uitvoering veldwerk:	C.P. Schrickx D.M. Duijn C. Aay (veldtechnicus, Archeologie Hoorn) D. Vendelbosch (assistente-veldtechnicus, student Saxion)
Projectleiding:	G.T.C. van den Berg (senior KNA-archeoloog, Hollandia Archeologen)
Determinatie keramiek en glas:	D.M. Duijn en C.P. Schrickx
Determinatie kleipijpen:	J. van Oostveen (Tiel)
Determinatie leer:	A. Vissie-Hoogland en E. Winters-Ran (vrijwillig medewerkers Archeologie Hoorn)
Determinatie bot:	L. van den Akker (vrijwillig medewerker Archeologie Hoorn)
Kaarten en tekeningen:	D.M. Duijn en C.P. Schrickx
Objecttekeningen:	K. Kiestra (vrijwillig medewerker Archeologie Hoorn)
Ontwerp en lay-out:	C.P. Schrickx
Objectfotografie:	L. van den Akker en D.M. Duijn

© Gemeente Hoorn, Bureau Erfgoed, Archeologie, 2010

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteurs.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Inhoud

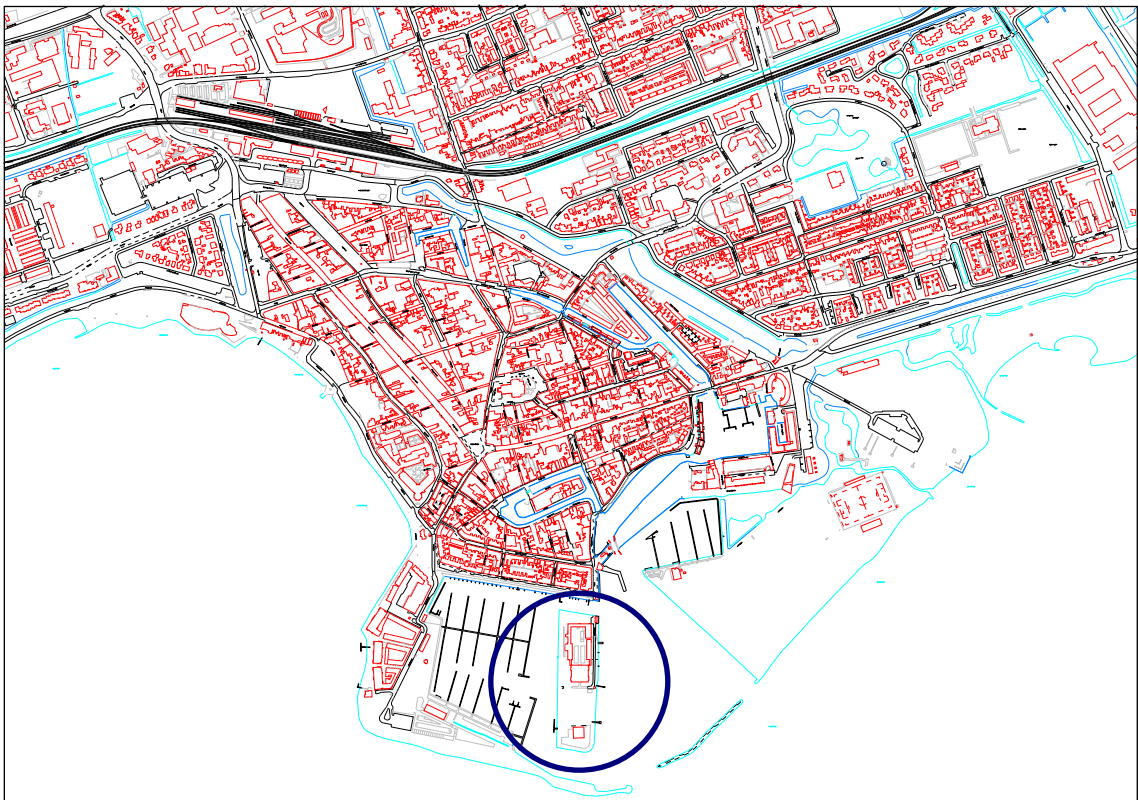
1	Inleiding	7
2	De onderzoekslocatie	9
2.1	Fysisch-geografische achtergrond	9
2.2	Geschiedenis van het Oostereiland	9
2.2.1	De aanleg van het Oostereiland	9
2.2.2	Bruggen en kades	15
2.2.3	Taanderijen	16
2.2.4	Traankokerijen	17
2.2.5	Woon- en pakhuizen van Cornelis Schuijt	25
2.2.6	Magazijn	32
2.2.7	Scheepswerf	38
2.2.8	Bedelaarshuis	45
2.2.9	Huis van Correctie	46
2.2.10	Rijkswerkinrichting	50
2.2.11	Tweede Wereldoorlog	51
2.2.12	Na de Tweede Wereldoorlog	52
3	Onderzoeksvragen en methode	55
3.1	Onderzoeksvragen	55
3.2	Methode	55
4	Resultaten	57
4.1	Inleiding	57
4.2	Fase 0: Zuiderzee	58
4.3	Fase 1: aanplemping Oostereiland tussen 1649 en 1654	59
4.4	Fase 2: Particuliere functies van 1655 tot 1692	67
4.5	Fase 3: Admiraliteit en Marine van 1692 tot 1817	69
4.6	Fase 4a: Bedelaarshuis van 1817 tot 1828	71
4.7	Fase 4b: Huis van Correctie van 1828 tot 1886	71
4.8	Fase 4c: Rijkswerkinrichting van 1886 tot 1933	77
4.9	Fase 5: van 1933 tot 2002	79
6	Synthese en conclusie	81
7	Literatuur	85
Bijlage 1	Brief 1687	87
Bijlage 2	Brief 1786	88
Bijlage 3	Allesporenkaart 1:100	91
Bijlage 4	Profielen 1:50	93
Bijlage 5	Profielen 1:50	95
Bijlage 6	Tabakspijpen (Jan van Oostveen)	97
Bijlage 7	Determinatielijst keramiek	119
Bijlage 8	Determinatielijst glas	132
Bijlage 9	Determinatielijst metaal	134
Bijlage 10	Determinatielijst bot	136
Bijlage 11	Determinatielijst bouwkeramiek	138
Bijlage 12	Determinatielijst natuursteen	139
Bijlage 13	Determinatielijst overige	139

1. Inleiding

Van 18 mei tot en met 3 juni 2009 is in opdracht van de gemeente Hoorn door Archeologie Hoorn een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) door middel van proefsleuven uitgevoerd op het Oostereiland (afb. 1). Het Oostereiland is een kunstmatig aangelegd eiland uit de 17de eeuw dat is gelegen in het historische havengebied van Hoorn. De projectleiding lag in handen van senior KNA-archeoloog G.T.C. van den Berg. Het veldteam bestond uit KNA-archeoloog C.P. Schrickx, veldtechnicus C. Aay, studente archeologie D.M. Duijn en assistente-veldtechnicus D. Vendelbosch.

De aanleiding voor het onderzoek was de restauratie van het gebouwencomplex en de herinrichting van het Oostereiland. Toekomstige nieuwbouw en andere bodemingrepen zou het bodemarchief van het eiland deels kunnen verstoren. Op basis van het bureauonderzoek werden diverse archeologische sporen op de onderzoekslocatie verwacht. Het IVO had in de eerste plaats als doel om vast te stellen of deze verwachte sporen daadwerkelijk in de bodem aanwezig waren, alsmede de aard, omvang, ouderdom en kwaliteit van deze sporen vast te stellen. Een tweede doelstelling was om op basis van bovenstaande toetsing van de archeologische verwachting tot een archeologische waardering van de vindplaats te komen.

Het voorliggende rapport geeft de resultaten weer van het archeologische onderzoek op het Oostereiland. In het eerste deel van dit rapport wordt de historische achtergrond van het Oostereiland besproken. Vervolgens komt de vraagstelling en onderzoeksmethode aan bod, gevolgd door een overzicht van de aangetroffen archeologische sporen en het vondstmateriaal.

1 Kadastrale kaart van de historische stadskern van Hoorn. Het Oostereiland is aangegeven met een gele cirkel.

2. De onderzoekslocatie

2.1 Fysische-geografie

Het Oostereiland ligt binnen de historische stadskern van Hoorn. De bodemopbouw van het eiland wijkt echter af van die van de rest van de binnenstad. Het Oostereiland is namelijk aangeplempt in de voormalige Zuiderzee. Onder het kunstmatig aangelegde eiland bevinden zich de oorspronkelijke afzettingen van de Zuiderzee, namelijk de Zuiderzee Laag van het Laagpakket van Walcheren van de Formatie van Naaldwijk. Deze laag bestaat uit kalkrijke klei en zand en is afgezet in het Laat-Subatlanticum (vanaf ca. 1250 AD), onder lagunaire, zoute tot brakke omstandigheden.¹

2.2 Geschiedenis van het Oostereiland

Voor de beschrijving van de gebruiksgeschiedenis van het Oostereiland is gebruik gemaakt van zoveel mogelijk beschikbare bronnen: publicaties, stadskronieken, archiefstukken en beeldmateriaal (oude prenten en kaarten). In dit hoofdstuk worden de resultaten van het historisch onderzoek thematisch gepresenteerd. Als eerste wordt de aanleg van het Oostereiland als onderdeel van de havenuitbreidingen van Hoorn besproken. Daarna volgen de diverse gebouwde structuren die op het eiland in de 17de en 18de eeuw hebben gestaan: taanderijen, traankokerijen, het Magazijn en de scheepswerf. Tot slot wordt de functie van het voormalige Magazijn als Bedelaarshuis en gevangenis besproken. Een aparte paragraaf gaat over het gebruik van de gebouwen tijdens WOII. Op basis van de in dit hoofdstuk beschreven gebruiksfuncties wordt in hoofdstuk 4 een fase-indeling gehanteerd voor de beschrijving van de archeologische sporen.

2.2.1 De aanleg van het Oostereiland

De aanleg van het Oostereiland maakt onderdeel uit van de havenuitbreidingen van Hoorn in de 16de en eerste helft van de 17de eeuw. Hoorn beleefde in die periode een bloeitijd als handelsstad. De handelsactiviteiten concentreerden zich in het havengebied, waar al snel voor het lossen, laden, bouwen en repareren van schepen een ruimtetekort ontstond.² Verschillende havenuitbreidingen vonden plaats, beginnend in 1576 met de verlenging van het Baadland met de Binnenluiendijk.³ Een nieuwe haven, de Karperkuil, werd op deze wijze gevormd. Al snel was opnieuw ruimte nodig en in 1608 werd besloten tot de aanleg van een nieuwe dijk die later de Buitenluiendijk zou gaan heten.⁴ In de bronnen wordt gesproken over de Nieuwe Luiendijk. De voltooiing van het project heeft lang op zich laten wachten. Op de stadsplattegrond van Velius uit 1615 wordt een gedeelte van de haven- en stadsuitbreiding nog schetsmatig weergegeven omdat het werk toen nog niet was voltooid (afb. 2). Pas in 1616 werd het project afgerond met de aanleg van de wal (de Nieuwe Wal) vanaf de Oosterpoort naar de Buitenluiendijk. Ten behoeve van de scheepsbouw werd in 1622 de Buitenluiendijk verbreed. Door de aanleg van de Buitenluiendijk en de Nieuwe Wal werd de stad uitgebreid met een kleine haven, het Rottegat, en een grote haven, de Kielhaven. Het Rottegat lag op de plek waar zich nu het hertenkamp bevindt. De huidige Vluchthaven is een restant van de Kielhaven. Een ander deel van de Kielhaven is gedempt en hier bevindt zich nu het Julianapark met de voetbalvelden van VV Hollandia.

1 Berendsen 2004, 265.

2 De Knecht 2006, 136.

3 Velius (hertaling) 2007, 575.

4 Velius (hertaling) 2007, 677.

2. Stadsplattegrond uit 1615 (noorden onder), afkomstig uit de kroniek van Velius (collectie WFM). In geel is de havenuitbreiding geaccentueerd die tijdens het maken van de kaart in de planning stond, maar nog niet was uitgevoerd. De paaldammen in zee (zie kaart Blaeu) ontbreken nog. Wel is een langs de kust een palenrij vanaf de Hoofdtoren tot aan de Westerpoort als golfbreker aanwezig.

1 Karperkuil

2 Rottegat

3 Kielhaven

In 1630 besloot het stadsbestuur tot een grootschalige havenuitbreiding door middel van de aanleg van paaldammen in zee. Op een afstand van 125 roeden (circa 471 meter in Rijnlandse roeden) uit de kust en evenwijdig aan het Achter op 't Zand werd een paaldam geslagen.⁵ Deze werd aan de oostzijde doorgetrokken tot aan de Buitenluiendijk. Haaks op Achter op 't Zand werden twee paaldammen aangelegd ter plekke van het latere Visserseiland en het Oostereiland. Tussen de paaldammen ontstond op deze wijze een nieuwe haven: de Westerhaven (nu Grashaven). Ten oosten van deze haven lag de Oosterhaven. De aanleg van de paaldammen was onderdeel van één overkoepeld plan, getuige de kaart uit de atlas van Blaeu (afb. 3). Deze atlas is uitgegeven in 1649 maar de kaart van Hoorn geeft vermoedelijk het stadsbeeld omstreeks 1640 weer.⁶ Op deze kaart staat ook een paaldam buiten de Westerdijk getekend, maar deze is voor zover valt na te gaan nooit uitgevoerd.⁷

Uit de periode na 1630 zijn talrijke gegevens beschikbaar over het uitdiepen van de Oosterhaven en met name de Westerhaven. De grootste opdracht werd in 1648 verstrekt. In dat jaar werd wel 50.000 last modder uit de Westerhaven opgebaggerd.⁸ Het uitdiepen van de havens kon vanaf 1631 grootschalig worden aangepakt door de uitvinding van een verbeterd model baggermolen

5 WFA 0348 139 fol. 101; WFA 0348 110 fol. 120v-121r.

6 Johan en Cornelis Blaeu namen in 1638 de zaak van hun vader Willam Blaeu over en werkten vanaf dat jaar aan het *Toonneel der Steden*. De kaart van Hoorn is in ieder geval vóór 1648 gemaakt, aangezien de uitbreiding aan de zuidzijde van de Italiaanse Zeedijk op de kaart nog niet aanwezig is.

7 Abbing vermeldt dat in 1663 een ketting palen vanaf het Westereiland (Visserseiland) tot aan de Westerpoort werd geslagen. Uit de resoluties van de burgemeesters blijkt dat deze palen langs de kust als golfbreker werden geplaatst en dus niet als begrenzing van een nieuwe haven. Abbing 1841-1842, 78. WFA 0348 119 fol. 142r.

8 WFA 0348 154 fol. 26v-27v.

3. Stadsplattegrond uit de atlas van Blaeu (noorden onder), uitgegeven in 1649 (collectie WFA). De kaart is vermoedelijk gemaakt omstreeks 1640. De uitbreiding aan de zuidzijde van de Italiaanse Zeedijk (Achter op 't Zand) uit 1648 is nog niet aanwezig. In zee zijn diverse paaldammen weergegeven. De meest westelijke (op de kaart rechts) is nooit uitgevoerd.

1 Oosterhaven

2 Westerhaven

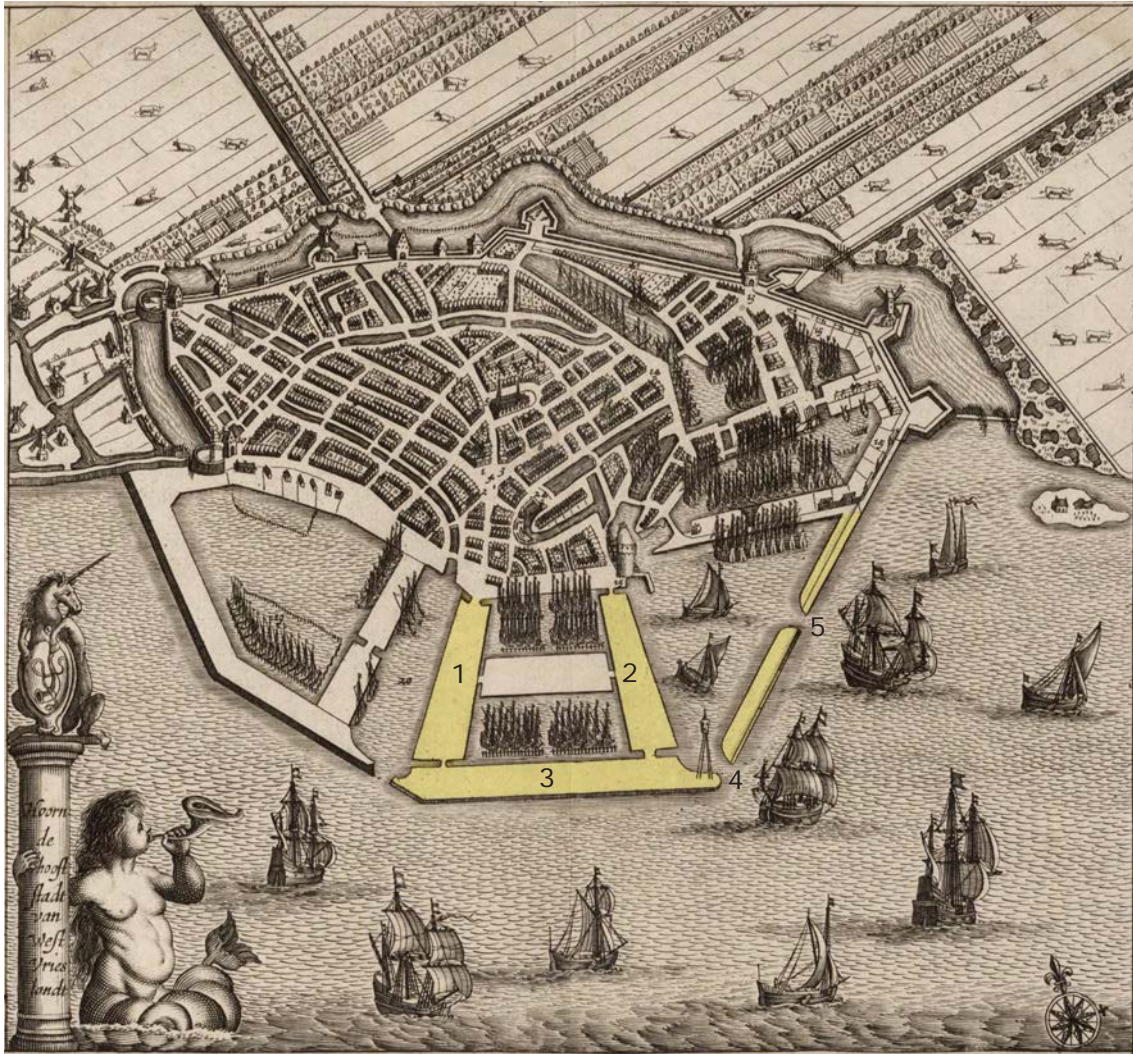
door de Hoornse burger Jan Jansz Nieng.⁹ De vastgelegde hoeveelheid van 50.000 last modder is een enorme hoeveelheid bagger. Per schuit kon 11 last worden vervoerd en dat houdt in dat bijna 5000 schuiten met modder uit de haven werden gehaald. In de burgemeestersresolutie werd vastgelegd dat het opgebaggerde materiaal gebracht moest worden naar de plek die de burgemeesters zouden aanwijzen. Vermoedelijk is het havenslib deels gebruikt voor de ophoging aan de zuidzijde van de Italiaanse Zeedijk die in 1648 plaatsvond.¹⁰ De naam Achter op 't Zand verwijst nog naar het opgebaggerde zand dat hier is opgebracht. In een resolutie uit 1652 is sprake dat door de aannemer inmiddels 40.000 van de 50.000 lasten modder zijn opgebaggerd.¹¹ Het gaat vermoedelijk over hetzelfde project waaraan jarenlang is gewerkt. Waarschijnlijk werd het havenslib al vanaf 1630 gebruikt voor de verbreding van de paaldammen die de Westerhaven omsloten. Bij het op diepte brengen van de Ooster- en de Westerhaven kwam een enorme hoeveelheid bagger naar boven en deze moest ergens worden gestort. Het aanplempen van de paaldammen tot dijken en vervolgens tot eilanden (Oostereiland, Visserseiland en De Haai) was de meest praktische oplossing. In een resolutie uit 1649 wordt al gesproken over de schinkeldijk.¹² De Haai werd in die tijd zo genoemd. Dit houdt in dat de

9 De Knecht 2003.

10 Vervolg op Velius, deel I, paragraaf 10; Saaltink 1992, 16.

11 WFA 0348 116 fol. 161r.

12 WFA 0348 116 fol. 12v.

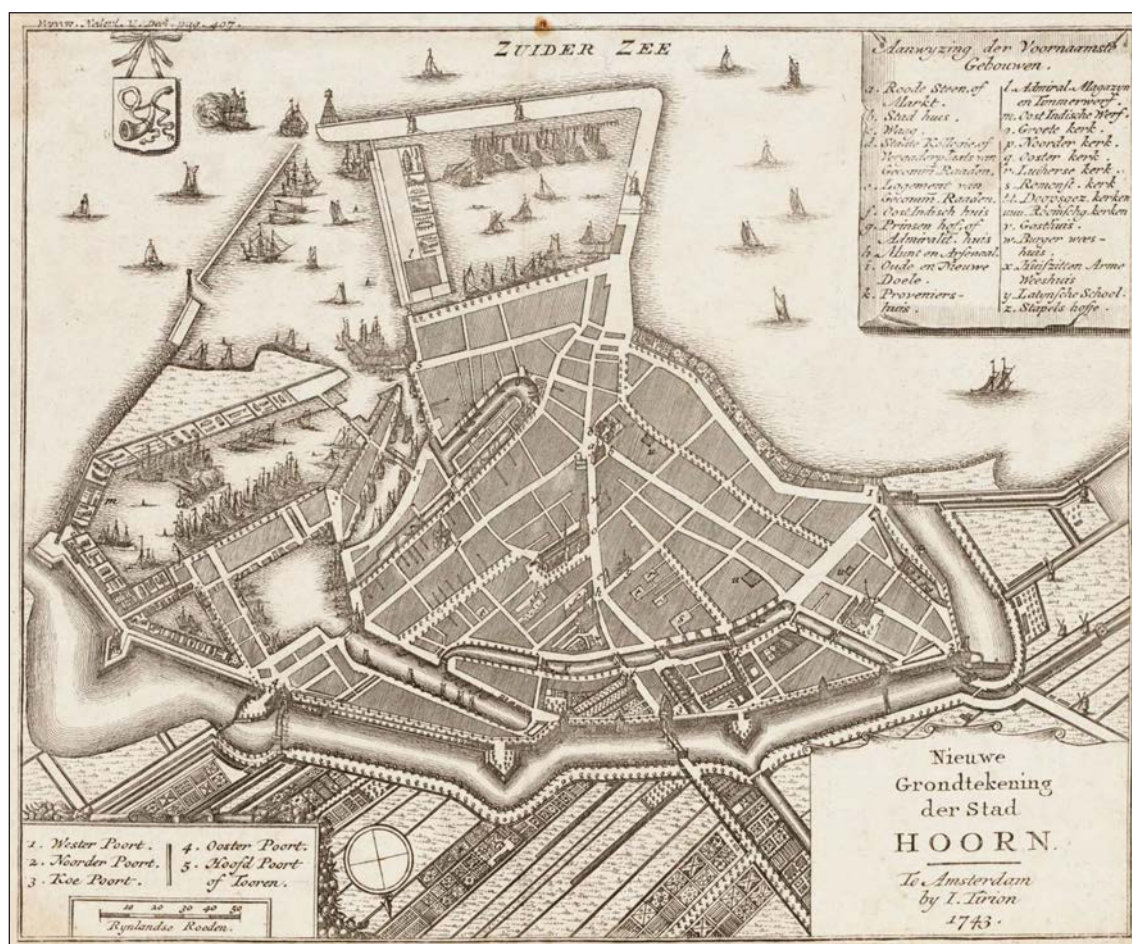
4. Stadsplattegrond van Hoorn (noorden boven), gemaakt door landmeter Hendrik Cornelisz Pott (collectie WFM). De kaart is voor het eerst uitgegeven in de derde druk van de kroniek van Velius uit 1648. De uitbreiding aan de zuidzijde van de Italiaanse Zeedijk (Achter op 't Zand) uit 1648 ontbreekt nog. In zee worden diverse eilanden en dammen weergegeven, die op het moment van maken van de kaart niet bestonden. De kaart geeft een havenplan weer. De geel geaccentueerde delen zijn daadwerkelijk in iets gewijzigde vorm uitgevoerd.

1 Vissereiland	4 Grote Gat
2 Oostereiland	5 Oostergat
3 De Haai	

paaldam al vóór 1649 tot een dijk was gemaakt. Een resolutie waarin tot de aanleg van de eilanden werd besloten, is niet in het oud archief van Hoorn te vinden. De enige aanwijzing voor het bestaan van een plan voor de aanleg van kunstmatige eilanden is een kaart uit 1648 gemaakt door landmeter Hendrik Cornelisz. Pott (afb. 4). Deze kaart werd opgenomen in de derde druk van de kroniek van Velius. Op de kaart is een aantal eilanden aan de zuidzijde van de stad getekend. Door deze alvast in te tekenen kreeg de kaart een langere houdbaarheid. De kaart zou zo ook na de uitvoer van de plannen nog een actueel beeld van de stad geven. Het gebruik van deze methode is bijvoorbeeld ook te zien op kaarten uit de jaren '70 en '80 van de 20ste eeuw. Hierop is vaak de geplande, maar niet uitgevoerde, polder Markerwaard aangegeven. Het plan van de aanleg van de eilanden voor de Hoornse kust dat in 1648 bestond, is nooit volledig uitgevoerd.

Een precies jaar van aanleg van het Oostereiland valt dus niet te geven. In de literatuur over het Oostereiland wordt 1655 genoemd als jaar waarin opgebaggerd havenslib werd gebruikt voor de aanleg van het Ooster- en het Visserseiland.¹³ De bronnen waarnaar wordt verwezen geven echter geen enkele aanleiding deze hiermee in verband te brengen.¹⁴ Uit een resolutie van 28 januari 1655 blijkt overduidelijk dat zowel het Oostereiland als De Haai al bestond. Dit is de oudst bekende vermelding van het Oostereiland. In het stuk is nog eenvoudig sprake van het Eiland omdat het Westereiland (nu Visserseiland) nog niet bestond. De inhoud van de resolutie wordt onder de paragraaf taanderijen besproken. Het lijkt erop dat de aanleg van het Oostereiland verband houdt met de grootschalige baggercampagne waarmee in 1648 was begonnen. In dat jaar werd de modder gebruikt om Achter op 't Zand aan te leggen. In 1649 werd een stuk land buiten de Buitenluiendijk aangeplempt, zoals onder de paragraaf traankokerijen wordt besproken. Vermoedelijk is het Oostereiland in de periode 1650-1654 aangelegd.

Het Oostereiland is ook nadat de eerste gebouwen verschenen een aantal malen opgehoogd. De meest grootschalige ophoging vond plaats in 1668. In verschillende kronieken wordt melding gemaakt dat de havens werden uitgediept en de specie op het Vissers- en Oostereiland werd gebracht.¹⁵ In een map met diverse stukken betreffende de havens van Hoorn zijn aantekeningen

5. Stadsplattegrond uit 1743 (noorden boven), uitgegeven door Tirion (collectie WFA). Deze kaart geeft het beste beeld van de havens van Hoorn vanaf omstreeks 1650.

13 Brozius 2004, 11.

14 In de burgemeestersresoluties uit 1655 is sprake van herstelwerkzaamheden aan de dieper (de baggermolen) en niet van het opbaggeren van havenslib en de aanleg van eilanden.

15 Vervolg op Velius deel I paragraaf 35; Saaltink 1992, 27. Abbing 1841-1842, 102.

6. Detail van de plattegrond van Tirion uit 1743 (noorden onder) met historische namen:
 1 Westerhaven / Oorlogschepenhaven / Grote Haven (nu Grashaven)
 2 Oosterhaven
 3 Schuijtes Eiland / Oostereiland
 4 Westereiland / Visserseiland
 5 Schinkeldijk / Lantaarndijk / De Haai
 6 Lantaarn (havenlicht)
 7 Grote Gat / Westergat
 8 Ooster Gat
 9 Molengat
 10 Buitenluiendijk
 11 Kielhaven / Schinkelhaven

7. Moderne luchtfoto (noorden schuin onder; bron: Google Maps).

bewaard gebleven die op deze werkzaamheden betrekking hebben (en lijken hier betrekking te hebben op het jaar 1667). In totaal werden door Beeck Pieters Warder 12.804 lasten bagger uit de Oosterhaven en de Oorlogschepenhaven (de Grashaven) op het "schuijttten eijlant" gebracht. Deze hoeveelheid was genoeg om het hele eiland ongeveer 70 cm op te hogen. De laatst bekende vermelding van een grootschalige ophogingen op het Oostereiland dateert uit 1742, toen volgens de kronieken de havens werden uitgebaggerd en de specie deels op het Oostereiland werd gebracht.¹⁶

Het uitdiepen van de havens was een continue zorg. Ondanks de enorme hoeveelheid havenslib die uit de Ooster- en Westerhaven in de periode 1648-1668 werd opgebaggerd, klaagden de kooplieden en schippers in 1688 over het dichtslibben van de Oosterhaven.¹⁷ Besloten werd de haven deels uit te baggeren en deels te verkleinen. Een deel van de Oosterhaven buiten de Buitenluiendijk werd aangeplempt. Hier bevindt zich nu het Julianapark.

Het beste beeld voor de havens van Hoorn in de periode 1650-1750 geeft de stadsplattegrond van Tirion uit 1743 (afb. 5 en 6). Hierop staan het Oostereiland, Westereiland en De Haai met de paaldam richting de Buitenluiendijk getekend.

2.2.2 Bruggen en kades

Het Oostereiland was van de drie aangelegde eilanden (het Oostereiland, het Visserseiland en De Haai) het enige echte eiland. Het Visserseiland was een schiereiland en De Haai stond in verbinding met het dit schiereiland. Tussen het Oostereiland en De Haai bevond zich een doorvaart: het Molengat (ook wel Molenaarsgat). De doorvaart tussen het Oostereiland en het Achter op 't Zand heeft, voor zover bekend, geen naam.

Van oudsher heeft een brug tussen het Oostereiland en het Achter op 't Zand gelegen. Dit was aanvankelijk een dubbele ophaalbrug. Uit de bronnen is bekend dat deze brug in 1686 werd vernieuwd.¹⁸ De nieuwe brug is op het schilderij van Jan Claesz Rietschoof te zien (afb. 14). In 1711 werd deze brug vervangen door een enkele ophaalbrug.¹⁹ In 1764 verving men deze brug volgens Abbing opnieuw: "*met eenen enkelen evenaar geheel vernieuwd*".²⁰ Deze brug staat op diverse pentekening van Pieter Aartsz. Blauw afgebeeld (afb. 15). De ophaalbrug werd in 1889 vervangen door een vaste brug.²¹ Deze is in 1976 gerenoveerd en heeft toen zijn huidige vorm gekregen.²² Bij de huidige renovatie zal opnieuw een nieuwe brug worden gerealiseerd.

In de 18de eeuw werd ook een brug aangelegd over het Molengat, het water tussen het zuidelijke uiteinde van het Oostereiland en De Haai. In 1671 dienden kooplieden en schippers van Hoorn reeds het verzoek in op die plek een ophaalbrug te realiseren, maar dit werd door het stadsbestuur niet ingewilligd.²³ Wanneer de brug wel is aangelegd, is onbekend. De brug is in ieder geval op de kaart van Tirion uit 1743 aanwezig (afb. 6). Waarschijnlijk was het een draaibrug en is deze in 1775 geheel vernieuwd. Dan wordt namelijk in de bronnen vermeld dat "*een nieuwe draybrug gemaakt op twee over elkander staande ophaal bruggeties*".²⁴ Op een kaart die dateert uit omstreeks 1786 staat als bijschrift dat het een drijfbrug (soort vlotbrug) is (afb. 31). In 1785 werd de gehele brug weggehaald en "*een nieuwe brug beeter voor de*

16 Vervolg op Velius, deel I paragraaf 173; Saaltink 1992, 79.

17 WFA 0348 inv.nr. 124 fol. 85r-86r.

18 Vervolg op Velius deel I paragraaf 61; Saaltink 1992, 37.

19 De Knegt 2006, 142, 145; Vervolg op Velius, deel I paragraaf 84; Saaltink 1992, 47.

20 Abbing 1841-1842, 380.

21 Rem 1976, 5.

22 Orsel 1998, 4, 46.

23 WFA 0348 inv.nr. 121, fol. 39r.

24 Vervolg op Velius, deel I paragraaf 389; Saaltink 1992, 155.

doorpassagie van oorlogsscheepen geschikt in de plaats gemaakt".²⁵ Op de kaart van Mentz uit 1812 wordt de brug nog aangegeven (afb. 12); op de kadastrale kaart uit 1823 is deze niet meer aanwezig (afb. 34). De brug is dus tussen 1812 en 1823 verwijderd. Tegenwoordig is er nog altijd geen verbinding tussen het Oostereiland en De Haai.

De kades van het Oostereiland, die waarschijnlijk aanvankelijk aan alle kanten voorzien waren van eenvoudige houten beschoeiingen, zijn in de loop van de eeuwen diverse malen versterkt. In 1715 werd aan de westkant van het eiland van het Magazijn tot aan het Molengat een wierriem aangelegd.²⁶ Een wierriem is een kadeversterking in de vorm van een pakket samengeperst wier dat op zijn plek werd gehouden met palen. In het *Vervolg op de Chronyk der Stad Hoorn van de heer Dr. T. Velius* wordt bij het jaar 1739 vermeld dat *"de palen aan de oostkant van het Oosterijland werden door een 3 voeten geligt, hunne toppen gelijk gesaagt en in het volgende jaar ten deelen beschoeyd"*.²⁷ Aan de oostkant van het eiland werd dus een nieuwe beschoeiing gemaakt. Aan deze kant is geen sprake van een wierriem. Tevens wordt bij dat jaar vermeld dat: *"De kay voor het Admiraliteyts magasin werd afgedampt en ten kosten van 't Collegie een nieuwe muur van grauwe mopsteenen gemetseld van uyt de grond der zeehaven tot op de hoogten der straat"*.²⁸ Aan de noordkant van het eiland voor het Admiraliteitsmagazijn werd een stenen kademuur gerealiseerd. In 1765 werd de wal *'beginnende van het Admiraliteits-Magazijn tot aan de Werf van dit Collegie, aan den buitenkant, met eenen ketting van doorgezaagde palen, onder den naam van sneebalken, beheid'*.²⁹ Waarschijnlijk wordt hier de beschoeiing aan de westzijde van het eiland bedoeld. Deze werd versterkt met een rij sneebalken. Dat zijn in de lengte gekliefde palen.

2.2.3 Taanderijen

Het oudst bekende bouwwerk op het Oostereiland is een taanderij. Een taanderij (ook wel taanboet of taanschuur) is een gebouw met een of meer ingemetselde ketels voor het koken van taan. Taan is een aftreksel van eikenschors (eek) en teer. In de gekookte taan werden netten, zeilen en touwen ondergedompeld om het materiaal minder gevoelig te maken voor rot en schimmel door toedoen van het zeewater.³⁰ Taanderijen waren meestal houten gebouwen. Een indruk van het uiterlijk van een taanderij wordt verkregen uit een tekening die in 1968 van een taanderij op het Visserseiland is gemaakt (afb. 8).

Twee taanlieden uit Amsterdam verzochten op 28 januari 1655 de burgemeesters van Hoorn om een taanboet te mogen bouwen in het havengebied van Hoorn. Zij deden enkele voorstellen voor de locatie: *"aent oost eijnde bijde traenhuisen oft voor 't west of andersints wel, aende zuijtwesterhoeck van't Eijlandt, bijde lanteern"*.³¹ Het verzoek werd ingewilligd maar het is helaas niet duidelijk waar de taanderij werd gebouwd. Mogelijk werd deze op het Oostereiland geplaatst want uit een resolutie van 19 juni 1657 blijkt dat een taanderij op dit eiland aanwezig was. Ten gevolge van de bouw van de woon- en pakhuizen door Cornelis Jansz Schuit was Bastiaensz. Taenman gedwongen zijn taanderij te verplaatsen. Hij diende hiertoe een verzoek

25 Vervolg op Velius, deel II paragraaf 77; Saaltink 1992, 200.

26 Notitie stadswerken 1715: "De vestkandt van schuijts eijlant vant magesijn tot aent molegadt mede met 1 ¼ duijms dele te beschrijje en met een 4 voets wierriem te besetten en met aerde te vullles al koste f450,-".

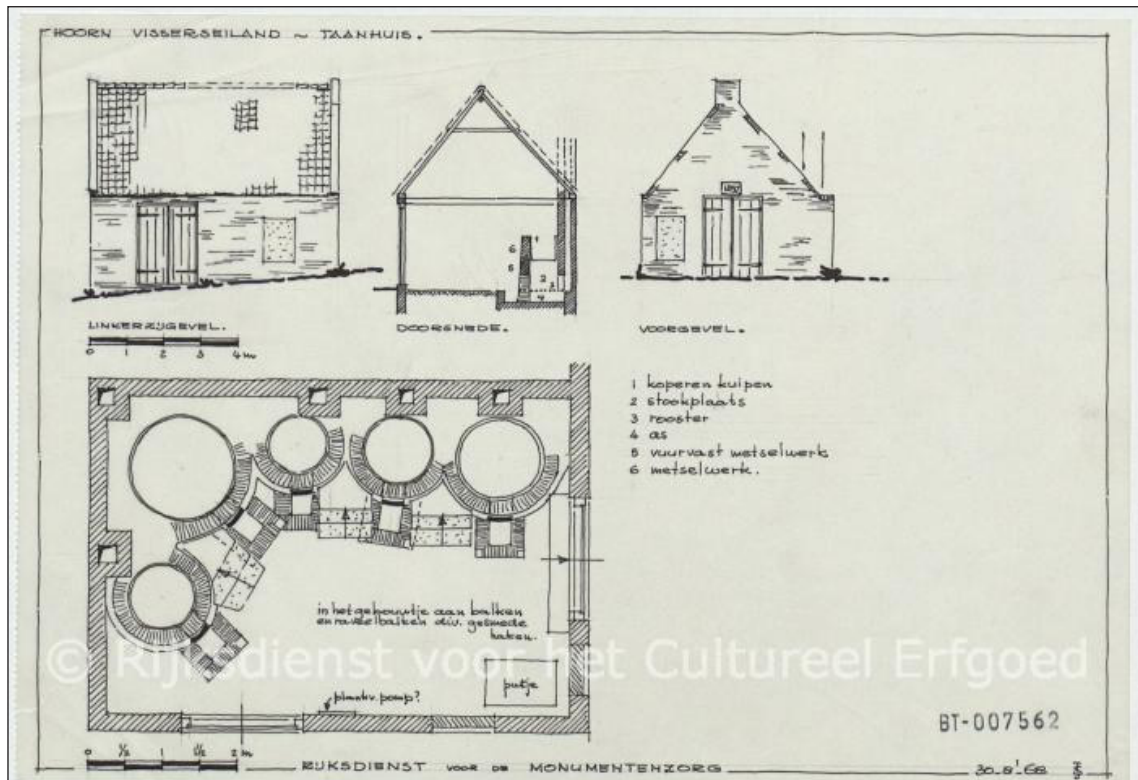
27 Vervolg op Velius, deel I paragraaf 151; Saaltink 1992, 72.

28 Vervolg op Velius, deel I paragraaf 151; Saaltink 1992, 72.

29 Abbing 1841-1842, 382.

30 Dorleijn e.a. 2002, 267.

31 WFA 0348 117 fol. 176v.

8. Tekening van een taanhuis op het Visserseiland uit 1968 (collectie RCE). Het gebouw is gereconstrueerd in het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen.

om een nieuw erf bij de burgemeesters in.³² Het lijkt aannemelijk dat Bastiaensz. Taenman een van de taanlieden uit Amsterdam van het verzoek van 1655 was.

In 1691 werd opnieuw een verzoek gedaan om een taanderij op het Oostereiland te mogen bouwen. Jacob Bent en Lujtje Claesz., zeilmakers en inwoners van de stad Hoorn, kregen toestemming een taanderij op zes roeden afstand van het huis van de weduwe van Jan Blauw en op de rooilijn van dit huis te mogen bouwen.³³ Het huis van de weduwe van Jan Blauw was het meest zuidelijke woonhuis (zie p. 29). Op basis hiervan is de exacte locatie van de taanderij te bepalen. Deze bevindt zich nu ter plaatse van de voormalige gevangenis. In de resolutie werd verder vastgelegd dat de taanderij een omvang van 40 bij 25 voeten zou hebben (ca. 11 bij 7 meter). In 1692 kocht Lujtje Claes de helft van de taanboet met bijbehorende gereedschappen van Jacob Bent waardoor hij voortaan de enige eigenaar was.³⁴

Andere vermeldingen van taanderijen op het Oostereiland zijn niet bekend. In het verpondingsregister van 1733 worden geen taanderijen op deze locatie vermeld. In de 18de en 19de eeuw stonden wel taanderijen op het Visserseiland (zie afb. 8).

2.2.4 Traankokerijen

Traankokerijen waren werkplaatsen waarin walvisspek tot traan werd verwerkt. De walvistraan werd gebruikt in producten als kaarsen, lampolie, zeep en smeermiddel.³⁵ Hoewel in Europa honderden traankokerijen hebben bestaan, zijn slechts enkele archeologisch onderzocht. Het is daardoor niet mogelijk een gedetailleerde reconstructie van een traankokerij te geven.

32 WFA 0348 118 fol. 61r.

33 WFA 0348 156.

34 WFA 0348 1560.

35 Haartsen en Hacquebord 1996, 20.

9. Smeerenburg op Spitsbergen, schilderij van Cornelis de Mann uit 1639 (collectie Rijksmuseum, Amsterdam). Aan de linkerkant wordt een walvis geflenst; aan de rechterkant zijn twee traankokerijen te zien. Onder: detail van het schilderij. Het walvispek wordt op de kapbanken in stukken gehakt. Op de ovenwand staan twee mannen die de ketels in de gaten houden. Zij scheppen de traan in de koelbakken aan de linkerkant van de oven, waarna de traan naar houten bakken loopt en uiteindelijk in tonnen wordt opgevangen.

Het uiterlijk en de wijze waarop de traankokerij functioneerde, lijkt grotendeels afhankelijk te zijn van de locatie waar en de periode waarin deze werd gebouwd. Er is wel een aantal algemene kenmerken te noemen. Bij de traankokerijen op Spitsbergen begon de verwerking op de kapbank waar de walvisspek in stukken werd gehakt. Bij de traankokerijen in Europa werd de walvisspek in tonnen aangevoerd. De gesneden stukken spek werden vervolgens in de traanoven tot traan gekookt. De oven bestond uit een ronde bakstenen ovenmantel met daarin een spekketel. Onder de ketel werd een vuur gestookt en de rook werd via een schoorsteen op of naast de oven afgevoerd. De bovenkant van de oven vormde tevens de werkvloer voor de spekkoker. Soms werd naast de oven een bak of ton ingegraven waarin onzuiverheden uit de spekketel geschept konden worden. Als de traan voldoende was gekookt, werd deze met behulp van grote lepels uit de ketel in houten bakken geschept. Deze bakken waren deels gevuld met water. De traan werd hierin gezuiverd en gekoeld. De koelbakken stonden op verschillende niveaus en waren met elkaar verbonden via goten, zodat de traan van de ene bak naar de andere overliep. Als de traan voldoende was gezuiverd en afgekoeld, werd deze in tonnen gegoten.³⁶ Dit productieproces is afgebeeld op een schilderij van Smeerenburg, een voormalige Nederlandse nederzetting op Spitsbergen, van Cornelis de Man uit 1639 (afb. 9).

Op Smeerenburg zijn Nederlandse traankokerijen uit de 17de eeuw onderzocht. Verschillende Hollandse steden, waaronder ook Hoorn, hadden hier traankokerijen en huizen voor arbeiders, zodat gevangen walvissen direct konden worden verwerkt tot traan. De oudste traanovens zijn hier gebouwd in de periode 1610-1620. De traankokerij van Hoorn op Smeerenburg is gebouwd rond 1625 en bestond uit een dubbele traanoven waarvan er één is opgegraven.³⁷

In het havengebied van Hoorn hebben diverse traankokerijen gestaan. De oudste stonden op het rietland ten zuiden van de Buitenluiendijk. Volgens de generale schets over Hoorn in de periode 1650 to 1750 in het *Vervolg op de Chronyk der Stad Hoorn van de heer Dr. T. Velius* stonden daar drie traankokerijen: "*Beoosten voorseyde brug (de Camper Brug), ter plaatsen daar thans de rietboeten staan, waaren 3 traankokerijen, voor welke de Groenlandsvaders met een schip vol walvisspek konden aanhalen en vlot leggen. Maar naderhand wanneer de Buitenluiendijk verbreed werd en de Camper brug gedemolieerd, zijn de traankokerijen vandaar opgenomen en een van die op de Hay of Lantaarndijk gebragt en de twee anderen op het zuydeinde van het Ooster of Schuiten Eyland.*"³⁸ De precieze locatie van de traankokerijen valt af te leiden uit een tweetal schetskaarten uit de 17de eeuw. De eerste kaart is een weergave van de Oosterhaven met rechtsonder de Hoofdtoren (afb. 10). De tekening is niet gedateerd maar moet van na 1651 dateren aangezien de Hoofdtoren is voorzien van een torentje dat in dat jaar is gebouwd. Ten zuiden van de Hoofdtoren is het Oostereiland afgebeeld met rechts bovenaan de lantaarn en een houtzaagmolen op de Haai. Onderaan de afbeelding bevindt zich de Buitenluiendijk. De Oosterhaven wordt in het zuiden (op de afbeelding bovenaan) begrensd door de paaldam in zee en aan de oostkant (op de afbeelding links) door land vanaf de paaldam naar de Buitenluiendijk. Op deze verbinding staan vijf rietboeten en twee traanhuizen afgebeeld. De rietboeten waren bestemd voor de opslag van riet dat werd gebruikt om scheepshuiden schoon te branden. De laatste drie rietboeten zijn in 1775 afgebroken.³⁹

36 Hacquebord 1988, 57.

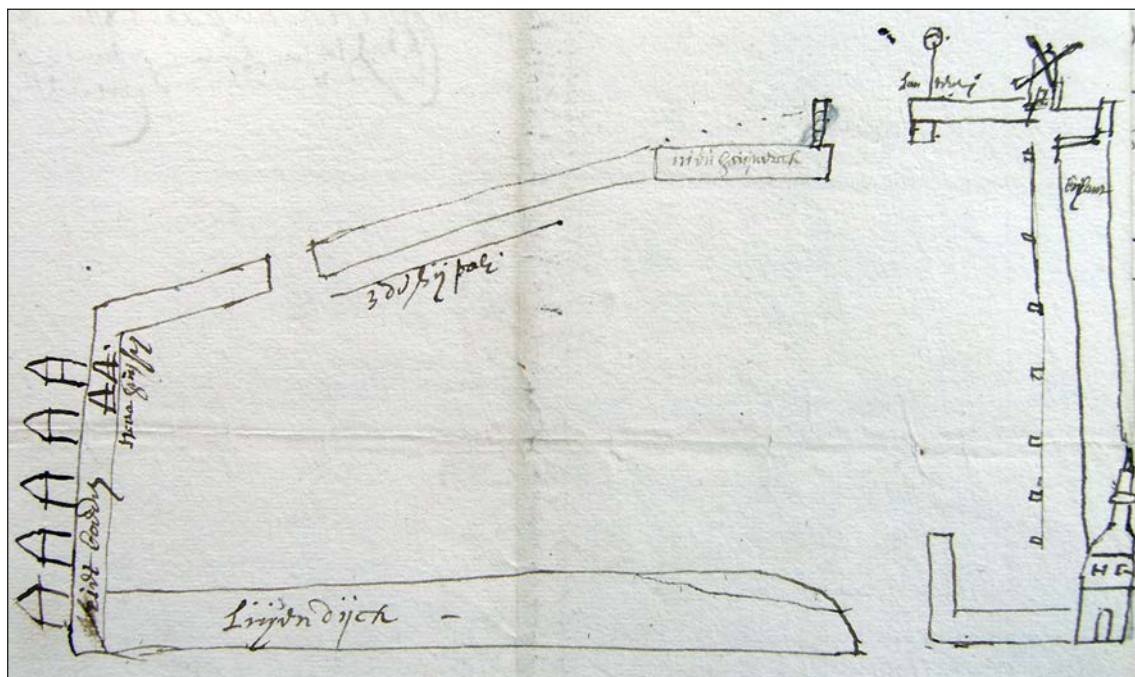
37 Hacquebord 1990, 16-19.

38 Generale schets van de toestand en verandering in de stad Hoorn voorgevallen tussen 1650 tot 1750, paragraaf 10-11; Saaltink 1992, 5-6.

39 Vervolg op Velius, deel I paragraaf 385; Saaltink 1992, 152.

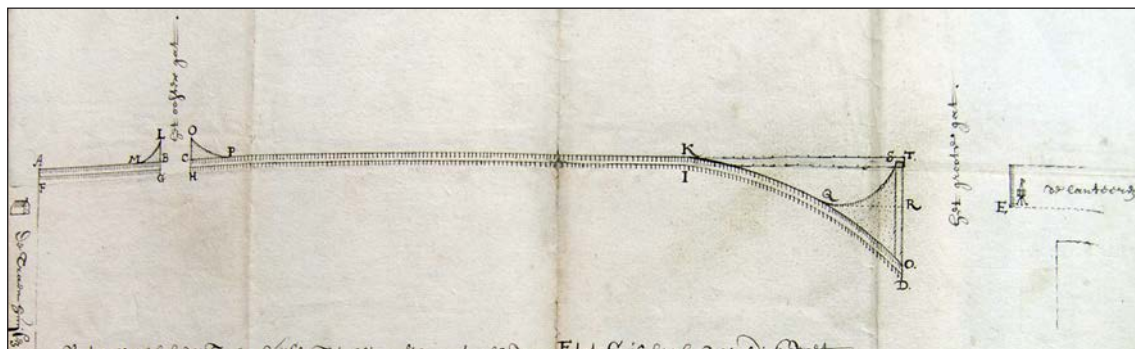
Op een tweede kaart uit de 17de eeuw, die gemaakt is ten behoeve van werkzaamheden aan de paaldam in zee, staan de traanhuizen eveneens weergegeven (afb. 11). De locaties van de traankokerijen zijn goed te plotten op een 19de-eeuwse kaart (afb. 12).

De bouw van de traankokerijen buiten de Buitenluiendijk hangt samen met een aanplemping die in 1649 plaatsvond. In een resolutie van 19 juni 1649 werd bepaald: "te vervullen het achter hinckel vanden scinckelhaven, op de roijinge vanden kaiserinnestraet sulcs dattet uijtcomt ontrent twintich roeden, of iet meer, selfs tot 25 roeden van de oostcant van t oostergadt

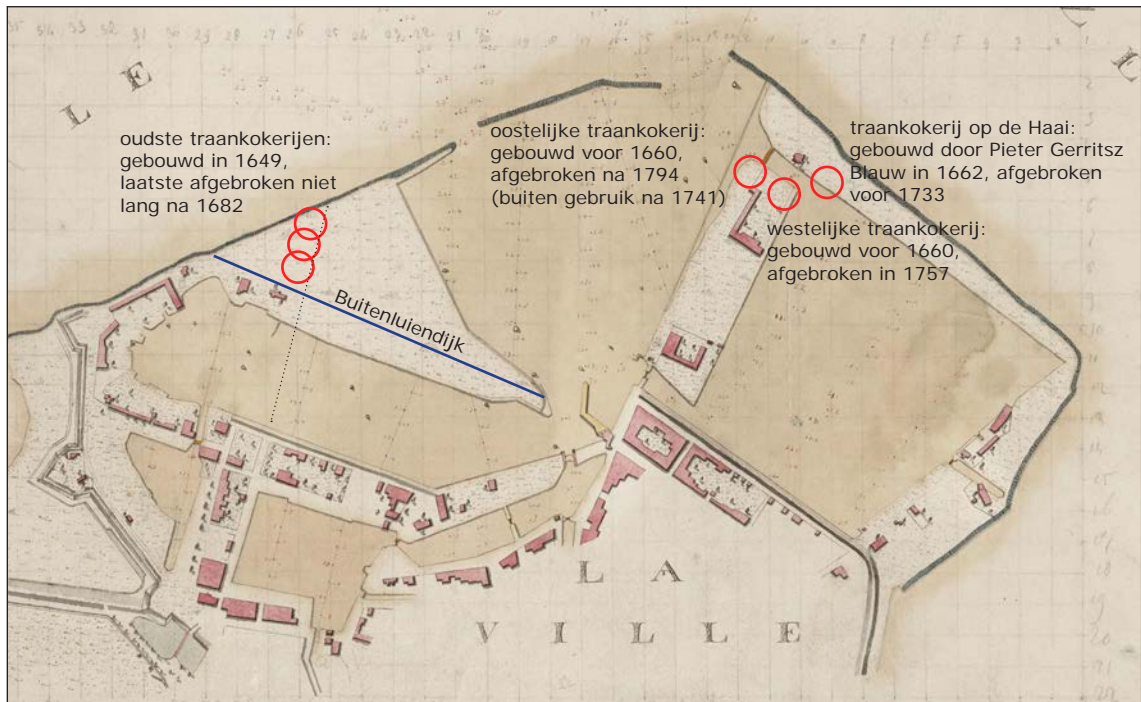
10. Schetskaart ten behoeve van werkzaamheden aan de paaldam tussen het Grote Gat en het Ooster Gat, circa 1655.

Rechtsonder staat de Hoofdtoren afgebeeld (met het torentje uit 1651), rechtsboven een houtzaagmolen op De Haai. Daar tussenin bevindt zich het Oostereiland (eylant). Links van de molen staat het havenlicht (lanteern). Onderaan bevindt zich de Buitenluiendijk (luijendijck). Langs de paaldam staat "3de rij palen en nieu haijwerck". Vanaf de Buitenluiendijk loopt een pad of dijk naar de paaldam met daarop rietboeten (riet boeden) en twee traankokerijen (traan huisjen). Op het Oostereiland staan geen traankokerijen, taanhuizen of pakhuizen.

11. Schetskaart ten behoeve van werkzaamheden aan de paaldam tussen het Grote Gat (het grote gat) en het Ooster Gat (het ooster gat), circa 1670.

Rechts van het Grote Gat bevindt zich De Haai met het havenlicht (de lanteern). Geheel links sluit de paaldam aan op de weg of dijk naar de Buitenluiendijk en hier staat één traankokerij afgebeeld, hoewel het bijschrift in meervoudsvorm is (de traen huisjen).

12. Kaart van het havengebied van Mentz uit 1812 (collectie WFA). Dit is de oudste nauwkeurige kaart van de havens van Hoorn en is daarom als ondergrond gebruikt om de locaties van de traankokerijen weer te geven. De traankokerijen bij de Buitenluiendijk zijn gebouwd op een lijn in het verlengde van de Keizerinnesteeg (deze steeg bestaat niet meer en lag haaks op de Binnenluiendijk). Deze lijn is als een stippellijn weergegeven.

13. Moderne luchtfoto (noorden schuin onder; bron: Google Maps).

vanden voirseide scinckeldijck".⁴⁰ Deze omschrijving behoeft enige uitleg. Met de scinckelhaven wordt de Kielhaven bedoeld. De schinckeldijck is de dam die vanaf de Buitenluiendijk de Ooster- en de Westerhaven omsloot. De hoek tussen de schinckeldijck en de Buitenluiendijk werd aangeplempt tot een denkbeeldige lijn in het verlengde van de Keizerinnestraat. Deze straat bestaat nu niet meer en lag in die tijd haaks op de Binnenluiendijk. De oudst bekende

40 WFA 0348 116 fol. 13v-14r.

vermelding van traankokerijen in Hoorn dateert van 7 september 1649.⁴¹ In een resolutie wordt melding gemaakt van een plan voor de haven met als begrenzing van het plangebied de traanhuizen. Kennelijk zijn deze in 1649 gebouwd. In 1655 is opnieuw sprake van deze traankokerijen wanneer een verzoek wordt ingediend voor het bouwen van een taanderij. Als mogelijke locatie wordt het oostelijk havengebied bij de traankokerijen genoemd ("het oost eijnde bijde traenhuisen").

Uit de genoemde generale schets valt op te maken dat de traankokerijen nabij de Buitenluiendijk naar het Oostereiland en de Haai zijn verplaatst. In de literatuur wordt deze verplaatsing in verband gebracht met het jaar 1662. De traankokerijen waren echter al eerder aanwezig op het Oostereiland en de traankokerijen bij de Buitenluiendijk bleven langer voortbestaan. Van een letterlijke verplaatsing is dus geen sprake en het verslag uit de generale schets klopt dus niet helemaal. Al in 1660 waren de twee traankokerijen op het Oostereiland aanwezig. Simon de Mof verzocht in dat jaar om een houtzagersmolen bij de traanhuizen op het eiland te mogen neerzetten.⁴² Dit verzoek werd overigens niet ingewilligd. De derde traankokerij, die op de Haai stond, werd gebouwd in 1662. Gerrit Pietersz Blaeuw verzocht aan de burgemeesters om een traankokerij en een pakhuis op de wierdijk bij de lantaarn te mogen oprichten, ten westen van het woonhuis van Sijmon Pietersz. Houtsager.⁴³ Dit verzoek werd ingewilligd onder voorwaarde "*dat men aldaer geenige traen ofte speck sal vermogen te doen koocken ten tijde ende dage dat de wint naer dese stadt toe is wayende*".⁴⁴ Deze zelfde voorwaarde zal ongetwijfeld ook hebben gegolden voor de traankokerijen op het Oostereiland en werd gesteld vanwege de ongelooflijke stank die het koken van traan veroorzaakte. De traankokerij van Gerrit Pietersz. Blaeuw stond dus niet op het Oostereiland, maar op de Haai even ten westen van de houtzaagmolen.⁴⁵

In 1662 waren dus inderdaad drie traankokerijen op het Oostereiland en op de Haai. De traankokerijen bij de Buitenluiendijk bleven echter voortbestaan. Op de besproken kaart van de Oosterhaven uit omstreeks 1660 staan hier twee traankokerijen weergegeven. Kroniekschrijver Abbing vermeldt bij het jaar 1682 dat over een lengte van 23 roeden nieuwe palen werden geslagen van het Oostergat tot aan de traankokerij.⁴⁶ Hieruit blijkt dat in 1682 nog steeds een traankokerij op het rietland bij de Buitenluiendijk stond. Vermoedelijk is deze niet lang daarna afgebroken.

De eigenaren van de traankokerijen op het Oostereiland zijn niet allemaal bekend. Het oudste gegeven dateert uit 1688 wanneer burgemeester Ewoud Beverwijck een "pakhuijs ende traankokerij staende op Schuijtes Eyland" van Jacob Blauw koopt.⁴⁷ Bij de koop waren de ketel en alle andere lossen goederen inbegrepen. De twee traankokerijen staan vermeld in het verpondingsregister van 1733. Ze worden omschreven als de oostelijkste en de westelijkste traankokerij en waren beide voorzien van een boet en een werkhuis. Als eigenaar wordt opgegeven Jacob Benningbroek. In het register staat geen traankokerij op de Haai vermeld. Kennelijk is deze voor die tijd afgebroken. De walvisvaart was al enige tijd op zijn retour.

41 WFA 0348 116 fol. 31r.

42 WFA 0348 119 fol. 65v

43 WFA 0348 119 fol. 108v-109r.

44 WFA 0348 119 fol. 109v.

45 In 1664 wordt de traankokerij van Gerrit Blauw als belending genoemd bij een verzoek een nieuwe houtzaagmolen te mogen bouwen. WFA 0348 119 fol. 153v.

46 Abbing: "Van het Ooster-gat tot aan de traankokerij werden twee kettingen palen, ter lengte van 23 roeden, geslage".

47 WFA 0348 1560.

Lesger vermeldt voor een diverse jaren het aantal walvisvaarders dat in de haven van Hoorn arriveerde.⁴⁸ In 1681 waren dat nog 23 walvisvaarders, in 1726 was het aantal gedaald tot negen walvisvaarders, in 1733 tot nog maar twee walvisvaarders en in 1739 arriveerde geen enkele walvisvaarder meer.⁴⁹ Als reden wordt in de bronnen genoemd dat de vangst weinig succesvol was. Van de vijf of mogelijk zes traankokerijen die er omstreeks 1670 waren, resteerden er in 1733 nog maar twee. Kroniekschrijver Abbing vermeldt dat in 1740 een walvisvaarder naar Groenland uit werd gezonden en met zeven walvissen terugkeerde.⁵⁰ De traankokerijen in Hoorn bleken dusdanig vervallen te zijn dat de traan gekookt moest worden in Edam.

In 1741 werd een van de traankokerijen opgeknapt.⁵¹ Vermoedelijk gaat het om de traankokerij op de zuidoostelijke hoek van het Oostereiland. Van deze traankokerij is namelijk een transactie uit dat jaar bekend. Francois van der Norm kocht van Pieter Brinkhorst 6/32 deel van de "de oost traankokerije op het schuifters eijland met de op en dependantien van dien". In 1742 kocht Jan Sint van Willem Swidde 1/8 deel van de traankokerij. In 1748 kocht Daniel Dircs van

14. Walviswervel gevonden in de haven aan de oostkant van het Oostereiland bij een duikcoëfening van de brandweer in 1997 (collectie Archeologie Hoorn). Op de wervel zijn haksporen te zien. Lengte 105 cm. Het is het enige tastbare overblijfsel van de walvisvaart van Hoorn.

48 Lesger 1990, 161.

49 Een hoogtepunt voor de Hoornse walvisvaart was het jaar 1697 toen een Hoorns schip (schip Schagen) terugkeerde met 24 walvissen. Vervolg op Velius, deel I paragraaf 70; Saaltink 1992 40.

50 Abbing: "Dit jaar was door reeders, onder directie van den; Heer Mr. Gerard van Hoolwerff, wederom een schip naar Groenland op de walvischvangst gezonden ; hetzelfde kwam den 31 Julij met eene gezegende vangst van zeven visschen wederom binnen Texel. Maar het schip, met deszelfs vracht aan onze stad komende, waren al de traankokerijen verwaarloosd en vervallen derhalve kon hier niet gekookt worden, en werd alles, met kleine vaartuigen naar Edam gebracht, om aldaar worden gekookt en gezuiverd te worden". Zie ook: Vervolg op Velius, deel I paragraaf 154; Saaltink 1992, 73.

51 Abbing: "Ook werd eene der traankokerijen en haar vervallen wal wederom in orde gebracht". Zie ook: Vervolg op Velius, deel I paragraaf 159; Saaltink 1992, 75.

Warnar Hartslager 1/32 deel van de traankokerij. Opvallend is dat het telkens om delen gaat waaruit blijkt dat de traankokerij door meerdere personen (reders) werd uitgebaat, net zoals het geval was bij de schepen voor de walvisvaart.

De traankokerij op de zuidwestelijke hoek van het Oostereiland werd niet meer gebruikt. In 1756 verkocht Jan Sint als afgevaardigde van de mede-eigenaren deze traankokerij aan de Admiraliteit.⁵² Jan Sint was tevens boekhouder bij de Admiraliteit en heeft kennelijk in die hoedanigheid bij de transactie bemiddeld. De traankokerij wordt bij de verkoop omschreven als de "geweesene traankokerij" waaruit blijkt dat die niet meer in functie was. De Admiraliteit liet de traankokerij ongebruikt en vervolgens werd deze in 1757 ontmanteld. In de kronieken wordt uitgebreid verslag van deze ontmanteling gedaan:

*"De laatste nog, in wezen zijnde, traan-kokerij, met haren opstal, staande aan het Westeinde van het Eiland, over de nieuwe Admiraliteits-Werf, sedert eenige jaren geheel buiten gebruik, was door verwaarloozing vervallen. Men had al langzamerhand gezien, dat verscheidene planken, nu en dan werden weggenomen tot dat men eindelijk op den 2den Junij dezes jaars de geheele slooping en plundering zag. Dezelve begon door eenige moedwillige jongens, die voorgaven, zulks wel te mogen doen. Dit gerucht was zeer spoedig in de geringste buurten der stad verspreid. Aanstonds zag men verscheidene gemeene lieden derwaarts spoeden, om, was het mogelijk, mede wat van dien roof te profiteren, gelijk dan ook eenige, beladen met balken, palen, planken, sparren, terug keerden hebbende de een een touw om voort te trekken, de ander weder een' kruiwagen, een derde torschte iets op den schouder elk deed zijn best, om van dit goedkoope hout zich bij tijds te voorzien: sommigen hadden de assurantie, dit gestolen hout met schuitjes voor hunne deur te brengen, en te zeggen, dat de Boekhouder, Jan Sint hun permissie had geeven. In minder dan een uur tijds zag men alles afgebroken; blijvende niet anders dan de steenen fundamenteen en de gemetselde koperen spekketel staan, die naderhand, door de Directeuren der traan-kokerij publiek verkocht werd."*⁵³

De herstelde traankokerij op de zuidoostelijke hoek heeft na 1741 nooit gefunctioneerd. Pas in 1759 werd voor het eerst sinds 1741 een schip naar Groenland gezonden, zoals blijkt uit de kroniek van Abbing. Opnieuw moest voor het koken van de traan uitgeweken worden naar Edam:

*Alhoewel sedert het jaar 1740 geen schip naar Groenland door onze reeders was uitgerust, werd echter dit voorjaar wederom een schip van deze stad, op de robbe- en walvischvangst, door onze kooplieden uitgezonden. Het schip was genaamd de Expeditie, de Boekhouders waren Beets en Ris, en de Commandeur Jurgen Jurgensz. de Jonge. Hetzelve kwam den 21sten Julij, met eene gezegende vangst van 103 kwartelen robbespek en 3,300 robbevelen, behouden voor onze stad ten anker. Maar dewijl onze laatste traan-kokerij in 1757 geheel was vernield, was men genoodzaakt op eene andere plaats te koken. Derhalve werd dit robbespek naar Edam gevoerd, en aldaar gekookt en gezuiverd.*⁵⁴

52 De volledige tekst luidt: "Jan Sint, burger en coopman alhier, soo voor sig selve, als sijn mede reeders gelijden verkoght so aan de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden ter Admiraliteijt van Westvrieslant ende den Noorderquartieren een van ouds geweesene traankokerije met al het opstal staande ende gelegen aan de stads buijten zee kant aan de westzijde van het Eijlandtannex met admiraliteijts tijmmewerff ten noorden ende molenhaven ten zijden voetstoots soo 't selve beheijt, betimmert ende te voren is gepossideert en beseten, bekenden voldaan ende beloofde qq supra te vrijen ende vermogens brieven in dato 31 maart 1756 beginnende alsvoren".

53 Abbing. Zie ook: Vervolg op Velius, deel I paragraaf 315; Saaltink 1992, 123.

54 Abbing. Zie ook: Vervolg op Velius, deel I paragraaf 319; Saaltink 1992, 127-128.

De vervallen traankokerij duikt nog een paar keer in de bronnen op. In 1782 kapseisde het VOC-schip Berkhout door toedoen van een zware storm. Dit schip lag in de haven van Hoorn "bij de oude traankokerije".⁵⁵ In 1783 strandde het VOC-schip Dieren "voor de oude traankokerije op de hoek van 't Molegat".⁵⁶ Op de kaart van Doesjan uit 1794 staat bij de zuidoosthoek van het Oostereiland geschreven: de 'gewezen traankokerij'. Dit is de laatste vermelding.

2.2.5 Woon- en pakhuizen van Cornelis Schuijt

Nadat op het Oostereiland een taanderij en twee traankokerijen waren verschenen, werd al vrij snel een grootschaliger bouwplan bij de burgemeesters van Hoorn ingediend. Op 26 februari 1657 diende koopman Cornelis Jansz Schuijt (ca. 1620-1677) het volgende verzoek voor een erf van 100 roeden breed in, zoals is vastgelegd in het memoriaalboek van de burgemeesters:

"Remonstreert reverentlijck uw Ed(ele) onderdanige medeburger Cornelis Jansz. Schuijt coopman, hoe dat bij suppliant aen ende opmerck genomen hebbende dat men binnen dese stadt niet veel voorsien en is van packhuijsen omme granen, wijnen ende andere diergelijcke coopmanschappen te huijstvesten bergen ende opte slaen, in voegen dat hij suppliant ende andere coopluijden van allerhande granen ende vatwaren tot meermalen ende verscheijdene ladinge naer Amsterdam hebben moeten senden omme aldaer gebercht en in pachhuisen opgeslagen te worden, twelcke dese stadt in hare neringe ende coopmanschappen verswacht ende incommodeert, oock mede verscheijdene arbeidsluijden haere vrouwen ende kinderen het broot uit de mont genomen ende in hare welvaart vercort worden, is daeromme te rade geworden sijns toe vlucht te nemen te uw Ed(ele) de Heeren Burgermeesteren eenstemmick gelieven te authoriseren omme aen hem suppliant te vercoopen opt eijlant bij thoof vande brug ofte oostkant desselfs tot de westcant, doorgans ontrent hondert voeten breet zijd aen t'ervve met hare opslagh ofte wallen, omme aldaer te timmeren sufticante ende bequame packhuijsen tot een geruimen borginge van alle de voorszeide coopmanschappen, twelck hij suppliant verhoopt dat strecken sal tot aenwas vermenichvuldiging van negotie ende welvaart dese stadts"⁵⁷

Het verzoek werd op 27 februari 1657 ingewilligd.⁵⁸ Als voorwaarden werden vastgelegd dat: de pakhuizen op de rooilijn van de huizen aan het Hoofd moesten worden gebouwd, dat de burgemeesters te zijner tijd voor een goede straat rondom de pakhuizen zouden zorgen en dat de koper de beschoeiingen moest onderhouden.⁵⁹ De koopsom bedroeg f2000,-. Op 5 maart 1657 vond op verzoek van Cornelis Schuijt een kleine aanpassing in de transactie plaats. De

55 "Op den 20 October werd alhier het O. I. Cies schip Berkhout, dat bij de oude traankokerije lag, en na China stond te vaaren, nieuw getimmert sijnde, door een harde storm uyt den n.w. smiddags te elf uuren in onse have leggende, omver gesmeeten met kiel uyt het water op zijde leggende. Daar was vrij wat werk om dat leege, dog swaar lichaam overend te krijgen, het welk evenswel in wijnjig dagen gelukte". Vervolg op Velius, deel II paragraaf 37; Saaltink 1992, 188.

56 "Het schip Dieren dat dag bevorens even binnen het gat lag, werd door de hooge zee voor de oude traankokerijen op de hoek van 't Molegat geset en beschutte daar gelukkig die wal". Vervolg op Velius, deel II paragraaf 48; Saaltink 1992, 191.

57 WFA 0348 154 fol. 234v.

58 WFA 0348 118 fol. 41r.

59 De volledige tekst luidt: "de voornoemde cooper sijns huijsen oft timmerage int oosten sal hebben te stellen opde roijninge vande huijsen bij thoof, gelijk oock de geheele timmerage rondom sal moeten werden gemaect ende gereguleert naer en in conformite vande keure deses stadts ende 't selve gestelt op soodanige roijninge als hem van stadts wegen door de fabrijcken sal werden aangewesen, des blijven de heeren burgermeesteren gehouden van stadts wegen, voor des coopers te timmeren packhuijsen int oosten noorden ende westen ter bequamer tijt te doen maecten ende opte leveren eene goede strate, ende de wallen te maecten omtrent ter lengte van vijflich voetten, blijvende de cooper gehouden de beschoeiingen aen 't water voor achter ende ter sijden tsijnen coste te onderhouden ende doen repareren". WFA 0348 158 fol. 234v-235v.

15. *Schilderij met links het Oostereiland, toegeschreven aan Gerrit Berckheyde (Haarlem 1638-1698). Waarschijnlijk is het schilderij gemaakt voordat de Admiraliteit de gebouwen gebruikte. Het schilderij is in 2001 geveild bij Sotheby's in New York; huidige verblijfplaats onbekend.*

breedte van het te kopen perceel werd aangepast van 100 naar 114 voeten, en de koopsom werd evenredig aangepast.⁶⁰

Cornelis Schuijt bouwde vervolgens op het noordelijke deel van het eiland twee woonhuizen en drie pakhuizen (afb. 15 en 16). Deze bouw vond waarschijnlijk plaats in de loop van 1658 of begin 1659, aangezien het eiland in 1658 nog met bagger uit de havens werd opgehoogd.⁶¹ Het gebouwencomplex was U-vormig, met aan de noord- en westzijde pakhuizen. Aan de oostzijde bevonden zich twee woonhuizen. Het grote woonhuis aan de linkerkant werd bewoond door Schuijt; het kleinere huis aan de rechterkant verhuurde hij. Om de bouw van de huizen op het Oostereiland te kunnen bekostigen, moest Schuijt in 1659 zijn bestaande huizenbezit belenen en daarnaast een grote hoeveelheid geld lenen.⁶² Hij verwachtte kennelijk dit geld ruimschoots terug te verdienen, maar het zou anders lopen zoals we hieronder zullen zien.

In 1659 verzocht Schuijt aan het stadsbestuur om een straat voor zijn huizen aan te leggen, zoals in de verkoopakte was vastgelegd.⁶³ Aanvankelijk werd het verzoek afgewezen en als antwoord gegeven dat vereffenen met modder of andere materie en enkele planken afdoende moesten zijn om het stuiven van zand te voorkomen. Na de volgende dag ter plekke te zijn wezen kijken, werd alsnog besloten een echte straat te maken.⁶⁴ Cornelis Schuijt en zijn nakomelingen zouden voor het onderhoud verantwoordelijk zijn.

60 WFA 0348 158 fol. 234v-235v.

61 Vervolg op Velius deel I paragraaf 24, 22; Abbing 1841-1842, 66.

62 Brozius 2004, 11, 14.

63 WFA 0348 118 fol. 150v.

64 WFA 0348 118 fol. 151r.

16. Schilderij van Jan Claesz Rietschoof tussen 1708 en 1711 (collectie Westfries Museum; huidige verblijfplaats onbekend). Aan de rechterkant zijn de woon- en pakhuizen te zien die Cornelis Schuijt in 1658 liet bouwen. Op het moment dat Rietschoof dit havenbeeld schilderde, waren de panden in gebruik bij de Admiraliteit. Geheel rechts is de dubbele ophaalbrug te zien.

Lange tijd was Schuijt de enige eigenaar van woon- en pakhuizen op het eiland. Hierdoor werd het eiland aangeduid als 'Schuijtes Eyland' en dit bleef zeker tot eind 18de eeuw de gangbare naam voor het eiland.⁶⁵ Schuijt was uiteraard toen al lang geen eigenaar meer van de panden. In 1671 ging hij failliet, waarna zijn bezittingen, waaronder de gebouwen op het Oostereiland, in 1677 per executieverkoop werden verkocht.⁶⁶ Dankzij deze verkoop van 24 maart 1677 is de omvang en ligging van de verschillende bouwdelen precies te reconstrueren (afb. 18). Het noordelijke deel van het huidige complex staat op exact hetzelfde grondplan, met uitzondering van de achtergevel van de voormalige woonhuizen. Alle gebouwen hadden gemeenschappelijke muren en waren voorzien van opslagkelders.

Cornelis Schuijt was niet de enige gebruiker van het eiland. Zoals in de vorige paragraaf uiteengezet, stonden op het eiland ook twee traankokerijen. Daarnaast kreeg in 1660 de Admiraliteit van West-Friesland en het Noorderkwartier, die gevestigd was in Hoorn en Enkhuizen, toestemming om bij de noordwal van het Oostereiland een schuit te mogen stallen en de wal te mogen gebruiken.⁶⁷

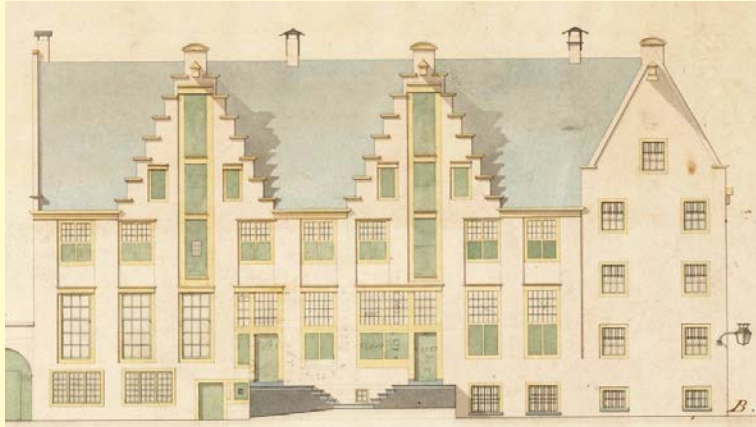
De kooplieden Gerbrand Opperdoes en Pieter Hemsz kregen in 1670 toestemming om een veerdienst tussen Hoorn en de Franse steden Rouen en St. Valery te beginnen.⁶⁸ Als reden

65 In de brief van het stadsbestuur uit 1796 betreffende de aanbieding van het Oostereiland en de Westerhaven aan de marine is nog sprake van het Schuites Eiland.

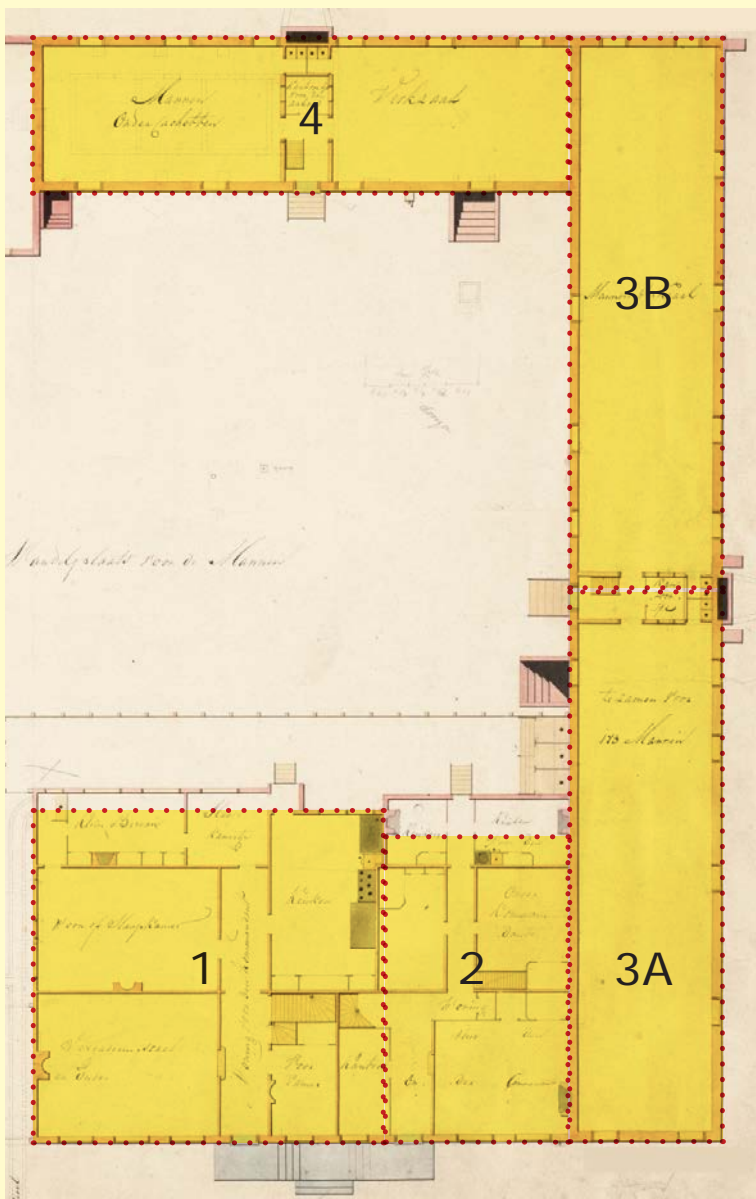
66 Brozius 2004, 14.

67 WFA 0348 119 fol. 12v.

68 WFA 0348 120 fol. 202v en 207v-208r.

17. Aanzicht van de oostgevel uit 1830. De gevels zijn sinds de bouw in 1658 vrijwel ongewijzigd gebleven. De pakhuisdeuren in de rechtergevel zijn dichtgezet (vermoedelijk bij de verbouw tot bedelaarshuis) en de luifel boven het bordes is verwijderd.

18. Reconstructie van de bouwdelen in 1677 met als ondergrond een plattegrond uit 1830. De omvang van de bouwdelen is, met uitzondering van de achtergevels van de woonhuizen (nr. 1 en 2), ongewijzigd gebleven.

1

Woonhuis van Cornelis Jansz Schuijt

In 1677 werd het huis verkocht met een leeg erf aan de zuidkant (op de afbeelding ter linkerzijde van het huis) van 25 voeten breed en 177 voeten lang, en het erf achter het huis van 56 voeten breed en 98 voeten lang. Het huis had een gemeenschappelijke muur met het woonhuis aan de noordkant (nr. 2).

De afmetingen van het huis worden in 1677 niet vermeld. Het huis kan gereconstrueerd worden tot een afmeting van 56 voeten breed en 54 1/2 voeten lang.

In 1677 kocht Jan Pietersz Blau het huis voor f3800,-. In 1691 wordt het huis genoemd als belending voor een te bouwen taanshuur en dan blijkt de weduwe van Jan Blauw in het huis te wonen. In 1692 kocht de Admiraliteit het huis van Aegje Claes weduwe voor f4900,-.

1658-1677	Cornelis Jansz Schuijt
1677-1692	Jan Pietersz Blau en na zijn overlijden zijn weduwe Aegje Claes
1692-1795	Admiraliteit

2

Woonhuis verhuurd door Cornelis Jansz Schuijt

In 1677 werd het huis verkocht met een erf achter het huis van 30 voeten en 5 3/4 duim breed en 103 voeten lang en een erf waarvan de ligging en omvang niet duidelijk is. Het huis had zowel met het woonhuis aan de zuidkant (nr. 1) als het pakhuis aan de noordkant (nr. 3A) een gemeenschappelijke muur. Het huis werd ten tijde van de verkoop verhuurd aan de heer Hartsoejaer en ook de kelder onder het huis was verhuurd.

De afmetingen van het huis worden in 1677 niet vermeld. Het huis kan gereconstrueerd worden tot een afmeting van 30 voeten breed en 49 1/2 voeten lang.

In 1677 kocht Jan Jacobsz Blauw het huis voor f2310,-. Hij verkocht het huis in 1692 aan de Admiraliteit voor f2550,-.

1658-1677	Cornelis Jansz Schuijt
1677-1692	Jan Jacobsz Blau
1692-1795	Admiraliteit

19. Detail van het schilderij van Jan Claesz Rietschoof, gemaakt tussen 1708 en 1711.

3A

Pakhuis voorzijde

De voor- en achterzijde van het pakhuis werden in 1677 apart verkocht. Tussen beide helften bevond zich een gemeenschappelijke muur. Ter zijden van deze muur was een deur aanwezig. Uit de verkoop in 1677 blijkt dat de voorzijde van het pakhuis een lengte van 88 1/2 voeten had. De breedte wordt niet vermeld, maar kan gereconstrueerd worden uit de vermelding uit 1687 dat het totale complex een breedte van 110 1/2 voet had. Dat houdt in dat het pakhuis een breedte van 24 1/2 voet had. Bij de verkoop werd vastgelegd dat de deuren die uitkwamen op het erf van het woonhuis aan de zuidkant (nr. 2) dichtgemaakt moesten worden.

De voorzijde had tevens een gemeenschappelijke muur met het huis aan de zuidkant (nr. 2).

In 1677 kochten Pieter en Meynart Merens het pakhuis voor f2400,-. In 1699 blijkt Jacob van Foreest de eigenaar te zijn, maar het is niet duidelijk hoe en wanneer hij het pakhuis heeft verworven. In 1699 verkocht hij de voor- en achterzijde van het akhuis aan de Admiraliteit voor f10.000,-.

1658-1677	Cornelis Jansz Schuijt
1677-?	Pieter en Meynart Merens
?-1699	Jacob van Foreest
1699-1795]	Admiraliteit

3B

Pakhuis achterzijde

Zie 3A.

De achterzijde had een gemeenschappelijke muur met het pakhuis aan de zuidkant (nr. 4).

In 1677 kocht Merens Jansz het pakhuis voor f2365,-. In 1699 blijkt Jacob van Foreest de eigenaar te zijn, maar het is niet duidelijk hoe en wanneer hij het pakhuis heeft verworven. In 1699 verkocht hij de voor- en achterzijde van het akhuis aan de Admiraliteit voor f10.000,-.

1658-1677	Cornelis Jansz Schuijt
1677-?	Merens Jansz
?-1699	Jacob van Foreest
1699-1795	Admiraliteit

4 Pakhuis

Uit de verkoop van 1677 blijkt dat het pakhuis een lengte van 84 voeten en 6 duim had. De breedte wordt niet genoemd, maar aangenomen kan worden dat deze hetzelfde was als de andere pakhuizen, namelijk 24 1/2 voeten. Het pakhuis had een gemeenschappelijke muur met het pakhuis aan de noordkant (nr. 3B). Uit de verkoop aan de Admiraliteit in 1692 blijkt dat het pakhuis voorzien was van een kelder.

In 1677 kocht Adriaen Bras het pakhuis voor f2155,-. Het pakhuis werd in de jaren daarna in delen verkocht of vererfd waardoor er verschillende eigenaren gelijktijdig zijn. Niet alle transacties zijn bekend, maar deze kunnen wel hypothetisch worden gereconstrueerd.

In 1681 kocht IJsbrant Pietersz Muijs van de erfgenamen van Pieter Dircksz Kruijdenier 1/3 deel van het pakhuis voor f800,-. In 1684 kocht Jan Nopper van IJsbrant Pietersz Muijs 2/3 deel van het pakhuis voor f1400,- (in de bron is geen sprake van 2/3 deel maar gezien het bedrag moet dit wel zo zijn). In 1684 kocht Jan Nopper van Aernout Cagais 1/3 deel van het pakhuis voor f800,-. In 1692 kocht de Admiraliteit van de voogden over de inboedel van Jan Nopper het volledige pakhuis voor f3300,-.

1658-1677	Cornelis Jansz Schuijt
1677-?	Adriaen Bras
?-1681	Pieter Dircksz kruijdenier, IJsbrant Pietersz Muijs, Aernout Cagais (?)
1681-1684	IJsbrant Pietersz Muijs en Aernout Cagais (?)
1684-1687	Jan Nopper en Aernout Cagais
1687-1692	Jan Nopper
1692-1795	Admiraliteit

19. Gewassen pentekening van Pieter Aartsz Blauw uit 1786. De geplaveide weg richting de Hoofdtoren is de Rouaanse Kaai die in 1670 ten behoeve van de veerdienst tussen Hoorn en de Franse steden Rouen en St. Valery is aangelegd. Geheel links de woon- en pakhuizen op het Oostereiland. De situatie lijkt sterk op de weergave op het schilderij van Berckheyde (afb. 15), maar er zijn enkele kleine verschillen (ramen en schoorstenen).

20. Situatie in 2010 tijdens de renovatie.

werd opgegeven "om haeren caas- ende andere coopmanschap beter geconditionert te doen overvoeren".⁶⁹ De vaste ligplaats van de veerschepen werd de oostzijde van het Oostereiland en deze kade kreeg daarom de bijnaam 'Rouaanse Kaai'. Door het stadsbestuur werd hier de kade verbeterd en de haven uitgediept. De kooplieden kregen tevens door het stadsbestuur een erf op het Oostereiland toegewezen voor de bouw van pakhuizen, naast het pakhuis van Cornelis Schuyt.⁷⁰ Deze pakhuizen zijn echter nooit daadwerkelijk neergezet zoals uit diverse 18de-eeuwse prenten valt op te maken. Verder werd door het stadsbestuur ten behoeve van de kooplieden in 1671 de bestrating uitgebreid tot naar het zuidelijke uiteinde van het eiland en geschikt gemaakt voor paard en wagen (afb. 19).⁷¹

Een aantal andere verzoeken werd door het stadsbestuur niet ingewilligd. In 1661 wilden Jan Volckertsz en Pieter Claesz een tabaksmolen op de zuidwesthoek van het "Schuijts Eijlandt" oprichten, maar dit werd op die locatie niet toegestaan.⁷² Sijmen Pietersz Houtsager verzocht in 1661 om bij de "oostertraanhuizen" een houtzaagmolen te mogen bouwen.⁷³ Ook dit verzoek werd geweigerd en hij kreeg vermoedelijk een locatie op het Visserseiland toegewezen.

2.2.6 Magazijn

Al vanaf 1660 toonde de Admiraliteit belangstelling voor het Oostereiland, zoals blijkt uit het hier boven besproken verzoek om de wal te mogen gebruiken voor de stalling van een schuit. Het hoofdmagazijn van de Admiraliteit bevond zich op dat moment op het Baadland (afb. 21).⁷⁴ Bij de executieverkoop in 1677 van de woon- en pakhuizen van Cornelis Schuijt heeft de Admiraliteit geen pand aangekocht. Het is echter zeker niet uitgesloten dat de Admiraliteit al vanaf die tijd gebruik maakte van de pakhuizen. Dit valt mogelijk op te maken uit enkele archiefstukken uit de jaren 1687 en 1688. In die jaren stond het Oostereiland even volop in de belangstelling: er waren plannen om van het eiland en de huidige Grashaven een oorlogshaven te maken. Uiteindelijk werd dit niet uitgevoerd. Een pakket aan geschriften is overgeleverd, waaronder een pleidooi waarin het Oostereiland en de Grashaven worden aangeprezen als mogelijk nieuwe locatie voor de oorlogshaven (bijlage 1). De tekst is in diverse afschriften overgeleverd. De volgende passages zijn voor het Oostereiland van belang:

- * dat op Schuijtes Eijlant alberijts staet een ruim en sterck packhuijs lanck 178 en breed 110½ voeten versien met kelders, solders en wallen alle dienstich voor en tot een magasijn mitsgaders bequame woningen en erf voor opsienders of andere bedienden
- * dat de grootte en ruimtme van dat packhuijs soodanig is dat daer inne alle scheepsbehoefden

21. Het magazijn van de Admiraliteit op het Baadland op de stadsplattegrond van Blaeu (1649). Op het onbebouwd gebied naast het pand staan kanons opgesteld. Het magazijn brandde in 1692 af waarna de Admiraliteit zich vestigde op het Oostereiland.

69 WFA 0348 120 fol. 202v.

70 WFA 0348 140 fol. 52. Resolutie 6-6-1670.

71 WFA 0348 121 fol. 39r.

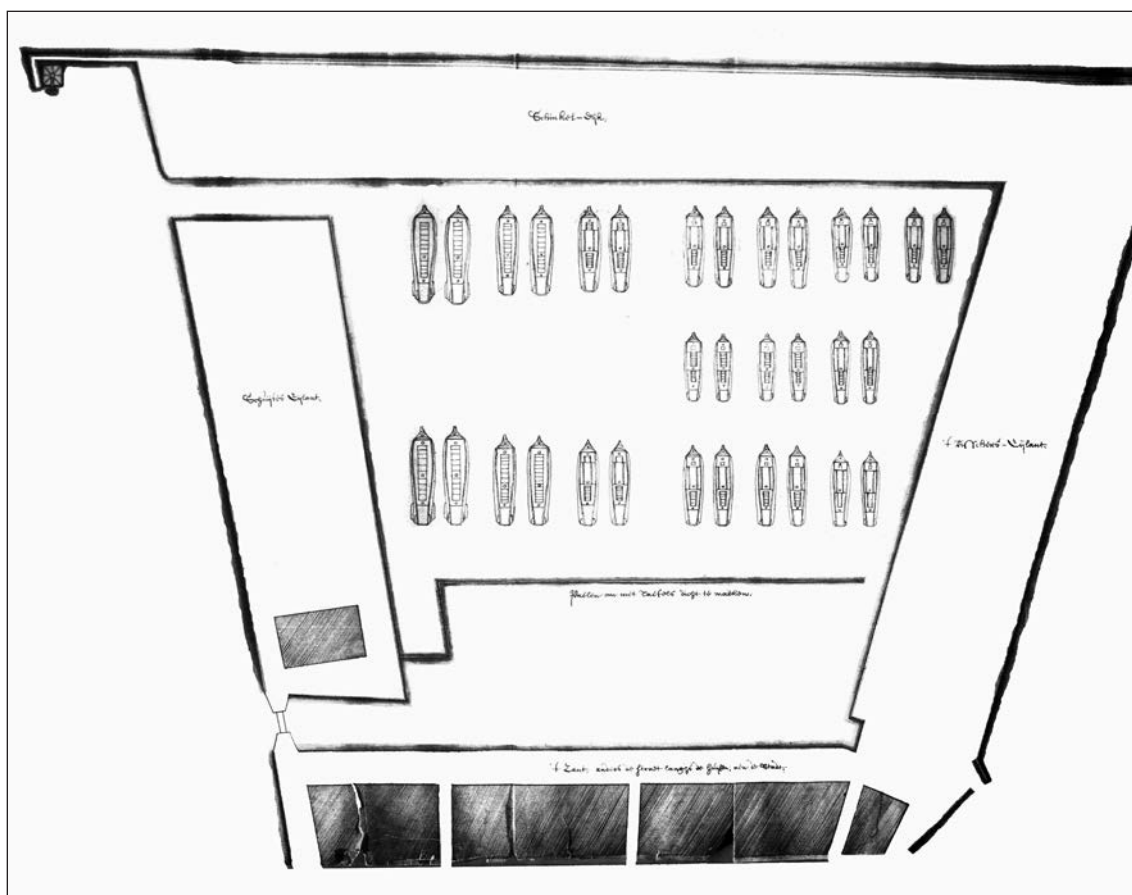
72 WFA 0348 119 fol. 65v.

73 WFA 0348 119 fol. 65v.

74 De Knecht 1987a, 104.

- ordentelick ende onderscheidentlick sullen kunnen werden geplactst en verders gebergt kogels en ander scherp sonder van het hooge water te kunnen worden geincommodeert
- * dat op de wallen van het voorszeyde packhuijs en daer omtrent het canon en ander gereetschap sal kunnen werden gelegd
 - * dat op dit eijlant voorts sich opdoen niet alleen bequame werven tot het bouwen van oorloch en andere schepen en om die sonder eenige verhinderung van daer in die haven te laeten afloopen, maer oock tot het leggen van alderhande hout tot den aenbouw ende toerustinge van schepen gerequireert

Volgens deze tekst waren de gebouwen in 1687 al in gebruik als magazijn en ontstonden in die tijd op het eiland scheepswerven voor het bouwen van onder andere oorlogsschepen.⁷⁵ Het pleidooi zal ongetwijfeld een iets te rooskleurig beeld van de situatie op het eiland geven, maar Hoorn moest de inhoud toch enigszins kunnen waarmaken. Er is een plattegrond van het eiland en de huidige Grashaven overgeleverd, waarop de plannen voor de oorlogshaven zijn weergegeven (afb. 22). Hierop is schematisch de bebouwing aan de noordzijde van het eiland te zien, maar scheepswerven ontbreken. De houtzaagmolens waarover in de tekst sprake is en die op het Visserseiland en De Haai ontstonden, ontbreken echter ook op deze kaart waardoor we over het bestaan van een werf niets met zekerheid kunnen zeggen.

22. (Bewerkte) plankaart van de Westerhaven uit 1688 (Nationaal Archief, Collectie Hingman, inv.nr. 658). Links het Oostereiland (Schuijtes Eijlant) en rechts het Visserseiland ('t Visschers-Eijlant). Op het Oostereiland staat een schematische weergave van het Magazijn. Geheel boven De Haai (Schinkel-dijk) en onder Achter op 't Zand ('t Zand, anders de straet langes de huijsen, aen de stadt). In de haven staat een palenrij gepland (paelen om met raesels dicht te maeken). In de haven konden volgens dit plan 32 schepen liggen. De plattegrond diende als illustratie voor het plan uit de jaren 1687/1688 om van de Westerhaven een oorlogshaven te maken.

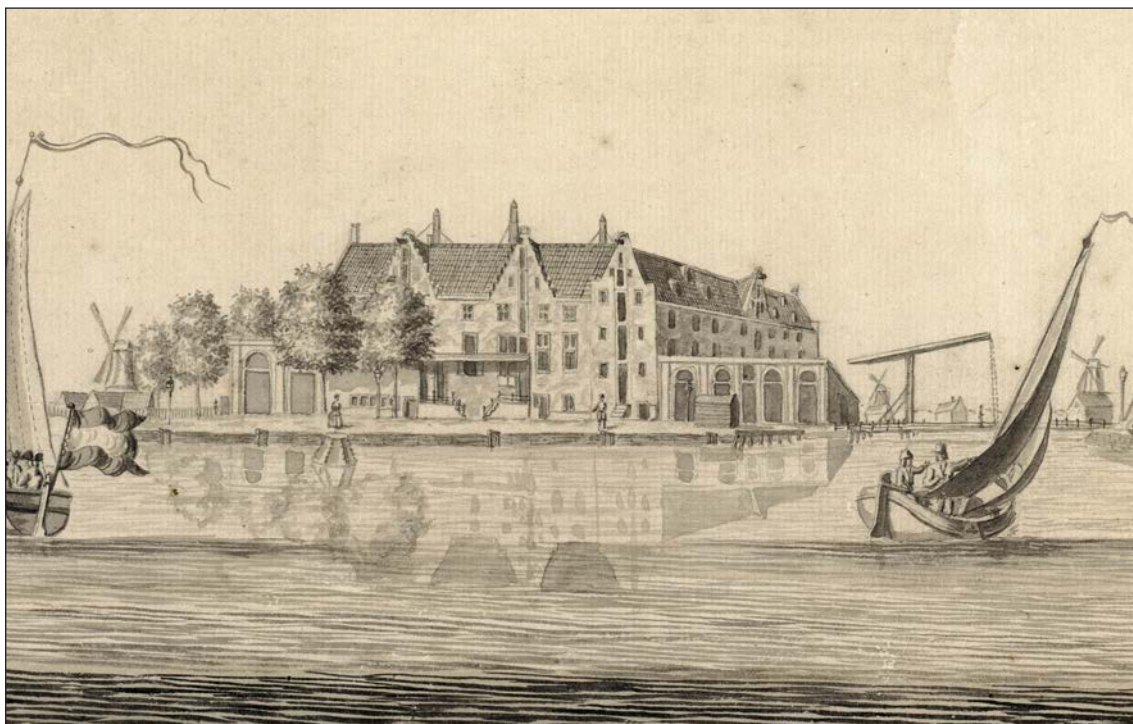
75 WFA 0348 2564. Resolutie 13-5-1688.

In 1692 brandde het magazijn van de Admiraliteit van West-Friesland en het Noorderkwartier op het Baadland volledig af.⁷⁶ Nog datzelfde jaar kocht de Admiraliteit de twee panden aan de oostkant (de voormalige woonhuizen) en het pakhuis aan de westkant van het Oostereiland. Het dubbele pakhuis aan de noordkant bleef in particulier bezit en werd pas in 1699 door de Admiraliteit aangekocht.⁷⁷ De panden zijn waarschijnlijk niet of nauwelijks verbouwd door de Admiraliteit.

Naast de pakhuizen op het Oostereiland bezat de Admiraliteit van West-Friesland en het Noorderkwartier in ieder geval nog een ander pakhuis in Hoorn. Deze bevond zich vlakbij de brug naar het Oostereiland, aan het Achter op 't Zand.⁷⁸ Dit pakhuis bleef in ieder geval tot in de tweede helft van de 19de eeuw in bezit van de gebruikers van het Oostereiland. In het kadaster wordt namelijk hetzelfde pakhuis genoemd bij de bezittingen van het Huis van Correctie.

Het Magazijn was in de 18de eeuw een geliefd onderwerp voor tekenaars en schilders, met als voornaamste vertegenwoordigers Jan Rietschoof en Pieter Aartsz Blaauw. Pieter Aartsz Blaauw (Hoorn 1744 – Medemblik 1808) kende de situatie op het Oostereiland erg goed want hij werkte vermoedelijk als beeldsnijder bij de Admiraliteit.⁷⁹ Het uiterlijk van de oost- en noordgevel is hierdoor goed bekend (afb. 23 en 24). Prenten van de west- en zuidkant ontbreken.

Op afbeeldingen uit de periode 1708-1786 zijn links en rechts van de oostvleugel houten loodsën zichtbaar met grote deuren en een naar achter aflopend dak (afb. 23). De loods aan de rechterkant (de noordzijde) heeft vijf hoge deuren; de loods aan de linkerkant (de zuidzijde)

23. Detail van een pentekening van Pieter Aartsz Blaauw, tweede helft 18de eeuw (collectie Westfries Museum). De tekening toont de oostzijde van het Oostereiland met het Admiraliteitsmagazijn. Rechts de enkele ophaalbrug die het Oostereiland met het Achter op 't Zand verbond. Op de achtergrond zijn de houtzaagmolens van het Visserseiland en De Haai te zien.

76 Abbing 1841-1842, 181-182; Vervolg op Velius, deel I, noot 66, 39.

77 Van der Lee 2007, 88-89.

78 WFA 0348 2564 Resolutie 25-8-1786.

79 Later werkte hij als ontwerper bij de behangselfabriek van de Vaderlandse Maatschappij in Hoorn.

24. Detail van een gewassen pentekening van Pieter Aartsz Blauw uit 1802 (collectie Westfries Museum). De loods aan de rechterzijde van het Admiraliteitsmagazijn is verdwenen.

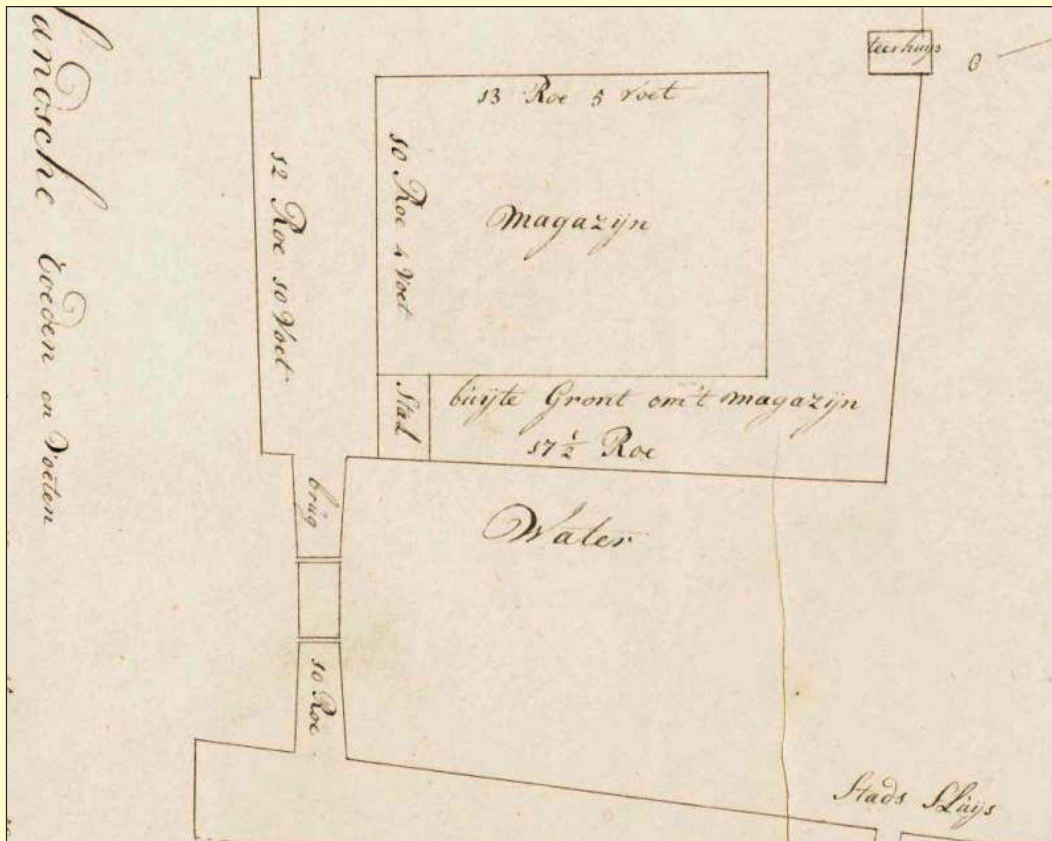
twee brede deuren. Van de rechterloods is bekend dat deze in 1786 werd gebruikt voor de opslag van zogenaamde grove materialen als boeien, riemen en schragen.⁸⁰ Deze loods had een lengte van 80 voet en een breedte van 24 voet. Op een prent van Pieter Blaauw uit 1802 wordt alleen de loods aan de zuidzijde nog afgebeeld (afb. 24). Waarschijnlijk is de noordelijke loods dus aan het einde van de 18de eeuw gesloopt. De zuidelijke loods zal aan het begin van de 19de eeuw zijn weggehaald, aangezien deze niet op de kaart van Mentz uit 1812 wordt weergegeven.

Het jaar 1795 markeert het begin van de Franse Tijd. In dat jaar werden de Admiraliteitscolleges door de Fransen opgeheven en werden vijf departementen van de Marine opgericht in Amsterdam, Rotterdam, Hoorn, Vlissingen en Harlingen. Het Oostereiland werd in zijn geheel aan de Marine ter beschikking gesteld. De Marine had werven in Willemsoord (Den Helder), Medemblik, Hoorn, Enkhuizen, Amsterdam, Rotterdam, Hellevoetsluis en Vlissingen. De functie van de werf en het magazijn op het Oostereiland bleef dus gehandhaafd. Uit deze periode dateren diverse plattegronden van de binnenhaven en het Oostereiland.⁸¹ Op de kaart van Mentz uit 1812 is de situatie ten tijde dat de Marine op het Oostereiland gevestigd was goed te zien (afb. 27). Mogelijk heeft tijdens de Franse Tijd het magazijncomplex tijdelijk de functie van militaire gevangenis gehad. Van 1814 tot 1817 heeft het voormalige magazijn dienst gedaan als kazerne.⁸² De werf in Hoorn werd in 1817 opgeheven, maar mogelijk was deze al eerder in onbruik geraakt. De werven in Enkhuizen en Medemblik (1828) volgden niet veel later.

80 WFA 0348 2564.

81 Ooijevaar 1986, 53-56; Nationaal Archief, 4.MTSH, 1195.

82 Rem 1976, 3; Kroon en Kapteijn 1891, 169.

25. Detail van de plattegrond uit 1786 (zie afb. 30), noorden onder. Het Magazijn staat op de kaart met bijbehorende afmetingen weergegeven. Aan de westkant van het Magazijn staat een teerhuys en aan de noordkant een stal.

26. Detail van de stadsplattegrond van Doesjan uit 1794 (zie afb. 33), noorden onder. Het Magazijn is op deze kaart onjuist weergegeven. Aan de westkant staan kanons opgesteld.

Magazijn

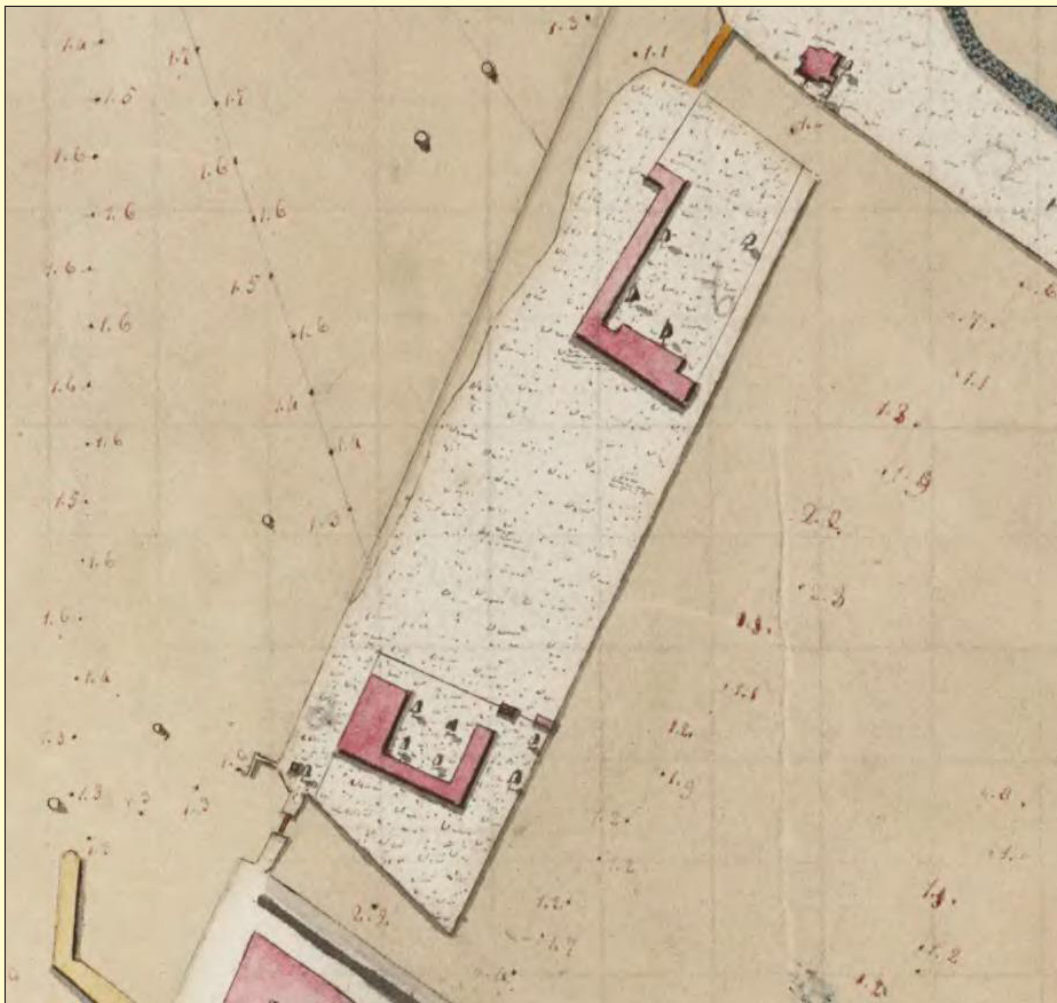
Het Magazijn had een lengte van 178, een breedte van 110 en een hoogte van 60 voet. De gebouwen waren verdeeld in vijf verdiepingen, waarvan de kelders diende als werkplaatsen voor de sjouwers en waarvan de vier bovenste verdiepingen volgens de beschrijving van 1786 zeer geschikt waren voor de opslag van touwwerk, zeilen, blokwerk, vlaggen en andere scheepsmaterialen. In een van de gebouwen was een geweerkamer aanwezig.

Het Magazijn had ten tijde van de Admiraliteit een U-vorm zoals vanaf de bouw het geval was. De gebouwen worden dan ook onjuist op de stadsplattegrond van Doesjan uit 1794 weergegeven.

Ten zuiden van het Magazijn stond de woning van de equipagemeester en boekhouder. Ten noorden van het Magazijn stond een houten loods met een lengte van 80 voet en een breedte van 24 voet. Hierin werden zogenaamde grove materialen als boeien, riemen en schragen opgeslagen.

Rondom het Magazijn werden kanons, kogels, kneppels (soort kogels), handgranaten en ballast opgeslagen. De kanons stonden op gemetselde stenen geschutbedden.

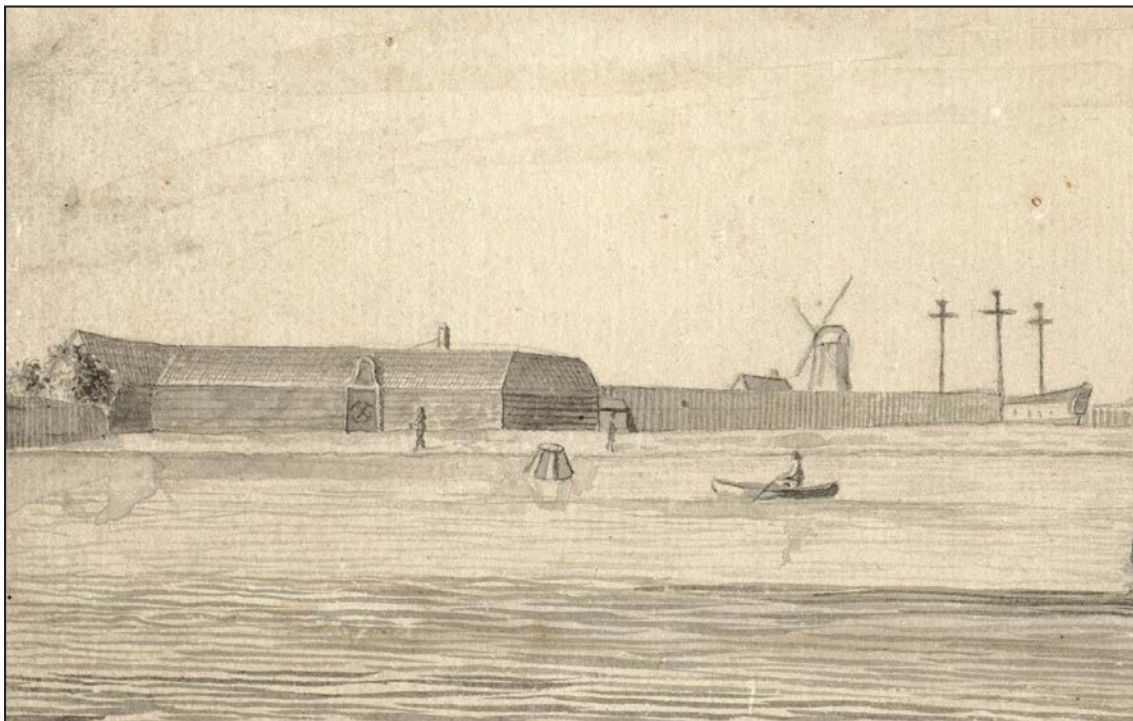
Op de stadsplattegrond van Doesjan uit 1794 zijn aan de westkant van het Magazijn op de wal kanons geplaatst.

27. Detail van de plattegrond van Mentz uit 1812, ten tijde dat de Marine op het Oostereiland was gevestigd. Op het noordelijke deel van het eiland (op de kaart onder) staat het Magazijn.

2.2.7 Scheepswerf

Op de kaart van Tirion uit 1743 staan aan de westzijde van het Oostereiland scheepswerven afgebeeld (afb. 5-6). Dit komt niet overeen met het beeld dat naar voren komt uit de stadskronieken. Volgens deze besloot de Admiraliteit in 1757 tot de bouw van een oorlogsfregat in Hoorn en werd de bouw niet uitbesteed aan een particuliere werf, maar werd in dat jaar een eigen Admiraliteitswerf gebouwd op de zuidzijde van het Oostereiland. Volgens Abbing had de Admiraliteit *"al voor lang (...) hietoe eener bequame plaats in voorraad gehad, als liggende zeer geschikt aan en ten zuiden van hun Admiraliteits-Magazijn. Deze werd nu bij het timmeren van gemeld schip in staat gebracht en met bedding, timmerloodsen en andere vereischten tot het bouwen van schepen voorzien"*.⁸³ Waar de particuliere werven lagen waarop vóór 1757 de oorlogsschepen werden gebouwd, wordt uit de tekst niet duidelijk. Het werk *De Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, uitgegeven door Isaak Tirion in 1744, verheldert waarom Tirion scheepswerven op het Oostereiland heeft afgebeeld. In een van de delen komt een korte beschrijving van de gebouwen van de Admiraliteit in Hoorn voor. Over het Oostereiland schrijft Tirion het volgende: *"Het Magazyn der Admiraliteit, op het Eiland staande, is een groot Gebouw. Men heeft er een ruime plaats by, geschikt tot eene Scheepstimmerwerf, agter welke, eene schoone Haven is voor de Oorlogschepen"*.⁸⁴ De zuidzijde is volgens hem geschikt voor een scheepstimmerwerf, maar hij schrijft niet dat er daadwerkelijk een werf aanwezig is. Ten overvloede kan nog vermeld worden dat in het verpondingsregister van 1733 geen scheepswerven op het Oostereiland worden vermeld, terwijl wel alle werven rondom de Karperkuil en Kielhaven in het register staan. In 1733 waren er dus zeker geen werven aanwezig. Toch lijkt het erop dat al vóór 1757 enige activiteiten op het terrein plaatsvonden die verband hielden met scheepsbouw. In 1756 wordt namelijk de werf op het Oostereiland

28. Detail van een tekening van Pieter Aartsz Blaauw, 18de eeuw (collectie Westfries Museum). Het is een van de weinige tekeningen van de timmerwerf van de Admiraliteit; gezien vanuit het noordoosten.

83 Abbing 1841-1842, 345-346.

84 Tirion 1744, 422-423.

29. Detail van een tekening van Pieter Aartsz Blaauw, eerste helft 18de eeuw (collectie Westfries Museum). Geheel links achter omheining ligt een schip in aanbouw op de werf van de Admiraliteit, gezien vanuit het zuidoosten.

als belending genoemd. Jan Sint verkocht in dat jaar de traankokerij op de zuidwesthoek van het eiland aan de Admiraliteit. Deze traankokerij had aan de noordkant als belending de "admiraliteijts tijmmerwerf".

Al na enkele decennia was de werf aan verval onderhevig. Toen in 1773 stadhouder Willem V Hoorn met een bezoek vereerde was de werf "*hoe zeer tot leedweesen met geen schip voorsien*", maar ondanks dat "*vereerde Sijn Hoogheyd aan de werklieden of wakers 14 goudse ducaten*".⁸⁵ Uit 1781 dateert een omschrijving van de werf waaruit blijkt dat deze in slechte staat verkeerde: "*Het Admiraliteits College van dit quartier was in een allerdroevigste staat. Daar waren geen scheepen dan een oud fregat van 36 stukken en nog een klijn scheepje. De timmerwerf was geheel leeg en met gras begroeit. Het magazijn zonder amunitie, zeylen en touwen, allen eenige wijnig oude stukken koper en ander oud, dog meest onbruykbaar ijser, althans onbequaam canon was het al dat men besat.*"⁸⁶ Nog hetzelfde jaar lijkt het tij te keren, want de werf krijgt de opdracht voor de bouw van een oorlogsfregat. De werf wordt opgeknapt. De weg van het magazijn naar de scheepswerf was van oudsher onverhard en vooral bij regen slecht begaanbaar. In 1782 werd daarom deze weg opgehoogd met bagger uit de havens tot een klein dijkje. In 1783 daarop werd een verharde weg van 1,6 m breed aangelegd van grote stenen, met hierlangs een smal looppad van klinkers.⁸⁷ Deze diende "*tot gemak bijzonder van de scheeps timmerlieden die de weg dagelijks 8 maal passeeren moesten*".⁸⁸ In datzelfde jaar werd de werf aan de noordzijde uitgebreid met een houten loods van 195 voet lang en 35 voet breed. Hierin werden sloepen en hout konden opgeborgen.⁸⁹

De Admiraliteitswerf maakte die jaren haar hoogtepunt door. Uit het jaar 1786 dateert een aantal documenten waarin de situatie rond en op het Oostereiland zeer rooskleurig wordt beschreven (bijlage 2).⁹⁰ Er zijn weer plannen om van het Oostereiland en de Grashaven een oorlogshaven te maken, zoals ook het geval was in de jaren 1687/1688. Bij dit voorstel hoort

85 Vervolg op Velius, deel I paragraaf 377; Saaltink 1992, 150.

86 Vervolg op Velius, deel I paragraaf 25-27; Saaltink 1992, 184-185.

87 WFA 0348 inv.nr. 22.

88 Vervolg op Velius, deel I paragraaf 49; Saaltink 1992, 191.

89 Vervolg op Velius, deel II paragraaf 49; Saaltink 1992, 191.

90 WFA 0348 2564.

een plattegrond van het Oostereiland en Visserseiland, waarop het plan voor de oorlogshaven is getekend. Deze plattegrond bevindt zich in het Westfries Archief in een manuscript uit 1790, maar is waarschijnlijk een paar jaar eerder, rond 1786, gemaakt. Een onuitgewerkte versie van de kaart bevindt zich in het Noord-Hollands Archief. Ook dit plan werd uiteindelijk niet verwezenlijkt, maar het uiterlijk en de functies van de werf kunnen wel zeer goed worden gereconstrueerd aan de hand van de beschrijving en de plattegrond. Daarnaast beschikken we over enkele prenten van Pieter Aarts Blaauw, de stadsplattegrond van Doesjan uit 1794 (afb. 33) en de kaart van het havengebied van Mentz uit 1812 (afb. 12).

De werf bestond uit een aantal gebouwen die dienst deden als opslagloodsen, werkplaatsen en het kantoor van de scheepsbouwmeester. In de beschrijving van de werf wordt vermeld dat zich in het midden van de werf een pekhuisje bevond. Deze is echter op geen van de plattegronden aanwezig en het is daarom onduidelijk waar dit gebouwtje zich precies bevond. Op de werf bevonden zich enkele scheepshellingen. Op de plattegrond is ook een smederij afgebeeld, maar een beschrijving van dit gebouw ontbreekt. Vermoedelijk was men van plan deze te bouwen, maar dit plan is echter pas in 1796 gerealiseerd. Uit dat jaar dateren bestekken ten behoeve van het verbouwen van loodsen tot magazijnen en van de bouw van een smederij.⁹¹ Op het onbebouwde stuk land ten noorden van de werf stond een aantal jukken. Dit zijn houten stellages waarin schepen op het land konden worden gezet.⁹²

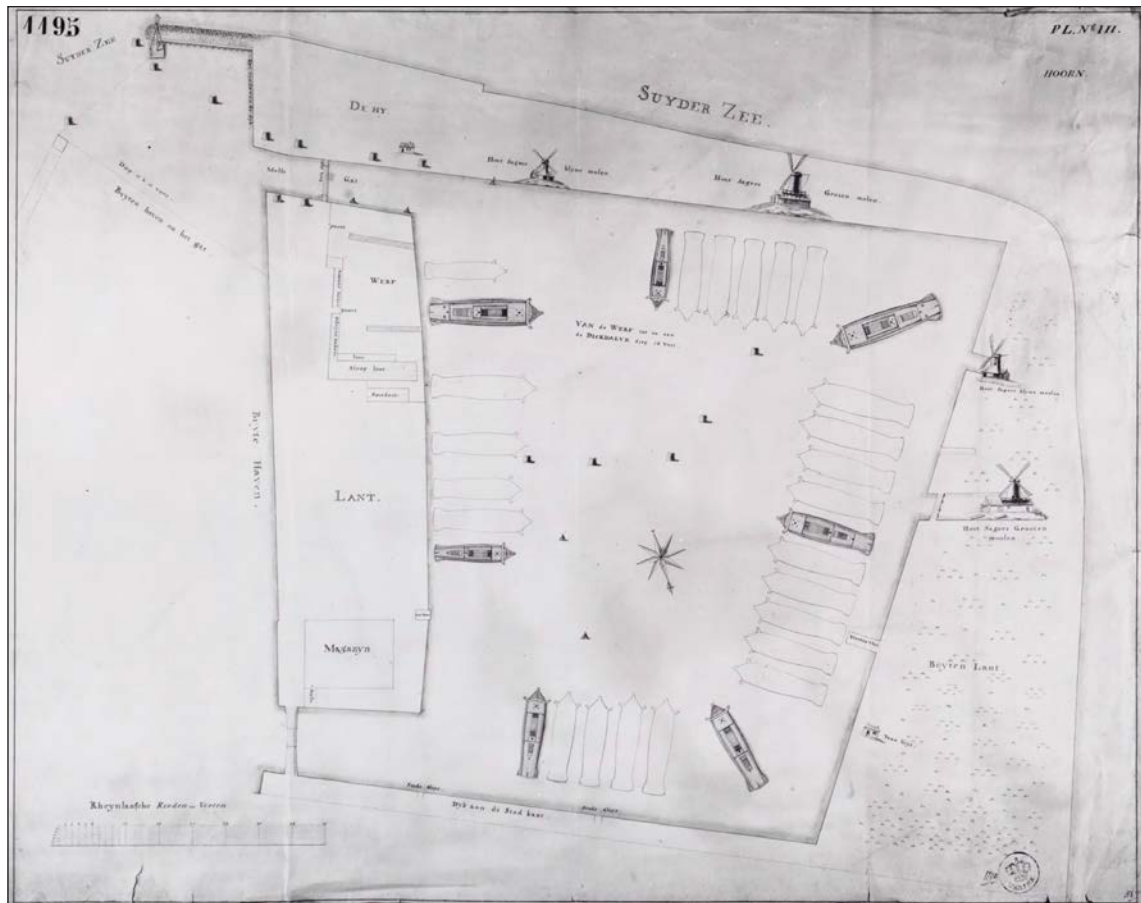
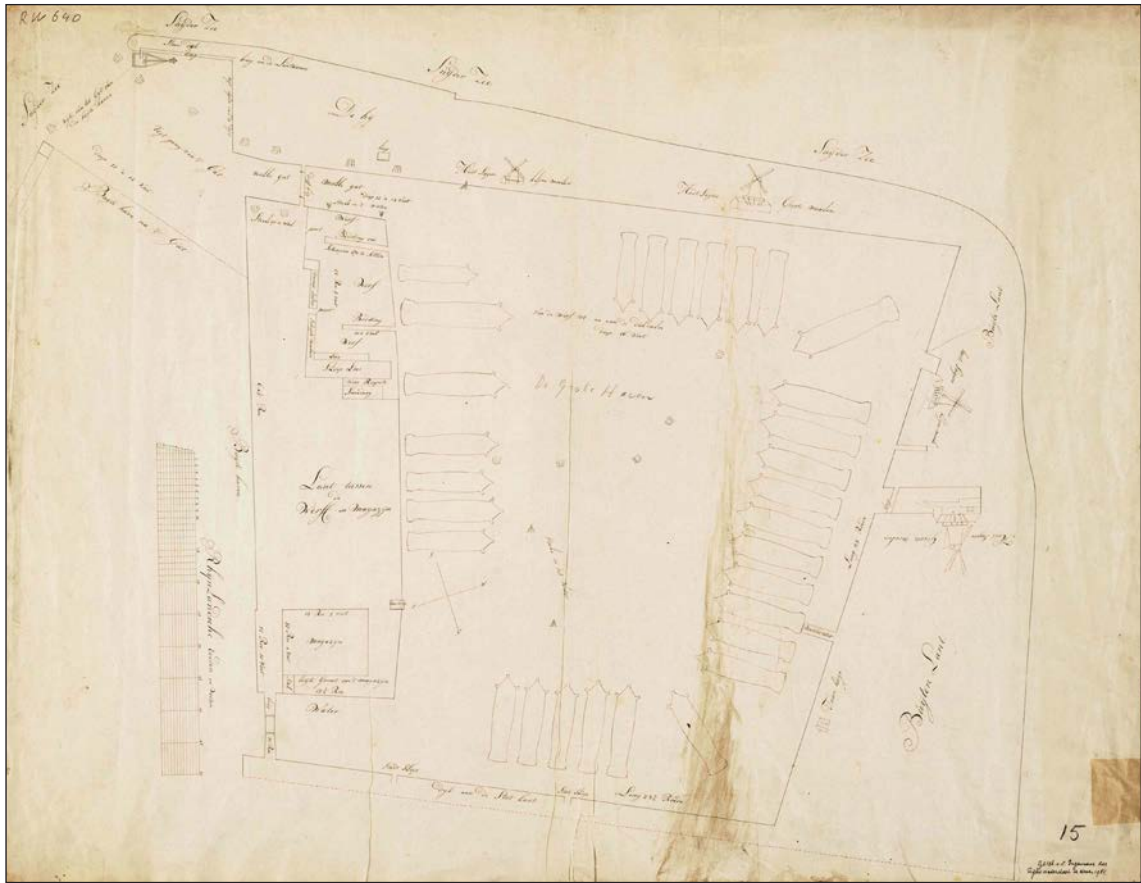
30. Detail van de plattegrond van Tirion uit 1743. Op de kaart is de scheepswerf goed zichtbaar. De weergave komt goed overeen met de tekening van Pieter Aartsz Blaauw (afb. 28).

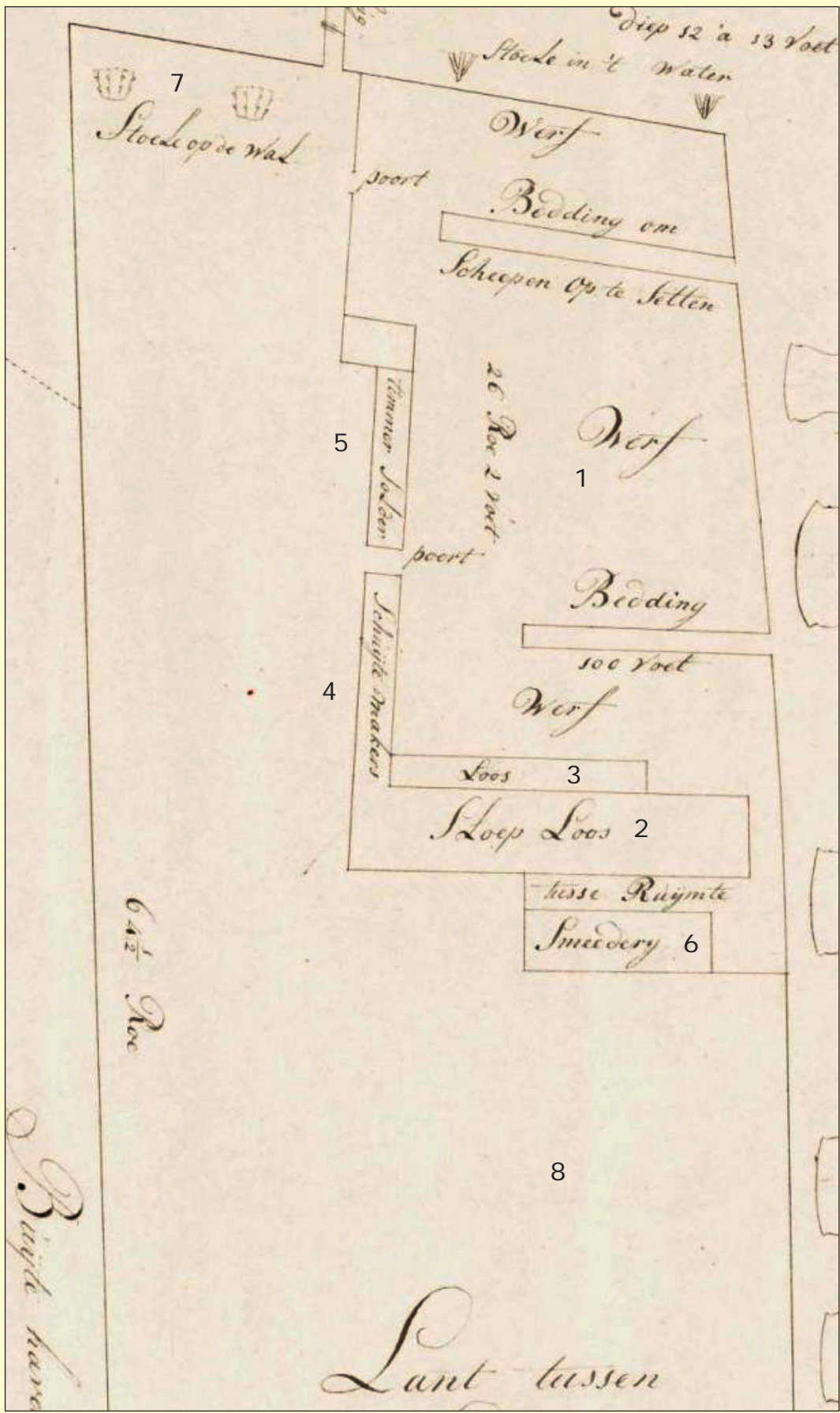
Rechter pagina:

31. Boven onuitgewerkte en onder uitgewerkte plankaart van de Westerhaven, vermoedelijk uit 1786. De plattegrond diende als illustratie voor het plan uit dat jaar om van de Westerhaven een oorlogshaven te maken. De bovenste kaart bevindt zich in het Noordhollands Archief en de onderste kaart in het Westfries Archief.

91 Nationaal Archief, 2.01.29.01, 455b.

92 Zie voor de volledige beschrijving bijlage 2. WFA 0348 2564, 25-8-1786.

1 Werf

Werf met een lengte van 197 voet en een breedte van 337 voet waarop vier schepen tegelijkertijd kunnen worden gezet of gebouwd. Op de tekening zijn 'slechts' twee hellingen getekend (op de kaart beddingen genoemd), waarvan de kleinste een lengte van 100 voet heeft.

Op het midden van de werf was een stenen huisje warin pek werd verhit voor het kalefateren van de schepen.

2 Sloep loos

De loods aan de noordzijde van de werf was gebouwd op een stenen voeting en had een lengte van 197 voet en een breedte van 35 voet. In de loods was een schuine helling waar barkassen en sloepen werden gestald en rondhout opgeslagen. De loods was voorzien van een zolder waar materiaal werd opgeslagen dat werd gebruikt voor het kielen van schepen.

Deze loods is gebouwd in het jaar 1783, zoals blijkt uit het vervolg op de kroniek van Velius.

3 Loods

Aan de zuidzijde van de sloeploods bevond zich een afdak met een lengte van 96 voet, een breedte van 15 voet en een hoogte van 10 voet. Hier werden masten, boegspriet en dergelijke opgeslagen.

4 Schuifde makers en 5 Timmer solder

Aan de oostkant van de werf stonden twee loodsen met een gezamenlijke lengte van 226 1/2 voet en een breedte van 17 voet. Op de zolders erd het droge hout opgeslagen dat werd gebruikt voor het binnenwerk van de schepen. Op de begane grond waren werkplaatsen voor timmerlieden en opslagplaatsen voor gereedschap. In het midden bevond zich een poort naar de werf. Naast deze poort had de scheepsbouwmeester een kamer.

6 Smederij

Op de kaart staat een smederij weergegeven. Deze wordt in de omschrijving van de werf uit 1786 niet genoemd. Mogelijk bestonden plannen voor de bouw van een smederij. De smederij wordt in ieder geval nog niet op de kaart van Doesjan uit 1794 weergegeven. In het Nationaal Archief bevindt zich een ontwerp-tekening voor een smederij uit 1796 die blijkens een brief van de stad Hoorn uit 1796 inderdaad aan de noordzijde van de werf is gebouwd.

7 Stoele op de wal

Op de wal bevonden zich enkele meerstoelen voor het aanleggen van schepen.

8 Lant tussen de werf en magazijn

Op dit land stonden jukken met rondhout. Volgens de beschrijving uit 1786 zou het groot genoeg zijn om nog zes schepen op te zetten.

Linker pagina:

32. Detail van de plankkaart uit ca. 1786 (afb. 31).

33. Stadsplattegrond van Doesjan uit 1794

- 1 Oosterhaven
- 2 Westerhaven (Grashaven)
- 3 Schuijtes Eiland / Oostereiland
- 4 Westereiland / Visserseiland
- 5 Schinkeldijk / Lantaarnrijk / De Haai
- 6 Lantaarn (havenlicht)
- 7 Grote Gat
- 8 Ooster Gat
- 9 Buitenluidendijk
- 10 Kielhaven

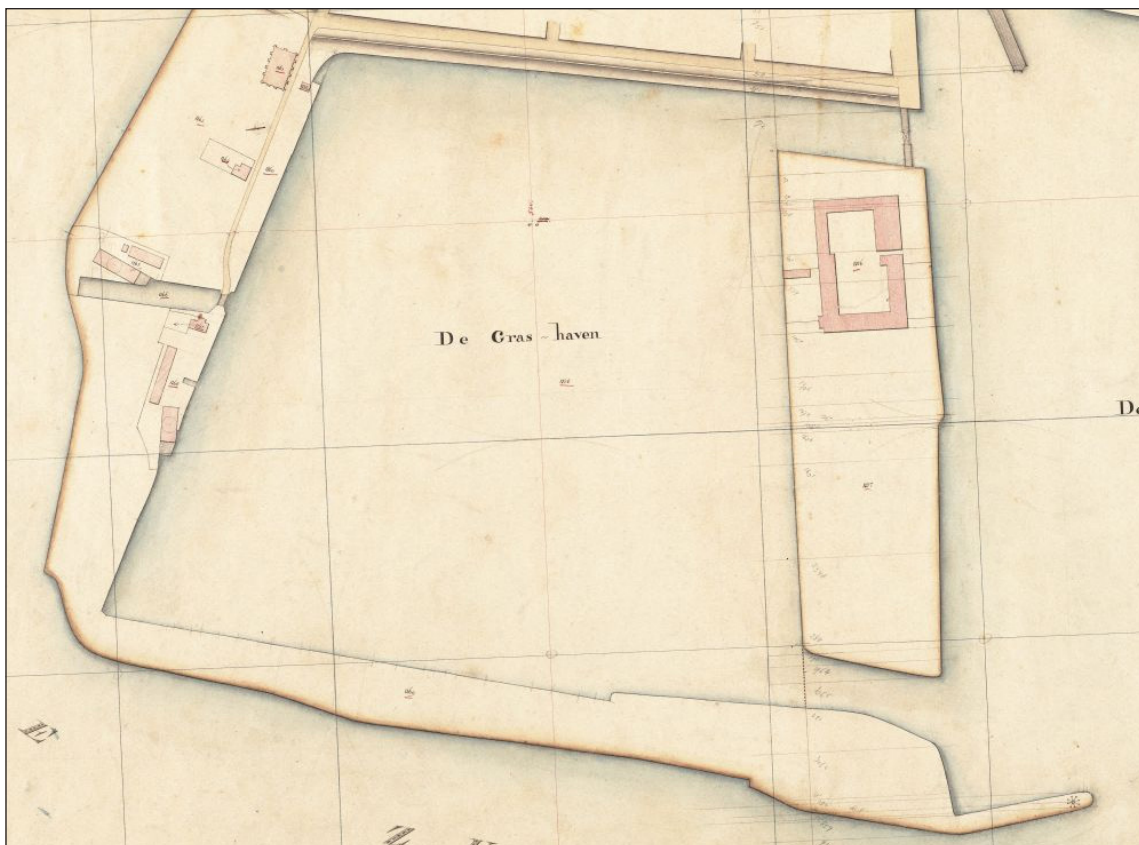
Op het Visserseiland en op De Haai stonden vanaf de tweede helft van de 17de eeuw houtzaagmolens:

- A Molen De Rob, oudste vermelding 1682 (tot na 1806)
- B Molen Halfhang, oudste vermelding 1716 / Swavelstok, oudste vermelding 1742 (het betreft vermoedelijk dezelfde molen onder een andere naam)
- C Molen Het Schaap, oudste vermelding 1679 (tot na 1775)
- D1 Molen Bruynvis, oudste vermelding 1698 (tot na 1735), gebouwd voor 1662
- D2 Molen De Bock, oudste vermelding 1694 (tot na 1708), gebouwd in 1664 (vermoedelijk afgebroken voor 1733 omdat er in dat jaar slechts 2 houtzaagmolens op De Haai staan)

2.2.8 Bedelaarshuis

In 1817 werd besloten om een bedelaarshuis te vestigen in het voormalige magazijn van de Admiraliteit. Het gebouwencomplex moest aan deze nieuwe functie worden aangepast. Op de eerste kadastrale kaart van Hoorn uit 1823 is goed zichtbaar dat een flinke uitbreiding heeft plaatsgevonden (afb. 34). Een U-vormige vleugel is tegen de het oude magazijncomplex aangebouwd, waardoor de gebouwen een grote binnenplaats omsluiten. De binnenzijde van de oude gebouwen werd aangepast aan de functieverandering, door onder andere eetzaal en werkplaatsen in te richten.⁹³ In 1819 werd de binnenplaats bestraat. Voordat dit gebeurde was "het niet meer dan een modderpoel en schadelijck voor de gezondheid en de reinheid der bewoners".⁹⁴ Het terrein ten zuiden van het gesticht werd gebruikt als begraafplaats voor overleden bedelaars. Het aantal bedelaars in het gesticht is geschat op 1400 en uit ooggetuigenverslagen is bekend dat de leefomstandigheden slecht waren.⁹⁵

Op 28 juni 1819 ontstond een opstand in het bedelaarshuis. Dankzij interventie van de directeur werd deze snel de kop in gedrukt. Besloten werd om een groep militairen bij het gesticht te stationeren 'ter handhaving van de rust en orde'. De militairen betrokken een gebouw naast het gesticht.⁹⁶ Dit gebouw is op plattegronden van het gebouwencomplex uit omstreeks 1830⁹⁷, uit 1836 en 1869⁹⁸ afgebeeld en wordt aangeduid als 'militaire wacht'. De ontwerptekening van dit gebouw bevindt zich in het Noord-Hollands Archief.

34. Kadastrale kaart van de Westerhaven uit 1823 (Noord-Hollands Archief). Dit is de enige plattegrond uit de tijd van het Bedelaarshuis. Het complex is ten opzichte van de weergave op de kaart van Mentz uit 1812 uitgebreid met een U-vormige vleugel aan de zuidkant.

93 Ooijevaar 1986, 60-61.

94 Ooijevaar 1986, 90.

95 Ooijevaar 1986, 60-61.

96 Kaag 1981, 154-154.

97 Orsel 1998, 31.

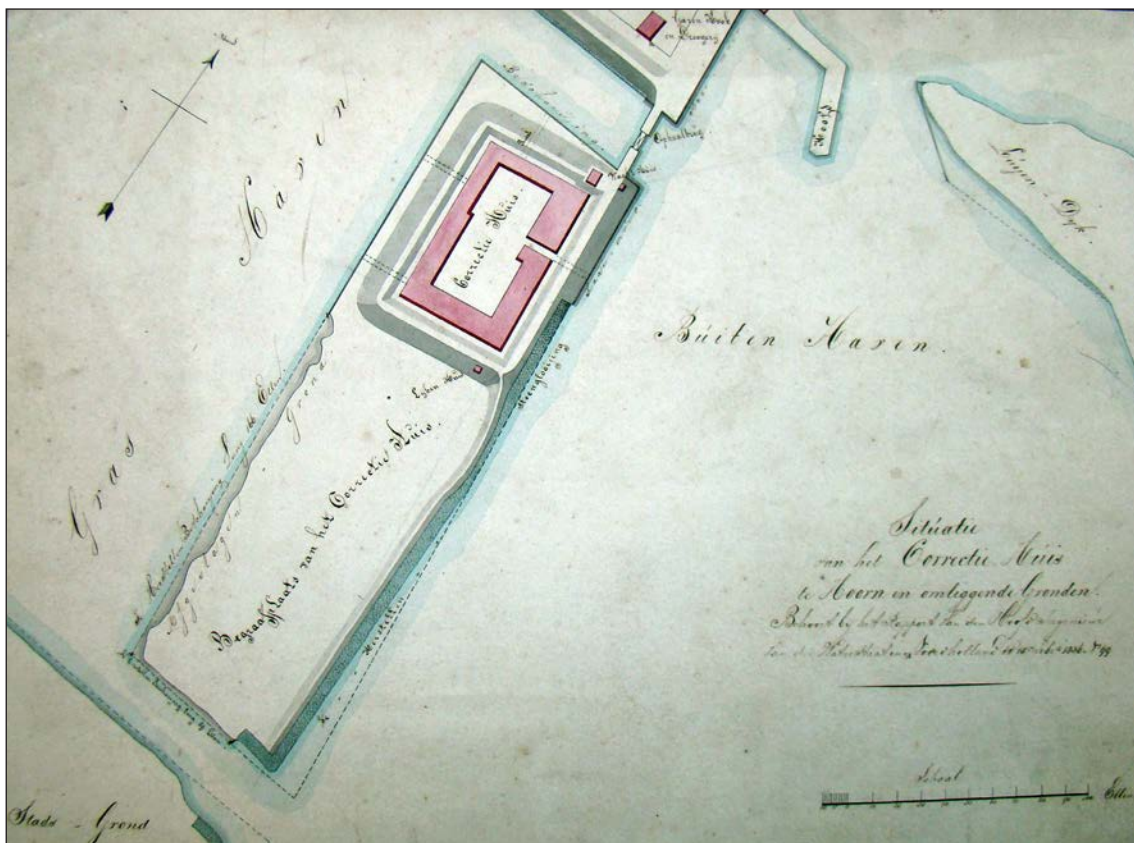
98 Orsel 1998, 39.

2.2.9 Huis van Correctie

Het bedelaarshuis werd in 1828 gesloten en kreeg een nieuwe bestemming als Huis van Correctie aangewezen. Het was de bedoeling hier licht gestraften te 'corrigeren', waarbij verplichte arbeid een belangrijke rol speelde. In 1829 werd een dijk rondom de gebouwen aangelegd, wat er op wijst dat de gebruikers van het eiland te kampen hadden met wateroverlast (afb. 35).⁹⁹ Rond het midden van de 19de eeuw, in ieder geval nà 1838, werd midden op de binnenplaats een houten gebouw neergezet, waardoor de binnenplaats in tweeën werd gedeeld (afb. 38). Het nieuwe gebouw gaf ruimte aan werkplaatsen en een kerkzaal.¹⁰⁰ Tussen 1870 en 1875 is dit gebouw gesloopt.¹⁰¹ Van het gebouw bestaat een ontwerptekening.¹⁰²

In de tweede helft van de 19de eeuw werd het wachthuisje bij de brug uitgebreid: een tweede gebouwtje werd bijgebouwd, dat los stond van het al bestaande wachthuisje. Volgens een tekening uit die periode deed dit nieuwe gebouwtje dienst als opslag van brandblusmateriaal. In deze periode zijn tevens aan de zuidzijde van het Huis van Correctie enkele gebouwen neergezet; zij deden dienst als werkplaatsen (afb. 38 en 39). De dijk werd verlengd richting het zuiden om ook deze werkplaatsen te omringen.

Van 1867 tot 1869 vond een aantal verbouwingen plaats aan het Huis van Correctie. Hierbij werd onder andere de gevel van de voormalige woonhuizen aan de oostzijde vervangen door de huidige classicistische gevel.¹⁰³

35. Plattegrond van het Oostereiland uit 1836 (collectie Westfries Archief). Het terrein ten zuiden van het Huis van Correctie diende als begraafplaats. Bij de zuidoosthoek van het gebouwencomplex staat een 'lijken huis'. Het eiland is aan de oostzijde van een steenglooiing voorzien. Vlakbij de brug bevindt zich een militair wachthuis dat waarschijnlijk is gebouwd in 1819.

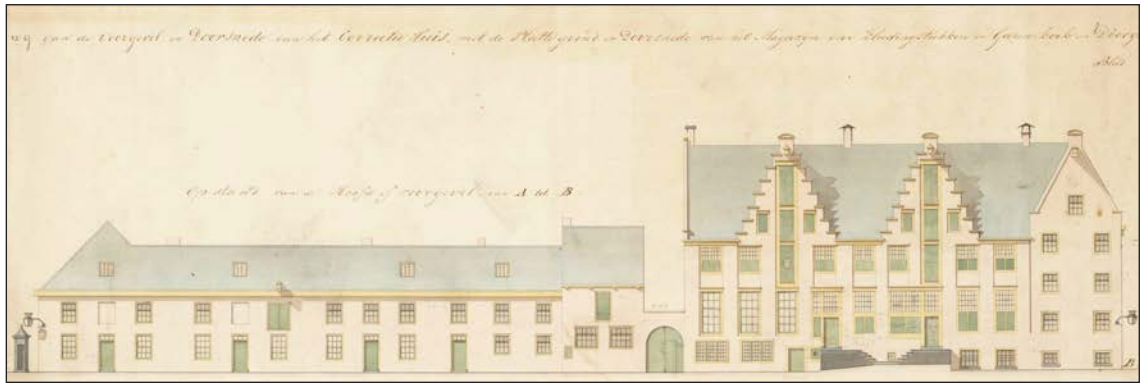
99 Abbing 1841-1842, 194.

100 Orsel 1998, 36.

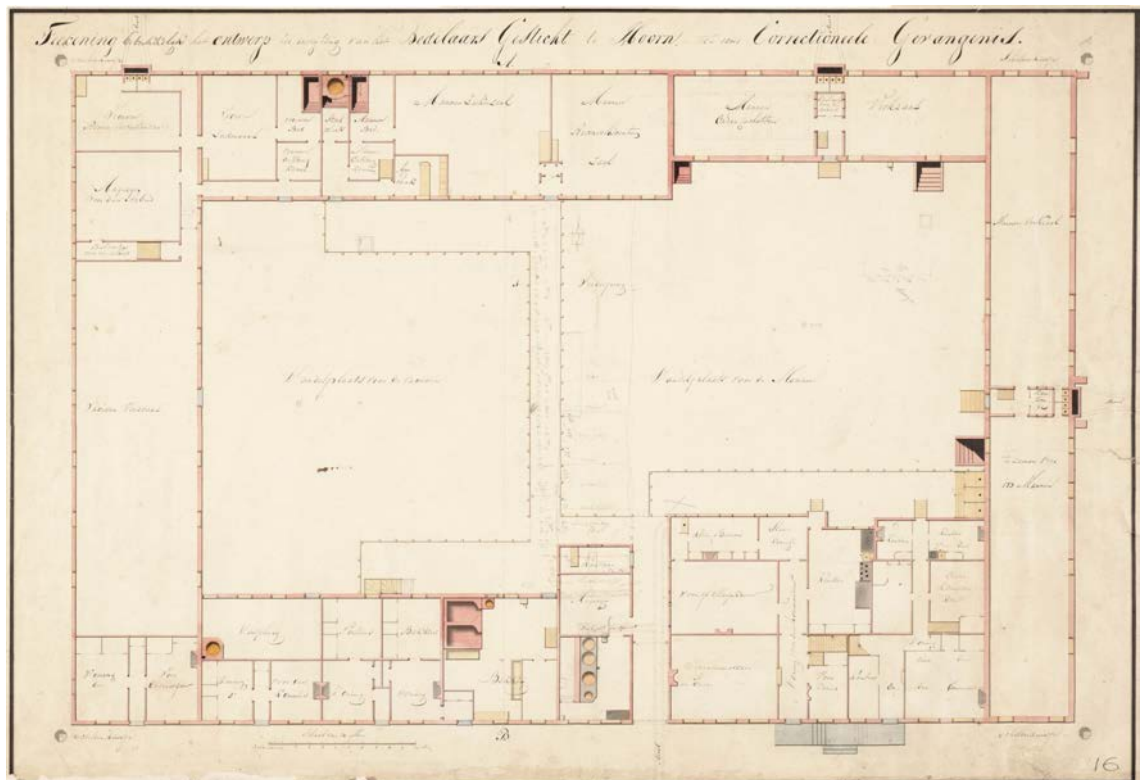
101 Ooijevaar 1986, 68.

102 WFA tekeningenmap Oostereiland.

103 Ooijevaar 1986, 64.

36. Tekening van de oostgevel van het Huis van Correctie uit 1830 (collectie Noord-Hollands Archief). De gevels van de panden rechts zijn vrijwel ongewijzigd gebleven sinds de bouw in 1658. Het linker gedeelte is gebouwd in 1817 ten behoeve van het Bedelaarshuis.

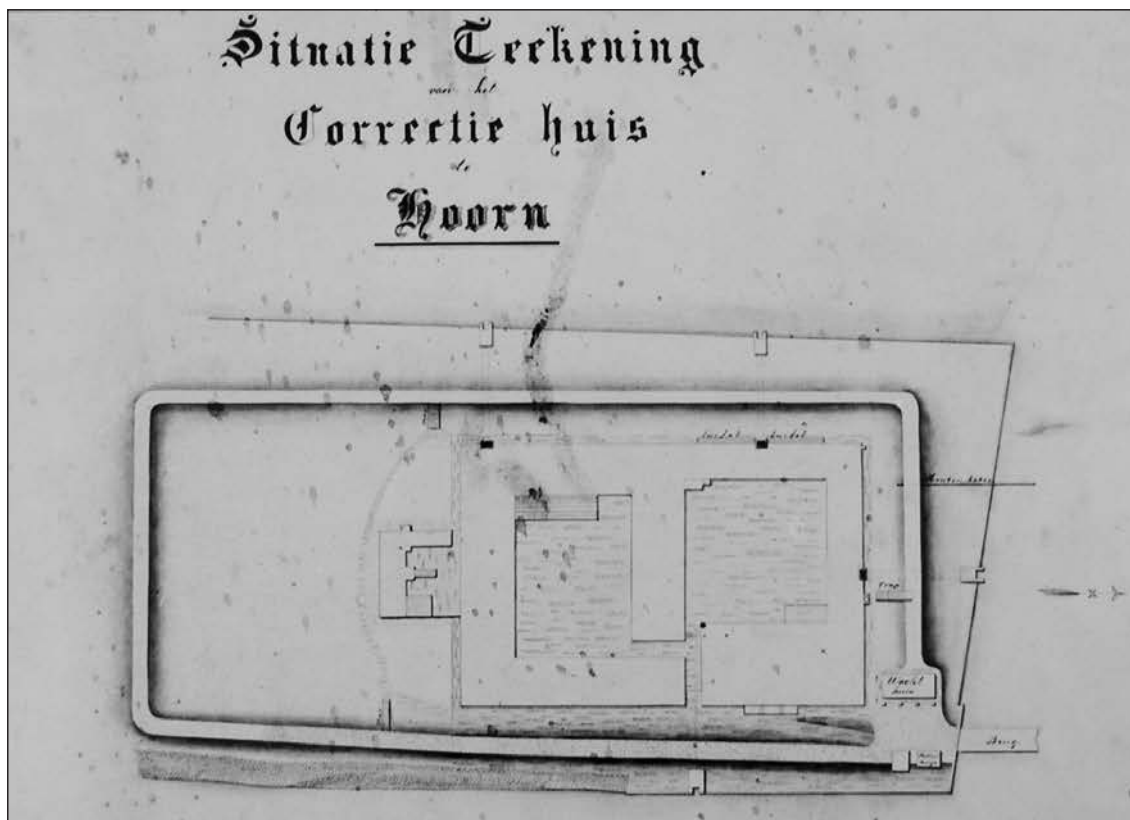

37. Plattegrond uit 1830 van het Huis van Correctie (collectie Noord-Hollands Archief). De functies van de ruimtes staan op de plattegrond aangegeven. De mannen- en vrouwenafdeling zijn strikt gescheiden.

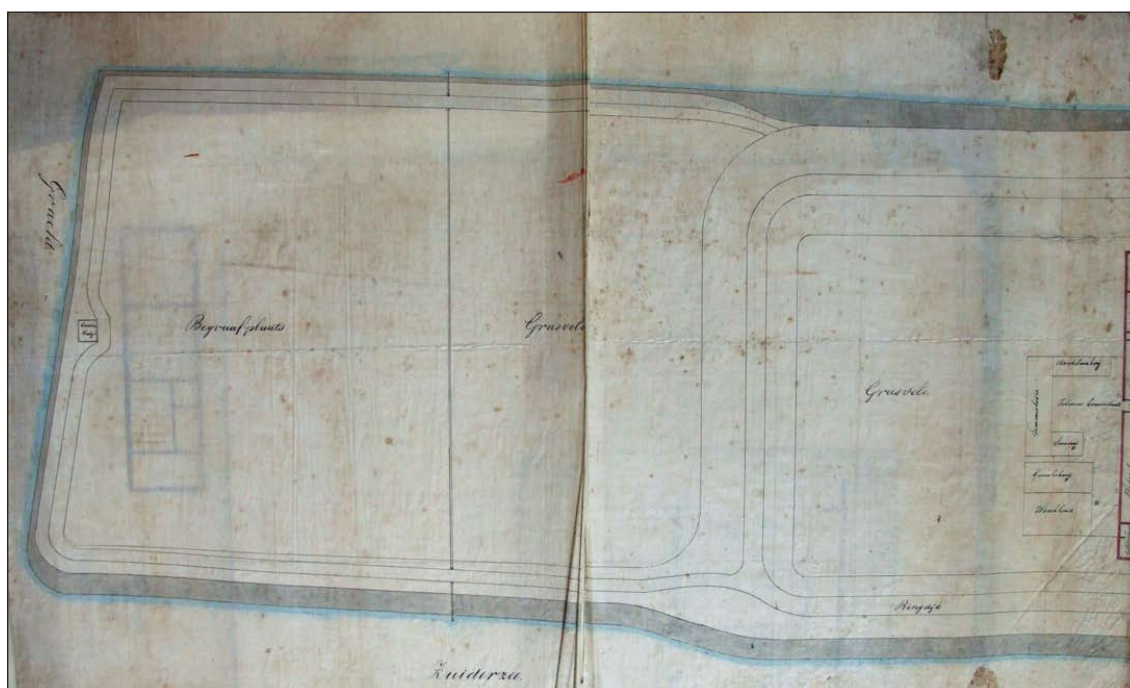
In 1870 werd besloten tot de bouw van het Alkovengebouw. In het alkovengebouw bevonden zich kleine alkoven (cellen) waarin de gedetineerden 's nachts apart konden worden opgesloten. Het eerste ontwerp van het gebouw is waarschijnlijk gemaakt door Justitie-architect A.C. Pierson, waarna het plan is uitgewerkt door zijn opvolger J.F. Metzelaar. In 1873 werd het gebouw opgeleverd.¹⁰⁴ Ten oosten en westen van het alkovengebouw werden regenwaterbakken geplaatst, waarin drinkwater werd opgevangen. De drinkwatervoorziening op het eiland was een probleem, waardoor soms water van elders in tonnen moest worden aangevoerd.¹⁰⁵ Vanaf 1910 kon opgepompt water worden gezuiverd tot drinkwater en werden de regenwaterbakken

104 Ooijevaar 1986, 65; Orsel 1998, 39, 40, 51.

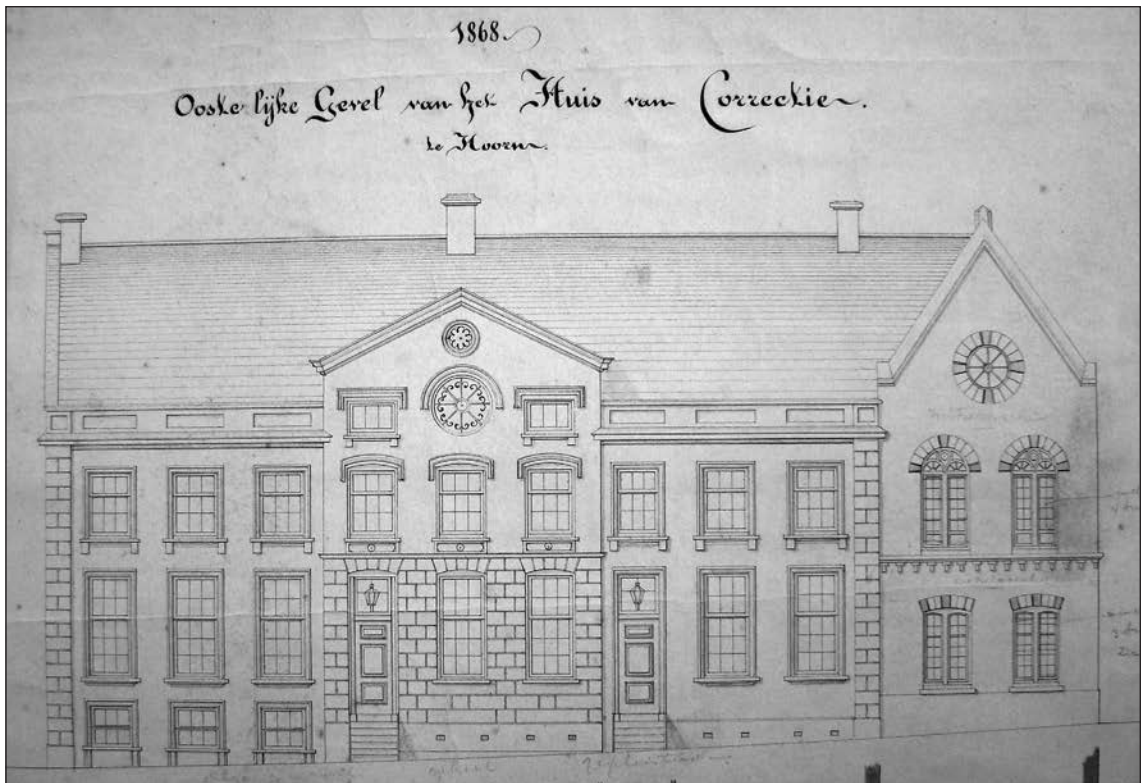
105 Orsel 1998, 33.

38. Plattegrond uit omstreeks 1850 van het Huis van Correctie (collectie Noord-Hollands Archief). Midden op de binnenplaats staat de houten loods die dienst deed als werkplaatsen en kerkgebouw. Ten zuiden van het gebouwencomplex bevinden zich werkplaatsen. De dijk die aanvankelijk ter plekke van deze werkplaatsen lag, is verlengd naar het zuiden.

39. Plattegrond Huis van Correctie omstreeks 1850. Geheel rechts de werkplaatsen ten zuiden van het Huis van Correctie. In de werkplaatsen staan de functies geschreven: borstelmakerij, timmerloods, smederij, garenkokerij en waschhuis. In het midden van de afbeelding de nieuwe dijk. Het deel van het eiland ten zuiden van de dijk is in gebruik als begraafplaats en grasland. Tussen beide staat een afscheiding aangegeven.

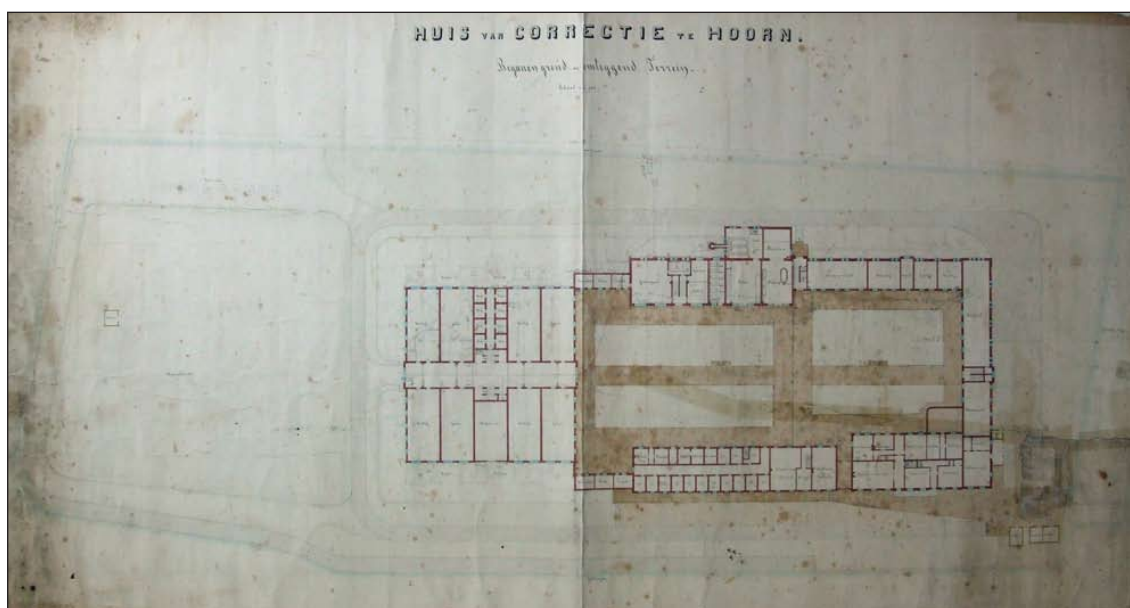
40. Tekening van de oostelijke gevel van het Huis van Correctie uit 1868 (collectie Westfries Archief). De gevel is volledig gewijzigd, maar de locatie van de deuren ligt op dezelfde plek als bij de oude gevels. Dit wijst erop dat het pand niet volledig nieuw is opgetrokken, maar dat gebruik is gemaakt van de oude constructie en indeling.

41. Situatie in 2008 voorafgaand aan de restauratie. De gevel is grotendeels ongewijzigd gebleven sinds de bouw in 1868.

waarschijnlijk niet meer gebruikt.¹⁰⁶ Het terrein ten zuiden van het alkovengebouw werd gebruikt als begraafplaats voor overleden gedetineerden.¹⁰⁷

Tegelijk met de bouw van het nieuwe alkovengebouw vonden een aantal verbouwingen en uitbreidingen plaats van het bestaande gebouwencomplex. Zo werden de voormalige pakhuizen grondig verbouwd: de huidige indeling met twee verdiepingen en een zolder werd gerealiseerd en de binnenplaatsgevels werden vernieuwd. Verder werd hier een kapel ingericht. Ook de binnenplaatsgevel van de voormalige woonhuizen werd vernieuwd. Het gebouw op de binnenplaats werd, zoals eerder vermeld, gesloopt. Hetzelfde gebeurde met een deel van de zuidvleugel. De west- en oostzijden werden verlengd met een smal tussengebouw, waardoor het oude gebouwencomplex aansloot op het nieuwe alkovengebouw. Verder werd de westvleugel herbouwd en uitgebreid met een kleine aanbouw aan de westzijde.¹⁰⁸

42. Plattegrond Huis van Correctie na 1870 (collectie WFA). De werkplaatsen zijn afgebroken en in plaats hiervan is het Alkovengebouw verschenen. Het volledige zuidelijke deel van het eiland staat aangegeven als begraafplaats. Aan de westkant van de begraafplaats staat een serie van negen grote ronde beerputten getekend.

2.2.10 Rijkswerkinrichting

In 1886 werd het Huis van Correctie opgeheven en kreeg het gebouwencomplex op het Oostereiland de functie van Rijkswerkinrichting.¹⁰⁹ In de volksmond stond het complex bekend als de Krententuin; de herkomst van deze naam is onbekend. Doordat het aantal bewoners van het complex toenam, werden extra alkoven gebouwd en de kerkzaal vergroot. Op 1 januari 1933 werd de Rijkswerkinrichting opgeheven (afb. 43).¹¹⁰ In datzelfde jaar werd de begraafplaats achter de inrichting geruimd.¹¹¹

In 1912 werd ten zuiden van het alkovengebouw een houten loods (25 bij 7 m) gebouwd door de gedetineerden. In de loods werd een betonartikelenbedrijf gevestigd.¹¹² De loods is nu niet meer aanwezig en het is niet bekend waar de loods precies heeft gestaan.

106 Ooijevaar 1986, 70.

107 Orsel 1998, 39-40.

108 Orsel 1998, 3-4.

109 Petersen 1978, 89.

110 Ooijevaar 1986, 69-71; Brief van het stadsbestuur van Hoorn aan de Minister van Financiën uit 1932. Afkomstig uit het archief van het gemeentehuis van Hoorn, map Oostereiland.

111 Briefwisseling tussengemeentebestuur, gemeentereinigingsbestuur Rijkswerkinrichting, 1932/1933.

112 Ooijevaar 1986, 70; Orsel 1998, 4, 51.

De deuren gesloten!

De Rijkswerkinrichting te Hoorn valt als slachtoffer der bezuiniging. De „patienten” worden geleidelijk naar Veehuizen en Groningen overgebracht. Het gebouwencomplex, in de Zuiderzee gelegen, zal misschien t.z.t. een andere bestemming

krijgen. — Op de foto: boven de gebouwen der Rijkswerkinrichting. Beneden: de bewakers, die bijna allen reeds een andere standplaats aangewezen kregen, verlaten voor de laatste maal de Rijkswerkinrichting te Hoorn.

43. Krantenbericht over de sluiting van de Rijkswerkinrichting in 1933 (collectie KB).

2.2.11 Tweede Wereldoorlog

Na de sluiting van de Rijkswerkinrichting zijn de gebouwen tot 1939 gebruikt als onderkomen voor verschillende Hoornse verenigingen. Tijdens de eerste maanden van de Tweede Wereldoorlog werden in de gebouwen Joodse vluchtelingen ondergebracht. Van 29 van hen zijn de namen bekend, maar waarschijnlijk zijn het er veel meer geweest.¹¹³ Mevrouw Kerkmeijer-de Regt, die tijdens de oorlog een dagboek heeft bijgehouden, spreekt van hele families.¹¹⁴ Ze werden bewaakt door de Rijksveldwacht, maar genoten wel een zekere vrijheid. Na een aantal weken werden ze vervoerd naar kamp Westerbork.

113 Hoogeveen 1983, 76-77.

114 C. Kerkmeijer-de Regt, 'Hoorn in de verdrukking 1940-1945', *Kwartaalblad Vereniging Oud Hoorn* 1986-1989 (eerste publicatie 1953).

Uit een artikel in de krant Volk en Vaderland van 24 mei 1940 blijkt dat ongeveer 800 NSB-ers en in Nederland wonende Duitsers vijf dagen opgesloten hebben gezeten (van 10 tot en met 15 mei 1940) in het gebouwencomplex. Onder hen was de vrouw van Mussert, de leider van de NSB.

De functie van de gebouwen tijdens het grootste deel van de oorlog is niet duidelijk. Zeker is dat de Duitsers de gebouwen gebruikten. Uit het dagboek van mevrouw Kerkmeijer-de Regt valt het een en ander af te leiden. Op 31 augustus 1944 meldt zij dat steeds beladen vrachtauto's uit de werkinrichting komen. Op 5 september 1944 vertelt ze dat twee schepen bij de werkinrichting liggen en worden volgeladen met allerlei spullen uit de gebouwen. Enkele dagen later, op 7 september 1944, geeft ze meer details. Ze ziet dat uit de werkinrichting balen stof voor matrozenkleding en serviesgoed komt. Alles wordt geladen in een schip met daarop "Rijkswerf Den Helder" waaruit blijkt dat de spullen naar Den Helder werden afgevoerd. Op 2 september 1944 ligt er opnieuw een vrachtboot, de Fortuna, bij het Oostereiland afgemeerd. Voor het laatst meldt ze op 23 september dat goederen in een grote aak aan de Veermanskade worden afgevoerd. De hoeveelheid uit het complex gehaalde goederen is erg groot. Kennelijk zijn de gebouwen door de Duitsers gebruikt voor de opslag van in beslag genomen goederen.

Op 5 oktober 1944 vielen twee bommen op de binnenplaats van het complex. Een gedeelte van de gevel van het voormalige westelijke pakhuis werd hierdoor verwoest. Op 17 oktober 1944 vielen nog eens twee bommen op en nabij het Oostereiland: één belandde op de steenglooiing aan de noordzijde en de ander viel in het IJsselmeer.

2.2.12 Na de Tweede Wereldoorlog

Kort na de oorlog zijn de gebouwen toegewezen aan de Directoraat-Generaal voor Bijzondere Rechtspleging onder de naam Bewakings- en Verblijfkamp voormalige Rijkswerkinrichting Hoorn. Op 16 mei 1945 kwamen vanuit het hele gewest NSB-ers hiernaartoe. Diverse tekeningen en namen op de muren van de zolderverdiepingen herinneren nog aan deze naoorlogse periode. In totaal hebben ongeveer 1200 NSB-ers en andere collaborateurs gevangen gezeten, onder bewaking van 130 man personeel. Op de zuidzijde van het Oostereiland werd een schietbaan ingericht, waar personeel zich kon trainen in het gebruik van vuurwapens.¹¹⁵ Waarschijnlijk is in 1949 een betonnen loods op het zuidelijk deel van het eiland gebouwd. In 1970 is hiernaast een houten loods gebouwd.¹¹⁶ Beide loodsen zijn nog aanwezig. In 1954 werden drie wachthuizen geplaatst op de noordwest-, zuidwest- en zuidoosthoek van het eiland. Deze wachthuizen zijn gesloopt, maar het is niet bekend wanneer dit is gebeurd. De twee nog bestaande wachthuizen bij de zuidoost- en zuidwesthoek van het alkovengebouw zijn waarschijnlijk rond 1950 gebouwd.¹¹⁷

Op 1 september 1974 werd het complex opnieuw geopend als Penitentiaire Inrichting. Een deel van de zuidvleugel, bijgenaamd 'De Sluis', werd in 1984 geheel gesloopt¹¹⁸, waarna een nieuw gebouw met dezelfde afmetingen werd neergezet. In 1987 werd de inrichting weer gesloten en het complex kreeg een nieuwe functie als opvangcentrum voor asielzoekers en illegalen. Twee jaar later werden de gebouwen op het Oostereiland weer gesloten. Van 1992 tot 1999 werd het complex gebruikt als Huis van Bewaring, waarna het tot 2002 weer in

115 Rem 1976, 9.

116 Orsel 1998, 5, 123.

117 Orsel 1998, 16, 121.

118 Foto horende bij archeologische waarneming op Oostereiland in 1984.

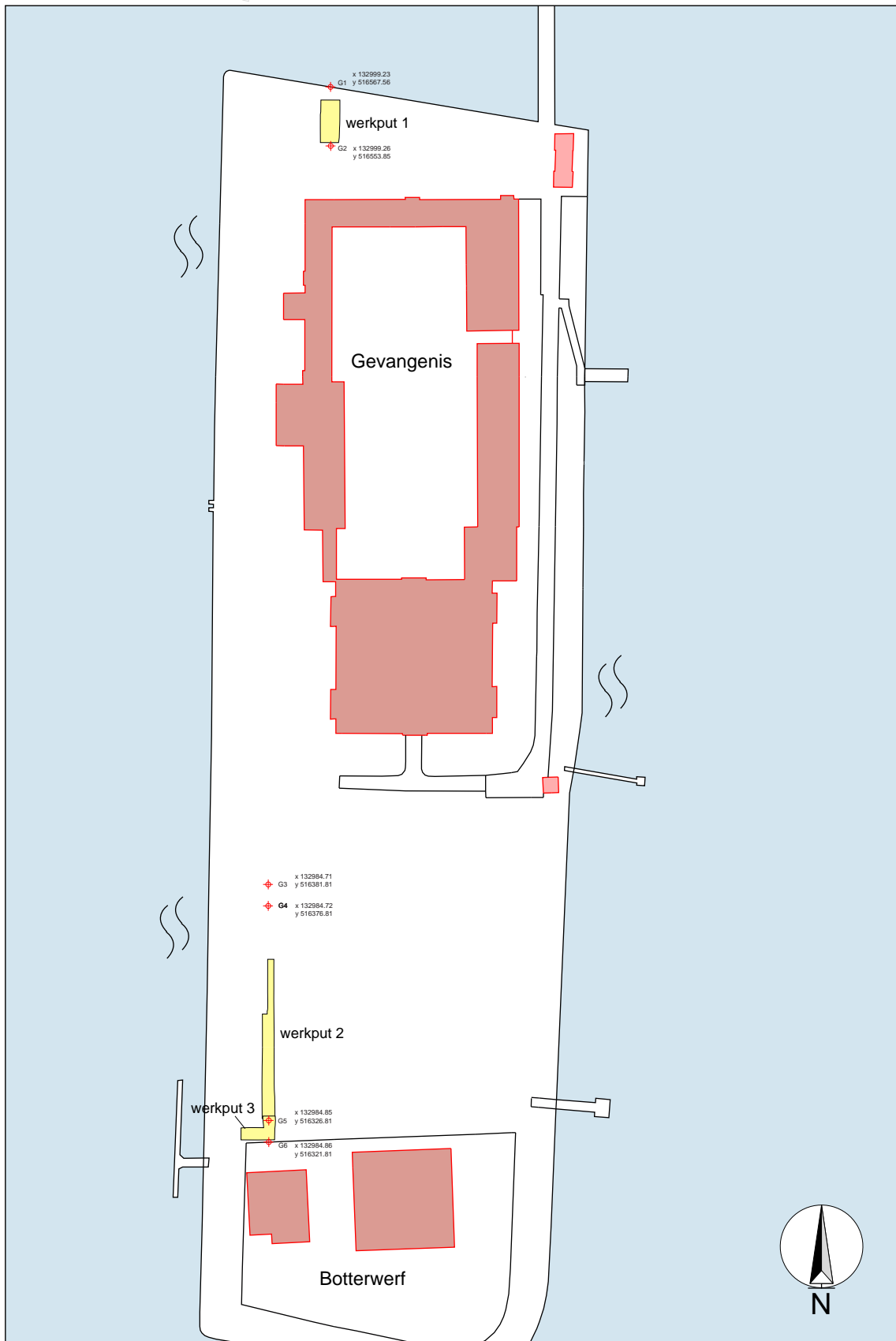

44. Op de wanden van de zolderverdieping van het voormalige Admiraliteitsmagazijn bevinden zich diverse tekeningen en namen uit de tijd dat NSB-ers en andere collaborateurs na de Tweede Wereldoorlog in het complex gevangen hebben gezeten. Links een tekening van NSB-leider Mussert en rechts van een Duitse "dienstpl soldaat" (SS) met datum 23-5-1945.

gebruik was als opvangcentrum voor asielzoekers.¹¹⁹ Sindsdien staat het gebouwencomplex op het Oostereiland leeg. De werkloosden op de zuidzijde van het eiland worden gebruikt als werkplaatsen voor de botterwerf. Na ruim 200 jaar is deze locatie dus weer in gebruik als scheepswerf.

Op 30 oktober 2007 kocht de gemeente Hoorn het Oostereiland van het Rijk. Het voormalige gevangeniscomplex wordt gerestaureerd en krijgt een aantal nieuwe functies.

¹¹⁹ Historie Oostereiland 2003, 17-20.

Gemeente Hoorn
Bureau Erfgoed- Archeologie

PUTTENKAART

schaal 1: 2000

Oostereiland
OM-nummer 34996
Project 310

3. Onderzoeksvragen en methode

3.1 Onderzoeksvragen

In het Programma van Eisen (PvE) is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd. Deze vragen hebben gediend als leidraad bij het archeologische onderzoek en de uitwerking hiervan. De onderzoeksvragen zijn als volgt samen te vatten:

- Hoe en wanneer is het Oostereiland aangelegd?
- Hoe en wanneer is het Oostereiland opgehoogd?
- In hoeverre zijn resten van de scheepswerf uit 1757 aanwezig in de bodem? Zijn resten van oudere scheepswerven aanwezig?
- In hoeverre zijn resten van de begraafplaats van het bedelaarshuis en de gevangenis aanwezig?

3.2 Methode

Volgens het Plan van Aanpak (PvA) zou het archeologische onderzoek de aanleg van twee sleuven omvatten, namelijk een op het noordelijke en een op het zuidelijke deel van het Oostereiland. In de loop van het onderzoek is besloten om de zuidelijke werkput te verlengen met een derde werkput dwars daarop, omdat het vermoeden bestond dat op deze plaats resten van een scheepshelling aanwezig waren (afb. 45). Het onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die daaraan gesteld worden in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.1.

Werkput 1 bevond zich aan de noordzijde van het Oostereiland, tussen het gevangeniscomplex en de kademuur. Direct ten noorden van de gevangenis is een straat met parkeerplaatsen aanwezig, waardoor de werkput slechts vanaf de noordzijde van deze straat kon worden aangelegd. Langs de kademuur diende een strook grond van circa 3 m breed intact te blijven, om verzakking van de kademuur te voorkomen. De werkput was circa 4 m breed en 10 m lang. Het doel van werkput 1 was in de eerste plaats het bestuderen van de bodemopbouw en eventuele sporen die samenhangen met de aanleg en ophoging van het Oostereiland (onderzoeksvraag 1 en 2). Verwacht werd dat van dit deel van het eiland de bodemopbouw nog geheel of grotendeels intact was. De zuidzijde van de werkput doorsneed een deel van een dijk die in 1829 is opgeworpen. Het maaiveld had hier een hoogte van +2.48 NAP. Het maaiveld aan de noordzijde van de werkput lag aanzienlijk lager, namelijk op +1.00 NAP. Werkput 1 is laagsgewijs verdiept tot de veronderstelde natuurlijke Zuiderzeebodem (-1.50 NAP). Een gedeelte van de werkput (vak 1) is trapsgewijs verdiept om instorten van de profielen te voorkomen. Alle profielen zijn gefotografeerd en het oost- en zuidprofiel zijn getekend.

Werkput 2 is aangelegd aan de zuidwestzijde van het Oostereiland. De werkput was primair bedoeld om de aanwezigheid, omvang en kwaliteit van resten van de scheepswerf en begraafplaats in kaart te brengen (onderzoeksvraag 3 en 4). Om de archeologische sporen en bodemopbouw van een zo groot mogelijk gebied in kaart te kunnen brengen, is de put in de vorm van een 37 m lange en 3 tot 1,5 m brede sleuf van zuid naar noord aangelegd. Het merendeel van werkput 2 is niet verder verdiept dan vlak 1 (circa +0.10 NAP). Verder verdiepen werd onmogelijk gemaakt door drangwater van het Markermeer. Aan beide uiteinden van de werkput is dieper gegraven om de bodemopbouw te onderzoeken. De natuurlijke ondergrond bleek erg diep te liggen, waardoor deze slechts met behulp van een boring kon worden aangesneden. Het diepste punt dat met de graafmachine werd bereikt lag op -1.70

NAP. Een gedempte sloot die door de werkput liep, is gecoupeerd (coupe A-B). Deze coupe is, evenals het oostprofiel, gefotografeerd en getekend. De hoogte van het maaiveld lag langs de hele werkput tussen +1.38 en +1.64 NAP.

Tussen de zuidzijde van werkput 2 en het hek van de Botterwerf is werkput 3 aangelegd. Het vermoeden bestond dat op deze plaats resten van een scheepshelling aanwezig waren. De werkput had een L-vorm, met een lengte van 5 m en breedte van 8 m. Het merendeel van werkput 3 is niet verder verdiept dan vlak 1 (hoogte wisselend tussen +0.15 en +0.42 NAP). Op de hoek van het zuid- en oostprofiel is een dieper gat gegraven om de bodemopbouw te bestuderen.

Het hoofdmeetsysteem is uitgezet door de landmeetkundige dienst van de gemeente Hoorn. De grondslagpunten zijn weergegeven op de puttenkaart. Voor alle werkputten zijn de vlakken, profielen en coupes getekend op schaal 1:20. Zowel de sporen in het vlak als de lagen in de profielen hebben spoornummers gekregen. De tekeningen zijn digitaal verwerkt en als bijlagen 3, 4 en 5 in dit rapport opgenomen.

Het vondstmateriaal is zoveel mogelijk per spoor verzameld. In principe is al het vondstmateriaal uit herleidbare context meegenomen. Wanneer een zeer vondstrijk spoor werd aangesneden, is een representatieve hoeveelheid materiaal verzameld. De vlakken en sporen zijn, evenals de stort, met een metaaldetector afgezocht. Tijdens het archeologische onderzoek is een aantal grond- en houtmonsters genomen ten behoeve van botanisch en dendrochronologisch onderzoek.

De keramiek- en glasvondsten zijn bij de uitwerking beschreven volgens de methode van het classificatiesysteem voor laat- en postmiddeleeuws aardewerk en glas (het 'Deventer-systeem'). De determinatielijsten van het vondstmateriaal zijn als bijlagen bij dit rapport gevoegd. Bijzondere of complete voorwerpen worden in de lopende tekst besproken. De kleipijpen zijn gedetermineerd door Jan van Oostveen. Zijn verslag is als bijlage 6 in deze rapportage opgenomen.

4. Resultaten

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het archeologisch onderzoek weergegeven. Bij de uitwerking is de bodemopbouw ingedeeld in vijf fasen. De dateringen van deze fasen zijn bepaald aan de hand van historische gegevens. In het overzicht hieronder worden de belangrijkste data uit het historisch onderzoek beknopt weergegeven. De archeologische resultaten worden in dit hoofdstuk gekoppeld aan deze fasering en, indien mogelijk, aan de specifieke historische data.

Fase 0	<1649	Zuiderzee
Fase 1	1649-1654	Aanleg Oostereiland
Fase 2	1655-1692	Particuliere functies Taanderij 1655 Twee traankokerijen (bouw vóór 1660) Bouw woon- en pakhuizen Schuijt 1657/1658 Ophoging 1658 Ophoging 1668 Veerdienst op Rouen en St Valery 1670 Openbare verkoop woon- en pakhuizen 1677 Plan oorlogsschepenhaven 1687/1688 Taanderij 1691 Nieuwe brug (dubbele ophaalbrug) naar Achter op t Zand 1686
Fase 3	1692-1817	Admiraliteit en Marine Nieuwe brug (enkele ophaalbrug) naar Achter op t Zand 1711 Ophoging 1742 Afbraak westelijke traankokerij 1757 Bouw scheepswerf 1757 Nieuwe brug naar het Achter op t Zand 1764 Marine 1795
Fase 4a	1817-1828	Bedelaarshuis
Fase 4b	1828-1886	Huis van Correctie Alkovengebouw 1870 Aanleg dijk rondom complex 1829
Fase 4c	1886-1933	Rijkswerkinrichting Nieuwe vaste brug tussen Oostereiland en het Achter op t Zand 1889 Ruiming begraafplaats 1933
Fase 5	1933-2002	Diverse functies

De sporen staan weergegeven op de allesporenkaart op schaal 1:100 (bijlage 3). De profielen zijn apart afgebeeld op schaal 1:50 (bijlage 4 en 5). Door middel van kleuren zijn de verschillende fasen weergegeven. Het vondstmateriaal wordt in dit rapport niet apart behandeld, maar komt ter sprake bij de analyse van de sporen.

4.2 Fase 0: Zuiderzee

Tot fase 0 behoren de bodemlagen die dateren uit de periode vóór de aanleg van het Oostereiland. Het eiland is aangelegd in de voormalige Zuiderzee en deze lagen worden daarom geïnterpreteerd als de oorspronkelijke Zuiderzeebodem (Zuiderzee laag van het laagpakket van Walcheren). De kleilaag die in opgravingen in West-Friesland normaal gesproken de natuurlijke ondergrond vormt (Hauwert laag D van het laagpakket van Wormer van de formatie van Naaldwijk), is niet aangesneden.

Zuiderzeebodem S21, S34 en S60

Aan de noordkant van het Oostereiland zijn S21 en S34 waargenomen in respectievelijk vak 1 en 2 van werkput 1. De lagen behoren vermoedelijk tot hetzelfde pakket, namelijk de oorspronkelijk bodem van de Zuiderzee. Het pakket bestond uit lichtgrijze zandige klei met klei-insluitsels. Aan de zuidzijde van werkput 1 bevond de bovenzijde van laag S21 zich op -1.30 NAP. In het noordelijk deel van deze werkput wisselde de hoogte van S34 van -1.00 tot -1.40 NAP. Mogelijk is hier het pakket onder druk van kleidijk S32 (zie onder) iets ingeklonken.

Aan de zuidzijde van het eiland is de Zuiderzeebodem in het vlak en in de profielen niet waargenomen. Waarschijnlijk vormt de diepst aangesneden kleilaag S60 de Zuiderzeebodem. De bovenzijde van de laag lag op -2.14 NAP. Dit is een stuk dieper dan de vastgestelde bovenzijde aan de noordkant van het eiland. Vermoedelijk loopt de oorspronkelijke Zuiderzeebodem richting de wal op. In de laag is een boring gezet en de kleilaag bleek zich tot tenminste -5.20 NAP voort te zetten.

46. Werkput 1 aan de noordzijde van het Oostereiland. Op de achtergrond de bebouwing van het Achter op t Zand. Geheel rechts de brug die het Oostereiland met het Hoofd verbindt.

4.3 Fase 1: aanplemping Oostereiland tussen 1649 en 1654

Fase 1 bestaat de aanplemping van het Oostereiland. Deze aanplemping moet hebben plaatsgevonden tussen 1639 en 1654, zoals in hoofdstuk 2 is beargumenteerd. De archeologische resultaten sluiten hier goed bij aan.

47. De trekbalkconstructie in werkput 1. De liggende balk is dendrochronologisch gedateerd op 1639. De trekbalk is vermoedelijk aangebracht in de periode 1649-1654.

Trekbal S35, S36 en S37

Aan de noordzijde van werkput 1 is een houten trekbalk aangetroffen (afb. 47, bijlage 3). Deze balk diende als verankering van de beschoeiing van het Oostereiland. Doordat niet tot aan de beschoeiing kon worden gegraven, kon de aansluiting van de trekbalk op de beschoeiing niet worden onderzocht. Waarschijnlijk is eerst een beschoeiing voor het eiland gemaakt in de vorm van een rij (ketting) palen. Vervolgens is deze beschoeiing versterkt en verankerd in de Zuiderzeebodem door middel van trekbalken. De trekbalken zijn direct op de oorspronkelijke Zuiderzeebodem geplaatst.

De trekbalk bestond uit drie onderdelen van grenenhout (grove den). Een horizontale balk (S35) was verbonden met de beschoeiing. Deze was in de bodem verankerd door middel van een verticale paal (S36). Beide balken hadden een inkeping op dezelfde hoogte, waarmee ze in elkaar haakten. De verticale paal S36 werd op zijn beurt in de bodem verankerd met een schuin geplaatste paal (S37). De bovenkant van deze balk vertrapte ter hoogte van het midden van de horizontale balk S35; mogelijk heeft dit een functie gehad bij het inheien van de paal. De inkepingen in de balk en palen zijn waarschijnlijk voorafgaand aan het heien aangebracht. De verticale paal S36 is als eerste in de grond geslagen en vervolgens is deze verankerd door de schuine paal S37. Hierna is de horizontale balk S35 in S36 gehaakt en bevestigd aan de beschoeiing.

Een grote ijzeren pen met aan weerszijde een bout verbindt S36 met S37. Aan de oostzijde van S35 zijn ook twee pennen met bouten aanwezig. Waarschijnlijk verbinden deze pennen S35

met S36 en S37. Aan de westzijde van S36 en S37 zijn echter geen bouten waargenomen. De metalen pennen lopen dus waarschijnlijk niet helemaal door de palen heen.

De constructie van de trekbalk is zwaar: het dikste deel van horizontale balk S35 is 35 bij 18 cm en de verticale paal S36 heeft zelfs een omvang van 46 bij 24 cm. Waarschijnlijk is de beschoeiing van het hele eiland voorzien van soortgelijke trekbalken. De onderlinge afstanden tussen de trekbalken is niet bekend. Bij een hypothetische afstand van vijf meter, komt het totale aantal op 152 trekbalken. Zelfs zonder rekening te houden met het bouw materiaal dat nodig was voor de beschoeiing, was een grote hoeveelheid hout nodig voor de aanleg van het Oostereiland.

Het hoogste punt van de trekbalk, de bovenkant van paal S36, bevindt zich op -0.26 NAP. De trekbalk ligt dus geheel onder NAP. Het is onwaarschijnlijk dat dergelijke constructies onder water in elkaar zijn gezet. De aanleg van de trekbalk onder NAP was mogelijk door fluctuaties in de waterhoogte

van de Zuiderzee. Meetgegevens uit de 17de eeuw zijn niet beschikbaar. Uit de 19de eeuw bestaan wel meetgegevens en hieruit blijkt dat de waterstand – met name in de zomer – dagen en zelfs wekenlang onder NAP lag.¹²⁰ Bij eb was de waterstand uiteraard lager dan bij vloed.

Uit de horizontale balk S35 is een monster gezaagd ten behoeve van dendrochronologisch onderzoek. De overige balken konden niet worden bemonsterd door de aanwezigheid van metalen pennen in het hout waardoor in het veld niet kon worden gezaagd. Het dendrochronologische onderzoek heeft uitgewezen dat de boom waaruit balk S35 afkomstig is, gekapt is in de zomer, herfst of winter van het jaar 1639.¹²¹ De boom groeide waarschijnlijk in Noorwegen. Hoorn was rond het midden van de 17de eeuw na Amsterdam de belangrijkste aanvoerhaven van Noors hout in de Nederlanden. In de jaren 1652/1653 bedroeg het aandeel van hout uit Noorwegen 66,2% van de totale houtimport in Hoorn. Een deel van het geïmporteerde hout werd, vaak na bewerking, weer geëxporteerd. Het overgrote deel van het hout was echter bedoeld voor gebruik in Hoorn en haar achterland.¹²²

Kleidijk S32

Aan de noordzijde van werkput 1 was een dijkje van vette grijze klei aanwezig. De dijk dekte de trekbalk volledig af. Naast de trekbalk was de dijk lager (-0.55 NAP); waarschijnlijk is de klei ter plaatse van de trekbalk minder ingeklonken door de aanwezigheid van de houtconstructie.

48. Werkput 1 aan de noordzijde van het Oostereiland. Op de achtergrond een van de gebouwen van de Krententuin (afb. 18 gebouwdeel 3). In de werkput bevindt zich de trekbalkconstructie (zie afb. 47).

120 Website: http://www.rijkswaterstaat.nl/water/scheepvaartberichten_waterdata/historische_waterdata/waterbase/index.aspx

121 RING rapport

122 Lesger 1990, 29-30, 35-39.

Het is aannemelijk dat de dijk langs de hele beschoeiing van het eiland is opgeworpen. De dijk is aan de uiterste noordzijde van de tekening van het oostprofiel te zien (bijlage 4).

De dijk diende als versteviging van de trekbalen en de beschoeiing en had een functie bij het droogleggen van het gebied binnen de beschoeiing vóór de daadwerkelijke aanplemping van het Oostereiland. Voor een stabiele ondergrond was het namelijk van belang dat het terrein werd drooggehouden op het moment dat havenslib binnen de dijk werd gestort.

In het kleilichaam van de dijk is een aantal fragmenten roodbakkend aardewerk gevonden, onder andere afkomstig van een grape en een steelkom (V26). Tevens is een fragment van een vierkante kelderfles aangetroffen. De vondsten zijn grofweg te dateren in de eerste helft van de 17de eeuw.

Aanplempingspakket S19, S27-S31

Op kleidijk S32 en de natuurlijke Zuiderzeebodem S21/S34 lag het aanplempingspakket van het Oostereiland (zie profielen werkput 1 in bijlage 4). Dit pakket bestond voornamelijk uit lagen stadsafval (S19 en S31). Deze lagen hadden een slappe structuur en bestonden uit donker grijsbruin zand met veel organische insluitsels. Hiernaast bevatten de afvallagen veel keramiek, puin en bot, alsmede kleinere hoeveelheden leer, glas en metaal. Het afval is waarschijnlijk afkomstig uit beerputten uit de historische binnenstad van Hoorn. De overige vulling bestond uit stortlagen klei en zand (S27-S30). Aan de zuidzijde van werkput 1 bevond de bovenkant van het aanplempingspakket zich op -0.50 NAP, terwijl deze aan de noordzijde van de werkput 50 cm hoger lag (op 0.00 NAP). Dit relatief grote verschil in hoogte moet waarschijnlijk tweeledig worden verklaard. Allereerst bevindt het pakket zich aan de noordzijde van de werkput op de

49. Oostprofiel van vak 1 van werkput 1. Geheel onderin, waar de jalons staan, bevinden zich de aanplempingslagen van het Oostereiland. Geheel bovenin zijn de ophogingslagen van de dijk uit 1829 zichtbaar.

kleidijk S32, waardoor deze hoger ligt en een meer stabiele ondergrond heeft. Daarnaast is het pakket aan de zuidzijde van werkput 1 waarschijnlijk sterk ingeklonken onder het gewicht van het dijklichaam dat hier in 1829 is opgeworpen (zie fase 4). Aan de noordzijde van werkput 1 is dit dijklichaam niet aanwezig.

De bovenzijde van de aanplempingslaag bevindt zich op of onder 0.00 NAP. Dit is opvallend laag, aangezien op dit niveau waarschijnlijk de eerste bebouwing van het eiland is geplaatst. Een dergelijke lage ligging van het eiland zou voor wateroverlast hebben gezorgd, zeker tijdens hoge vloed of stormen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat gedurende de 17de en 18de eeuw enkele grootschalige ophogingen hebben plaatsgevonden.

Het vondstmateriaal uit de stadsafvallagen S19 en S31 dateert grofweg uit de periode 1625-1675, met het hoogtepunt kort na 1650. De takakspijpen uit deze laag zijn door Jan van Oostveen uitgewerkt en hij stelt dat deze op basis van typologische gronden

keramieksoort	rand	overig	totaal	%	MAE	%
steengoed 2	3	37	40	10,2	16	8
rood aardewerk	52	77	129	32,8	55	27,6
wit aardewerk	24	18	42	10,7	27	13,6
biscuit	6	10	16	4,1	7	3,5
Iberisch aardewerk	0	1	1	0,3	1	0,5
majolica	17	32	49	12,5	20	10,1
faience	16	31	47	12	18	9
Italiaanse faience	3	6	9	2,2	9	4,5
Franse faience	3	0	3	0,8	3	1,5
Portugese faience	2	1	3	0,8	3	1,5
porselein	3	8	11	2,8	8	4
pijpaarde	32	11	43	10,8	32	16,2
totaal	161	232	393	100	199	100

Tabel 1 Aantal fragmenten en MAE van de keramieksoorten uit de stadsafvallagen S19 en S31.

in de periode 1640-1650 kunnen worden gedateerd.¹²³ Dit ondersteunt de datering van het vondstcomplex. Tussen de twee stadsafvallagen is geen verschil in datering. In principe kunnen dus alle vondsten vóór de eerste bouwaanvraag op het Oostereiland in 1655 worden gedateerd.

Een aantal keramiekfragmenten was sterk afgesleten doordat zij in stromend water hebben gelegen. Dit zou kunnen betekenen dat (een deel van) het stadsafval in eerste instantie in water is gestort, waarna het weer is opgebaggerd om dienst te doen als aanplepingsmateriaal voor het Oostereiland. Aangezien de datering van het vondstmateriaal en de eerste bouwaanvraag op het eiland in 1655 dicht bij elkaar ligt, is waarschijnlijk geen sprake van stadsafval dat decennia lang op een afvalhoop of stortplaats heeft gelegen.

In tabel 1 is de samenstelling van de keramiekvondsten uit de stadsafvallagen S19 en S31 te zien. Doordat in het veld slechts een deel van de keramiek uit deze lagen is meegenomen, geven de percentages geen betrouwbaar beeld van de samenstelling van de keramiek in het stadsafval. Scherven met een opvallende kleur of vorm hebben namelijk een grotere kans om meegenomen te worden. Met name het roodbakkende aardewerk is hierdoor ondervertegenwoordigd.

Het steengoed 2 bestaat voornamelijk uit kannen, flessen (P-kruiken) en pispotten uit het Westerwald. De kannen zijn versierd met medaillons of andere appliques. De pispotten zijn alle van het type s2-pis-2 en dragen de karakteristieke appliques in de vorm van leeuwen.

Het roodbakkende aardewerk omvat een groot aantal vormen, waaronder grappen, bakpannen, olielampen en pispotten. Opvallend zijn de fragmenten van een aantal kaasvormen (type r-vor-4). Deze vormen werden gebruikt bij het maken van kaas en zijn tot nu toe alleen bekend uit het achterland van Hoorn. De vormen dateren uit de periode 1625-1675.¹²⁴

Ook onder het witbakkende aardewerk is een groot aantal vormen vertegenwoordigd, waarvan twee kandelaars het meest bijzonder zijn.

Een bijzondere bakselgroep wordt gevormd door het biscuit van tenminste zeven borden (afb. 50). Biscuit is majolica of faience waar nog geen glazuur of decoratie op is aangebracht en dat slechts één keer is gebakken. Het aardewerk dat na deze eerste bakgang met bakfouten uit

123 De resultaten van zijn onderzoek, inclusief catalogus, staan weergegeven in bijlage 6.

124 Schrickx 2009, 34.

de oven kwam, werd doorgaans weggegooid. Het biscuit uit de stadsafvallaag moet daarom worden gezien als het afval van een majolicabakkerij.¹²⁵ De fragmenten omvatten onder andere vijf pannenkoekenborden (borden met een verhoogde spiegel). Dit type bord is gedurende de hele 17de eeuw geproduceerd.¹²⁶ Op het biscuit zijn geen bakfouten zoals vervormingen of breuken zichtbaar, hoewel de doorboring van de standring van een aantal borden niet correct is (de standring is niet doorboord of de doorboring is uitgescheurd waardoor een gat in de standring is ontstaan). In het stadsafval is tevens een baksteen gevonden die te verbinden is met de majolicabakkerij (afb. 51). Op de baksteen is een groene glasachtige substantie aanwezig. Eenzelfde substantie is aangetroffen op fragmenten ovenwand die gevonden zijn bij een majolicabakkerij in Deventer. Deze ovenwand bestond uit in leem gelegde daktegels. Door de extreem hoge temperaturen in de oven is de leem gesmolten en bij afkoeling veranderd in de glasachtige substantie.¹²⁷ De baksteen uit de stadsafvallaag is dus mogelijk onderdeel geweest van een ovenwand of gebruikt als ovensteun.

Slechts één fragment Iberische aardewerk is in het stadsafval gevonden, namelijk een fragment van een amfoor met een lintoor. Het aandeel Nederlandse majolica en faïence bestaat voornamelijk uit fragmenten van borden, aangevuld met een enkele plooierschotel, kom en zalfpot. Door bodemzuren zijn de meeste fragmenten donker verkleurd, waardoor de decoratie soms niet meer is te onderscheiden. De herkenbare motieven bestaan voornamelijk uit imitaties van de decoratiesopkraakporselein (Wanli-motieven). Deze motieven waren vooral populair in de periode 1600-1650. Een fragment van een majolicabord is noemenswaardig, omdat op de onderzijde van het bord letters zijn

50. Fragmenten van borden van biscuit uit het stadsafval. Ze vormen het afval van een plateelbakker die vermoedelijk rond 1650 in Hoorn was gevestigd.

51. Baksteen met groene glasachtige substantie, vermoedelijk afkomstig van een pottenbakkers- of plateelbakkersoven.

52. Onderzijde van een majolicabord met het monogram of de initialen van de plateelschilder. Mogelijk was deze werkzaam in Hoorn.

125 Gezien het model van de borden kan geen sprake zijn van het afval van een faïencebakkerij.

126 Korf 1981, 42.

127 Lubberding 1985, 32-36.

53. Fragment van een kom in compendiaro-stijl uit Italië.

54. Bodem met standring van een kom in compendiaro-stijl uit Italië.

geschilderd (afb. 52). Waarschijnlijk zijn dit de initialen van de plateelschilder.

Ook majolica en faïence dat is geproduceerd in het buitenland, is vertegenwoordigd onder de keramiekvondsten uit de stadsafvallagen. Deze keramiek wordt, hoewel doorgaans in kleine hoeveelheden, geregeld aangetroffen in archeologische context in havensteden als Hoorn, Enkhuizen en Amsterdam. Ook in het buitengebied van deze steden wordt geïmporteerde keramiek met enige regelmaat gevonden. In regio's die niet of nauwelijks bij internationale handel waren betrokken, zijn vondsten van deze keramiek zeldzaam. De geïmporteerde keramiek wordt dan ook gezien als een afspiegeling van de internationale handelscontacten van een stad of regio en de rijkdom die deze handel met zich meebracht. De geïmporteerde majolica en faïence uit de stadsafvallagen is afkomstig uit Italië, Frankrijk en Portugal. De keramiek uit Italië dateert uit de periode 1575-1625 en is in te delen in drie groepen, namelijk compendiaro (afb. 53 en 54), berrettino en majolica uit Montelupo. De Franse keramiek wordt vertegenwoordigd door een drietal ploischotels, waarvan twee volledig wit zijn en één is gedecoreerd in compendiaro-stijl (afb. 55). In het verleden werden deze schotels gezien als een Italiaans product. Nieuw onderzoek heeft echter uitgewezen dat

55. Fragment van een ploischotel in compendiaro-stijl uit Frankrijk.

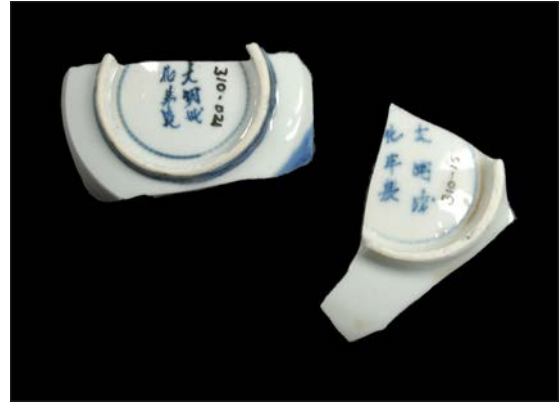

56. Fragmenten van faïence uit Portugal.

dit type schotel niet in Italië is geproduceerd, maar in plaatsen als Nevers en Rouen in Frankrijk.¹²⁸

Drie fragmenten hebben toebehoord aan objecten die zijn geproduceerd in Portugal (afb. 56). Twee van deze fragmenten zijn afkomstig van borden met een decoratie die is afgeleid van kraakporselein. Kraakporselein werd in Portugal vooral geïmiteerd in de tweede kwart van de 17de eeuw.

Het Chinese porselein vormt gevormd door zeven objecten. Alle voorwerpen vallen onder de categorie kraakporselein en dateren uit de eerste helft van de 17de eeuw. Aanwezig zijn twee borden, twee kommen, twee koppen (waaronder een 'kraaikop') en een grote kantige vaas. Merken op kraakporselein zijn zeldzaam, maar het porselein uit de stadsafvallaag bevat twee gemerkte bodemfragmenten (afb. 57). Op de bodem van beide kommen is hetzelfde karaktermerk aanwezig, namelijk het regeringsmerk van keizer Chenghua van de Ming dynastie (1465-1487). Porselein werd soms gemerkt met oude regeringsmerken als eerbetoon aan keizers uit het verleden. Het Chenghua-merk en het regeringsmerk van keizer Wanli (1572-1620) zijn de enige karaktermerken die voorkomen op kraakporselein.¹²⁹ Op de onderzijde van een van de borden zijn concentrische cirkels aangebracht. Dit element komt slechts zelden voor op kraakporselein.¹³⁰

56. Bodemfragmenten van kommen van Chinees porselein met karaktermerken.

58. Voor- en achterzijden van fragmenten van borden van kraakporselein.

59. Voor- en achterzijde van een fragment van een kom van Swatow-keramiek.

128 Jaspers 2007, 2-16.
129 Rinaldi 1989, 68-69.
130 Rinaldi 1989, 100.

Zeer bijzonder is een fragment van een kom van Swatow-keramiek (afb. 59). Dit type keramiek werd met name in de 16de en 17de eeuw in Zuid-China geproduceerd voor de Aziatische markt. Swatow-keramiek onderscheidt zich van het fijne porselein door een dikke steengoedachtige scherf, lomp model, dik glazuur en grove decoratie. Slechts zeer weinig stukken Swatow-keramiek zijn naar Europa vervoerd en het aantal bodemvondsten van deze keramiek is dan ook zeer gering. In Nederland wordt Swatow-keramiek vooral gevonden in voormalige VOC-steden, bijvoorbeeld Middelburg en Enkhuizen. Ook in Hoorn is in het verleden een Swatow-bord gevonden.¹³¹

Ten slotte zijn ten minste 33 tabakspijpen van pijpaaarde afkomstig uit de stadsafvallaag. De pijpen dateren allemaal in de periode 1640-1655. Het merendeel van de exemplaren kan tot de goedkopere kwaliteit worden gerekend. Opvallend is dat geen enkele pijp aan een maker in West-Friesland kan worden toegeschreven.¹³² De tabakspijpen worden in een apart hoofdstuk behandeld door Jan van Oostveen.

De glasvondsten uit het stadsafval bestaan voornamelijk uit fragmenten van wafel- en knobbelbekers en roemers. Deze bekers kunnen worden gedateerd rond het midden van de 17de eeuw.

Een opvallende metaalvondst uit de stadsafvallagen is een beslagplaatje met het Romeinse cijfer 23 (XXIII) en het wapen van Amsterdam (afb. 60). De functie is niet bekend.

60. Beslagplaatje met Romeins cijfer en het wapen van Amsterdam.

Ten slotte is een stuk van de schil van een kokosnoot noemenswaardig (afb. 61).¹³³ Volgens een inventarisatie van Rijkelijkhuizen uit 2006 zijn vondsten van stukken onbewerkte kokosnoot bekend uit Amsterdam (vijf), Groningen (één), Gorinchem (één) en Eindhoven (één).¹³⁴ Ze dateren uit de 16de tot en met de 19de eeuw. Onlangs is in Enkhuizen een fragment van de harige schil van een kokosnoot gevonden in een stadsafvallaag van de stadsuitleg die zich historisch laat dateren rond 1590.¹³⁵ Hoorn en Enkhuizen kunnen dus aan deze lijst worden toegevoegd. Naast onbewerkte stukken zijn ook twee bewerkte stukken schil in Amsterdam gevonden. Ze zijn vermoedelijk beide afkomstig van een kokosnootbeker. Dergelijke bekers zijn uit kunsthistorische collecties en historische

61. Stuk van de schil van een kokosnoot.

131 Dijkstra en Ostkamp 2006, 150-152.

132 Determinatie door Jan van Oostveen.

133 Afkomstig uit V18.

134 Rijkelijkhuizen en Van Wijngaarden-Bakker 2006.

135 Opgraving Molenweg 2010 door Archeologie West-Friesland.

bronnen bekend. Schipper IJsbrant Bontekoe uit Hoorn bezat bijvoorbeeld volgens de boedelinventaris die na zijn dood in 1657 is opgesteld een “silveren vergulden kelk op een kokosnoot”.¹³⁶ Of de kokosnoot van het Oostereiland voor de productie van een kokosnootbeker bestemd was, is allerminst zeker. De schil werd met name gebruikt voor de productie van knopen. De meeste kokosnoten waren afkomstig uit Brazilië (*Attalea cf. funifera*).

Ophogingslagen S55-S59, S155

In werkput 2 en 3 zijn diverse kleilagen vastgesteld die waarschijnlijk samenhangen met de aanleg van het Oostereiland. Het maaiveld was hier na aanleg een stuk lager dan aan de noordkant van het eiland. In tegenstelling tot de lagen aan de noordkant is hier (aan de zuidzijde) geen gebruik gemaakt van stadsafval. De lagen bestaan uit vette vlekkerige grijze klei, met soms iets schelpgruis. Hierin bevonden zich vrijwel geen scherven. Slechts een fragment roodbakkerend aardewerk en een fragment van een plooierschotel van faience zijn aangetroffen. Dit laatste fragment dateert uit de periode 1625-1675.

4.4 Fase 2: Particuliere functies van 1655 tot 1692

Fase 2 omvat de periode dat het Oostereiland particuliere functies had. Op het eiland stonden onder meer woon- en pakhuizen en traankokerijen. De hoeveelheid sporen en vondsten die met deze periode in verband kan worden gebracht is zeer gering.

Ophogingspakket S18, S20, S26

Op de aanplempingslagen van stadsafval in werkput 1 bevond zich een pakket van ca. 30 cm dik (S18/S20 in zuidprofiel en oostprofiel vak 1, S26 in oostprofiel vak 2). Het pakket

62. Onderzijde van het oostprofiel van vak 1 van werkput 1. Geheel onderin bevinden zich de aanplempingslagen van het Oostereiland (fase 1). Daarboven bevindt zich een tweede ophogingslaag met sporen van twee uitgetrokken palen.

136 Schram-Van Gulik 1994.

bestond uit vette grijze klei met een kleine hoeveelheid schelpgruis en puin (afb. 62). Uit S18 is een kleine hoeveelheid keramiek geborgen, waaronder een kan van faience met onbekend decor (afb. 63). De keramiek dateert uit de derde kwart van de 17de eeuw. Dit eerste ophogingspakket is mogelijk opgebracht in 1668. Uit de historische bronnen is namelijk bekend dat het Oostereiland in dat jaar grootschalig is opgehoogd.

Verhardingslaag / looppniveau S17

Op het kleipakket in werkput 1 lag een dunne verhardingslaag, welke kan worden geïnterpreteerd als een looppniveau (S17). De laag bestond uit brokken zacht natuursteen, vermengd met ijzeroxide (afb. 62). Aan de noordzijde van het oostprofiel van werkput 1 verdween de verhardingslaag. Dit wijst erop dat deze laag langs of rond de huizen van koopman Schuijt was aangebracht en niet doorliep tot de beschoeiing van het eiland.

Uitgetrokken palen S22, S23, S33

In het oostprofiel van werkput 1 zijn twee sporen waargenomen die worden geïnterpreteerd als uitgetrokken palen (S22 en S23). De vulling van beide sporen bestond uit grijs zand. De palen stonden in het verlengde van elkaar in de richting noord-zuid. De paal uit S23 is waarschijnlijk vanuit verhardingslaag S17 uitgetrokken. Voor S22 was dit minder goed vast te stellen; de bovenzijde van dit spoor bevond zich waarschijnlijk in kleilaag S20.

In het vlak van vak 2 was eveneens een spoor aanwezig dat wordt geïnterpreteerd als een uitgetrokken paal (S33). Het spoor is waargenomen vanaf circa 0.00 NAP. Deze hoogte komt overeen met de bovenzijde van S22 en S23. De bovenkant van S33 was rond, maar tijdens het verdiepen van het vlak werd het spoor vierkant.

De drie paalsporen dateren waarschijnlijk uit dezelfde periode, maar een structuur kan door de kleine oppervlakte van de werkput niet worden herkend. Mogelijk zijn de palen in verband te brengen met het gebruik van

63. Fragment van een kan van faience, 1650-1675.

64. Werkput 2 op het zuidelijke deel van het Oostereiland. Op de achtergrond het Alkovengebouw uit 1870. De foto toont de natte omstandigheden bij het verdiepen van de werkput.

de noordkade van het Oostereiland door de Admiraliteit. Deze kreeg in 1660 toestemming om loodsen of andere bouwwerken op de kade te plaatsen. Een andere mogelijkheid is dat de palen een functie tijdens de ophoging voor de zetting van de grond hebben gehad.

In werkput 2 en 3 zijn geen ophogingslagen aangetroffen die met zekerheid dateren uit de periode 1655 tot 1692. Vermoedelijk was dit deel van het terrein volledig onbebouwd en zijn dus weinig sporen uit deze periode ter plekke in de bodem achtergebleven.

4.5 Fase 3: Admiraliteit en Marine van 1692 tot 1817

Vanaf 1692 werd het volledige Oostereiland door de Admiraliteit van de stad Hoorn gebruikt. In de Franse tijd werd het gebouwencomplex overgenomen door de Marine. Het eiland had in deze periode een maritiem-militaire functie.

Ophogingspakket S15, S16, S25

Op verhardingslaag S17 in werkput 1 bevond zich een tweede ophogingspakket. Dit pakket bestond uit twee lagen. De samenstelling van de onderste laag (S16 in het zuidprofiel en oostprofiel van vak 1, S25 in het oostprofiel van vak 2) was vette grijze klei met een kleine hoeveelheid schelpgruis. Aan de noordzijde van werkput 1 (vak 1) is hierboven een tweede laag waargenomen, bestaande uit bruingrijze zandige klei met veel schelpgruis en grof puin. Deze puinlaag was aan de noordzijde van werkput 1 (vak 2) niet aanwezig. Mogelijk moet S15 worden gezien als de eerste aanzet van een dijk rond het gebouwencomplex.

Doordat geen keramiek uit het pakket afkomstig is en deze daardoor niet precies kan worden gedateerd, is niet met zekerheid vast te stellen in welke periode deze tweede ophoging heeft plaatsgevonden. Het is mogelijk dat deze laag bij fase 2 behoort en bijvoorbeeld samenhangt met de historisch bekende ophoging uit 1742.

Loopniveau S14

In het zuidprofiel en oostprofiel van vak 1 van werkput 1 is een dunne grijze kleilaag op het ophogingspakket S15 en S16 waargenomen (S14). In het oostprofiel van vak 2 was de kleilaag niet aanwezig. De laag wordt geïnterpreteerd als loopniveau. Aangezien de laag zich alleen aan de zuidzijde van de werkput bevindt, is deze mogelijk te interpreteren als het restant van een weg langs of om het gebouwencomplex. Deze weg was dan gelegen op de lage dijk die gevormd werd door puinlaag S15. Uit dit niveau is geen scherfmateriaal afkomstig waardoor het niet kan worden gedateerd.

Ophogingslaag S53, S136

In werkput 2 en werkput 3 is een kleilaag vastgesteld die een dikte van ongeveer 60 tot 70 cm heeft. Ook deze laag is waarschijnlijk tijdens fase 2 opgebracht. Net als in werkput 1 betrof het een vette grijze kleilaag met een kleine hoeveelheid schelpgruis en fijn puin. Uit de kleilaag zijn enkele scherven verzameld: zes fragmenten roodbakkend aardewerk, één fragment witbakkend aardewerk, twee fragmenten majolica (bord en kom) en één fragment faience (bord).¹³⁷ De scherven dateren uit de 17de eeuw. Daarnaast bevatte de laag twee tabakspijpen. De ene pijp is merkloos en dateert uit de periode 1645-1660.¹³⁸ De andere pijp is gemerkt SH en geproduceerd in Gouda in de periode 1690-1720.¹³⁹ Dit houdt in dat de kleilaag niet dateert

137 V35, V41, V43, V45 en V75.

138 Zie bijlage 6. De pijpenkop is afkomstig uit V75.

139 Zie bijlage 6. De pijpenkop is afkomstig uit V45.

uit 1668, maar uit het tweede kwart van de 18de eeuw. Mogelijk is dit (net als bij ophoging S15, S16, S25 is verondersteld) in verband te brengen met de historische vermelding dat het Oostereiland in 1742 is opgehoogd.

Werkvloer S50, S51, S52, S92, S93, S94

Aan de zuidkant van werkput 2 en in werkput 3 is de werkvloer van de scheepswerf van de Admiraliteit teruggevonden. De totale dikte van dit pakket was maximaal 40 cm. In werkput 2 is de werkvloer over een lengte van ruim acht meter geconstateerd (zie oostprofiel wp 2 in bijlage 5). De werkvloer bestond uit meerdere lagen. De onderste laag (S52 en S94) was een donker grijsbruine organische kleilaag. Hierop bevond zich een bruine organische kleilaag met houtsnippers (S51). Deze laag ging richting het noorden over in een dunne lichtgrijze kleilaag (S93). Richting het zuiden (werkput 3) werd de laag met houtsnippers juist dikker. Hierop lag weer een laag die bestond uit donkerbruine organische klei met houtsnippers en veel grote roestige ijzeren spijkers (S50). Deels was de laag zeer hard en compact en bevatte duidelijk een teerachtige substantie. Richting het noorden verdwenen de houtsnippers en spijkers (S92).

Uit de werkvloer is een hoeveelheid vondstmateriaal verzameld.¹⁴⁰ In totaal betreft het 95 scherven, waarvan het merendeel roodbakkend aardewerk. De scherven dateren uit de 18^{de}

keramieksoort	rand	overig	totaal	%	MAE	%
steengoed	0	3	3	3,2	2	7,7
rood aardewerk	8	48	56	58,9	11	42,3
wit aardewerk	2	1	3	3,2	2	7,7
majolica	0	5	5	5,3	1	3,8
faience	1	5	6	6,3	3	11,5
Chinees porselein	0	2	2	2,1	1	3,8
Europees porselein	1	1	2	2,1	2	7,7
industrieel wit	2	0	2	2,1	2	7,7
pijpaarde	2	14	16	16,8	2	7,7
totaal	16	79	95	100	26	100

Tabel 2 Aantal fragmenten en MAE van de keramieksoorten uit de werkvloer van de scheepswerf

65. Stukjes eiken- en naaldhout, deels met afgezaagde kanten, uit de werkvloer van de scheepswerf van de Admiraliteit

66. Verroeste ijzeren spijkers uit de werkvloer van de scheepswerf van de Admiraliteit

140 V31, V33, V38 en V47.

eeuw. Hieronder bevinden zich enkele fragmenten industrieel wit en Europees porselein (waaronder een fragment van een porseleinen pijp) waaruit blijkt dat de werf tot begin 19de eeuw in gebruik is geweest.

Uitbraaksporen scheepshelling S65-S68, S95, S96, S97, S100

Van de scheepshelling die ter plekke van werkput 2 gelegen moet hebben, zijn geen sporen teruggevonden. Naar analogie van elders opgegraven hellingen zou een planken vloer gefundeerd op dikke planken en balken worden verwacht. Vaak is deze helling onderheid met palen.

Ten noorden van de teruggevonden werkvloer is wel een aantal grote uitbraaksporen aangetroffen. Deze bevatten veel grof puin en mortel. De bovenzijde van de sporen ligt precies op het niveau van de bovenzijde van de werkvloer (zie oostprofiel wp 2 in bijlage 5). De sporen liggen precies op de plek waar op de kaart uit 1786 een scheepshelling (op de kaart bedding genoemd) staat getekend (afb. 31 en 32). Kennelijk is deze helling volledig gesloopt. Deze lag vermoedelijk iets verdiept ten opzichte van de werkvloer. Vervolgens is de uitgebroken scheepshelling opgevuld met slooppuin van de werfgebouwen. Uit de uitbraaksporen zijn enkele scherven afkomstig die dateren uit de 19de eeuw (o.a. een fragment van een steengoed mineraalwaterfles).¹⁴¹ De sloop is dus te dateren in de (vroeg) 19de eeuw.

Afbraaklaag S49, S89, S90 en S91

Over de uitbraaksporen en vloeren van de werf liggen enkele dunne lagen die verband houden met de afbraak van de scheepswerf. Laag S49 was een donker bruinrijze kleilaag met een kleine hoeveelheid puin. Laag S89 was een rommelige gruislaag van puin, as en ijzeroxide. Het lijkt te gaan om afval van de smederij van de werf die over het voormalige werfterrein is uitgeveegd. Laag S91 was een lichtgrijze kleilaag met een kleine hoeveelheid schelpgruis. Laag S90 was tot slot een laag waarvan de samenstelling lijkt op laag S89, maar meer organisch van aard was.

Uit deze afbraaklagen komt nauwelijks vondstmateriaal. Noemenswaardig is een fragment van een kop van industrieel wit met polychrome beschildering. Deze kop dateert op zijn vroegst uit het eerste kwart van de 18de eeuw. Dit vormt een aanwijzing dat de scheepswerf rond 1817, toen het Bedelaarshuis in de gebouwen werd gevestigd, is afgebroken.

4.6 Fase 4a: Bedelaarshuis van 1817 tot 1828

Sporen die met zekerheid te koppelen zijn aan de periode van het Bedelaarshuis zijn niet aangetroffen. Het Bedelaarshuis heeft slechts gedurende een korte periode bestaan. Vermoedelijk hebben op het terrein buiten het gebouwencomplex weinig werkzaamheden plaatsgevonden die sporen in de bodem hebben achtergelaten. Van de uit de historische bronnen bekende begraafplaats zijn geen sporen aangetroffen.

4.7 Fase 4b: Huis van Correctie van 1828 tot 1886

Vanaf 1828 vangt een nieuwe gebruiksfase aan wanneer de gebouwen een functie als gevangenis krijgen. Deze functie bleef tot ver in de 20ste eeuw voortbestaan. Fase 4b eindigt wanneer de strafinrichting verder ging onder de naam Rijkswerkinrichting. In deze periode hebben vele bodemingrepen plaatsgevonden die hun sporen hebben achtergelaten.

141 V53, V55 en V57.

Dijk S08, S09, S10, S11, S12, S13, S24

In vak 2 van werkput 1 bevond zich een dik ophogingspakket. Aan de zuidzijde van werkput 1 was dit pakket ongeveer 1,10 m dik (hoogste punt op +1.50 NAP, ongeveer een meter verwijderd van het midden van de dijk), terwijl deze aan de uiterste noordzijde van de werkput slechts een dikte had van 20 cm (+0.60 NAP). Het pakket liep dus sterk af richting de noordkade van het Oostereiland. Dit pakket is zeer waarschijnlijk de dijk die in 1829 rond de gevangenis is aangelegd. De dijk bestond uit lagen klei en zand met diverse inmengingen, waaronder schelpgruis, puin, houtskool, keramiek en mortel. Uit de manier waarop de lagen over elkaar heen lagen, kan worden afgeleid dat het om stortlagen gaat die gelijktijdig zijn opgebracht.

De keramiekvondsten uit de dijk dateren zowel uit de 17de, 18de als 19de eeuw. Deze vondsten geven geen informatie over de ouderdom van de dijk, omdat het om aangevoerde grond gaat.

67. Zuidprofiel van werkput 1. De donkere lagen onderin zijn de aanplempingslagen van het Oostereiland. Het dikke pakket bovenin (boven de jalons) is de ophoging van de dijk uit 1829.

68. Bovenste gedeelte van het oostprofiel van vak 1 van werkput 1. Tussen de rode pijlen bevinden zich de ophogingslagen van de dijk uit 1829.

Verhardingslaag S06, S07

Op de dijk ligt een dunne verhardingslaag, bestaande uit schelpgruis met een kleine hoeveelheid zand en fijn puin (S06 en S07). Aan de voet van de dijk (zuidzijde oostprofiel vak 2) verdwijnt deze laag. De laag moet waarschijnlijk worden geïnterpreteerd als een loopniveau of restant van een weg op de dijk. Het is niet bekend hoe lang dit loopniveau in gebruik is geweest, voordat een ophoging van de dijk plaatsvond.

Ophogingslaag S47, S48, S118, S135

Ergens halverwege de 19de eeuw is de zuidzijde van het eiland opgehoogd met een pakket van lichtgrijze zandige klei met schelpgruis. Dit pakket was maximaal 40 cm dik. In de laag zijn enkele scherven gevonden waaronder industrieel wit met drukdecor, Europees porselein en roodbakend aardewerk.¹⁴²

Gebouw S145-S149, S142, S143, S144

In werkput 3 zijn sporen van een gebouw aangetroffen waarvan het vloerniveau ligt op de hoogte van de bovenzijde van de voormalige werkvloer van de scheepswerf. Het gebouw dateert niet uit de tijd van de scheepswerf omdat de insteek van de muur de werkvloer oversnijdt (zie zuidprofiel wp 3 in bijlage 5). Bovendien dateert het aan het gebouw gerelateerde vondstmateriaal uit de periode na afbraak van de scheepswerf. Vermoedelijk is het gebouw omstreeks 1830 gebouwd toen ook grootschalige verbouwingen aan het gebouwencomplex plaatsvonden ten behoeve van de nieuwe functie als gevangenis.

De voorgevel van het gebouw had een lengte van 3.50 meter. De lengte van de zijgevels kon niet worden vastgesteld. De muren van het gebouw waren steens dik en waren voorzien van een fundering met twee vertandingen. In het gebouw lag een vloer van bakstenen met een formaat van 21.5 x 11 x 5 cm. De bakstenen waren in een net patroon gelegd in twee vakken. Voor het gebouw lag een straatje

69. Muur en vloer van het gebouw in werkput 3, gezien richting het westen.

70. Het straatje van bakstenen voor het gebouw in werkput 3, gezien richting het westen.

142 Afkomstig uit: V48.

van dezelfde bakstenen, maar nu op de kant geplaatst. Ook dit straatje lag in een patroon van twee vakken. Ten noorden van het straatje bevonden zich in het vlak drie palen van naaldhout. Zij hebben waarschijnlijk een afdak voor het gebouw ondersteund. De vakindeling van de vloer en het straatje en de locaties van de palen wijzen erop dat het gebouw een binnenindeling van twee afgescheiden ruimtes heeft gehad met ieder een ingang aan de voorzijde.

De functie van het gebouw is niet bekend. Op geen van de plattegronden van het Oostereiland uit de 19de eeuw staat het gebouw getekend. Mogelijk werd het gebouw gebruikt voor de opslag van gereedschap of voor bepaalde werkzaamheden. Een andere mogelijkheid is dat het gebouw dienst deed als lijkenhuis. Op de kaart van het eiland uit 1836 staat een lijkenhuis even ten zuidoosten van het gebouwencomplex getekend. Mogelijk is deze ergens halverwege de 19de eeuw afgebroken toen aan de zuidkant van de gebouwen werkloosden werden neergezet, en is een nieuw lijkenhuis gebouwd. Dit zou inhouden dat het gebouw waarvan in werkput 3 sporen zijn teruggevonden niet rond 1830, maar iets later in de 19de eeuw is gebouwd.

Tijdens het bestaan van het gebouw is het terrein opgehoogd (S48, zie onder). De vloer van het gebouw kwam daardoor verdiept te liggen ten opzichte van het maaiveld. Kennelijk hadden de gebruikers wateroverlast want vanuit de noordwesthoek werd een gemetseld riool aangelegd richting de westelijke kade. De muren waren gemaakt van bakstenen (21x10x5 cm) en het riool was afgedekt met plavuizen (23x23x4). Niet ver verwijderd van de noordwesthoek van het gebouw werd een zinkput gemetseld. Hierin was een sleuf aanwezig waarin een schot kon worden geplaatst zodat bij hoog Zuiderzeepil er geen water vanuit de haven door het riool het gebouw in stroomde.

Het gebouw is waarschijnlijk niet lang na 1933 afgebroken. In 1933 is het kerkhof geruimd en de uitbraaksporen van het gebouw oversnijden de geruimde graven (oostprofiel wp 3 bijlage 5).

Sloot met beschoeiing S70, S103-S107, S125-S134

Halverwege werkput 2 is een gedempte sloot aangetroffen met OW-oriëntatie. Het is onwaarschijnlijk dat de sloot al bestond tijdens fase 3 aangezien deze zich in dat geval midden op het terrein van de scheepswerf heeft bevonden. De sloot is dus na afbraak van de scheepswerf gegraven, maar voor de hieronder besproken ophoging van het terrein. De locatie van de sloot komt overeen met een en grens die op een tweetal plattegronden uit de 19de eeuw staat aangegeven. De eerste plattegrond dateert omstreeks 1850 (afb. 39). Op de locatie van de sloot staat op deze kaart een lijn getrokken als grens tussen het grasveld en de begraafplaats. De tweede plattegrond dateert omstreeks 1870 (afb. 42). Het Alkovengebouw uit 1870 staat op de kaart weergegeven. De locatie van de sloot is hier de meest zuidelijke begrenzing van het terrein. Aan beide kanten van de sloot waren onderdelen van de beschoeiing aanwezig. Aan de noordkant resteerden een paal en enkele beschoeiingsplanken. Aan de zuidkant stond alleen een paal.

71. Voorbeeld van een werkbank uit de 19de eeuw met een houten bankschroef

72. Houtschaafsel van naaldhout uit de dempingslaag van de sloot

73. Houten afvalstukjes van een draaibank uit de dempingslaag van de sloot

74. Houten bankschroef van een werkbank uit de dempingslaag van de sloot

75. Twee stukken textiel uit de dempingslaag van de sloot

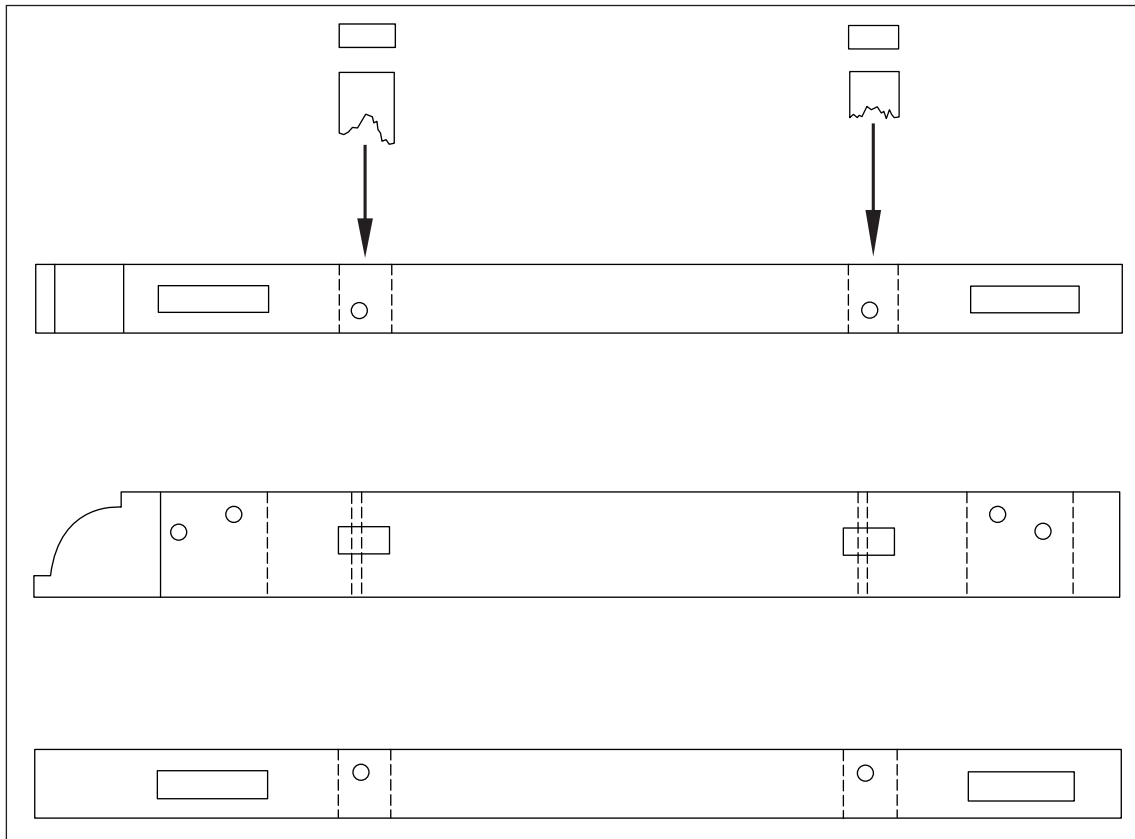
Onderin de sloot bevond zich een dik dempingspakket met het afval van een timmerwerkplaats. Het materiaal laat zich dateren aan de hand van het merk op een kop van industrieel wit aardewerk. De kop is voorzien van het merk van de firma Regout (merktype 70) uit 1883-1886. Waarschijnlijk is het afval in 1886 in de sloot gegooid toen het Huis van Correctie werd opgeheven en de gebouwen een nieuwe functie als Rijkswerkinrichting kregen.

Het afval van de timmerwerkplaats bestond uit een dik pakket houtschaafsel en houtkrullen (naaldhout) en stukjes hout (zowel eiken als naaldhout) met daartussen afval van de draaibank zoals diverse gedraaide knoppen (afb. 72 en 73). De meest opmerkelijke vondst is de houten bankschroef (afb. 74). In de 19de eeuw hadden veel werkbanken nog houten bankschroeven (afb. 71). Verder zijn tussen het afval enkele fragmenten textiel (afb. 75), een grote leren schoen (afb. 76), een fragment van een houten (pol)lepel, een

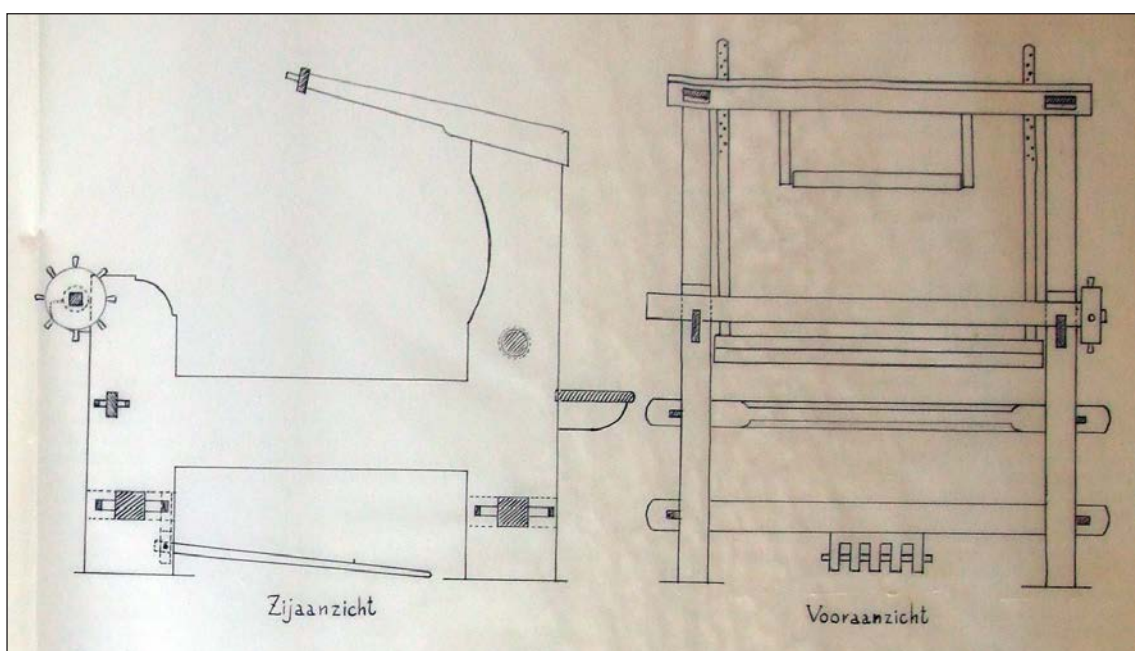

76. Grote leren schoen uit de dempingslaag van de sloot

benen knoop en een groot houten constructieonderdeel (afb. 77) gevonden. De functie van dit laatste object is niet bekend. Mogelijk maakte het onderdeel uit van een weefgetouw of een andere machine waarover de Rijkswerkinrichting beschikte. In de tekeningenmap van het Oostereiland in het Westfries Archief bevindt zich een ontwerptekening van een dergelijk weefgetouw (afb. 79).

77. Tekening van de constructiebalk uit de slootvulling

78. Ontwerptekening van een weefgetouw van de Rijkswerkinrichting (collectie WFA)

4.8 Fase 4c: Rijkswerkinrichting van 1886 tot 1933

Vanaf 1886 ging de gevangenis verder onder de naam Rijkswerkinrichting. Deze inrichting werd in 1933 opgeheven. Uit deze periode dateren veel sporen, waarvan een deel in direct verband met de functie als werkinrichting te brengen is.

Ophogingspakket S44-S47, S87, S88, S102, S112-S116, S119-S124, S139

Ergens eind 19de eeuw is het terrein opnieuw grootschalig opgehoogd. Waarschijnlijk is dit niet in één keer gebeurd, maar in meerdere fasen. Kenmerkend voor de lagen is de aanwezigheid van brokken ijzerroest. Uiteindelijk is het terrein komen te liggen op een niveau van ongeveer +1.00 m NAP. De reden dat opgehoogd werd, was dat het terrein als begraafplaats in gebruik was en het begraven van lijken onder de grondwaterstand niet wenselijk was.

Uit dit ophogingspakket, maar mogelijk ook uit het onderliggende pakket (S47), zijn diverse benen knopen afkomstig. Deze behoorden tot de kleding van de gevangenen en mogelijk zijn deze knopen ter plekke gemaakt.

79. Benen knopen van de gevangenskleding gevonden in diverse ophogingslagen

Geruimde graven S41, S42, S43, S71-S86, S108-S111, S150-S151

Op het niveau van de bovenzijde van ophogingspakket S44 e.v. kwam de begraafplaats van de Rijkswerkinrichting te liggen. Dit grafveld is in 1933 geruimd. De geruimde graven waren in het vlak slecht te onderscheiden, maar tekenden zich in het profiel wel duidelijk af. In totaal zijn 25 graven geconstateerd. De ruiming blijkt zee grondig gedaan te zijn want uit de vullingen kwam geen enkel menselijk bot tevoorschijn.

Sporen van een oudere begraafplaats, uit de tijd van het Bedelaarshuis en het Huis van Correctie, zijn niet aangetroffen. Kennelijk liggen deze buiten de locatie van werkput 2 en 3 want uit de historische bronnen is bekend dat deze er wel geweest moet zijn.

Beerput S141

In werkput 3 is een grote ronde beerput aangetroffen. De put had een diameter van 2.20 meter en was 2.50 meter diep. De beerput

80. De sporen in werkput 3, gezien richting het oosten. Op de voorgrond de beerput.

81. De beerput en de goot met zinkput in werkput 3, gezien richting het zuiden.

dateert uit de tijd van de Rijkswerkinrichting en maakte onderdeel uit van een serie beerputten die aan de westkant van het Oostereiland hebben gelegen. Deze putten staan op een plattegrond getekend die dateert omstreeks 1870 (afb. 42), hoewel ze op deze plattegrond noordelijker liggen. Wellicht is het een plankaart en is de uitvoering gewijzigd. Een andere mogelijkheid is dat de beerputten richting het zuiden zijn uitgebreid.

De vulling van de beerput bestond uit menselijke fecaliën. Hierin zijn enkele keramiekvondsten gedaan, namelijk vijf zalfpotten van industrieel aardewerk (iwzal-3) en een fragment van een faience bord. Daarnaast zijn 34 zegelloodjes gevonden, waarvan 14 een rond en 20 een peervormig model hebben (afb. 83). De loodjes zijn niet voorzien van een stempel en zijn ongebruikt. Waarvoor ze bestemd waren, is niet bekend. Verder is uit de put een klein houten lepeltje en een kartonnen label met opdruk "de Rijkswerkinrichting HOORN" en "Strafgevangenis BREDA" afkomstig (afb. 82).¹⁴³

82. Kartonnen label met opdruk "de Rijkswerkinrichting HOORN" en "strafgevangenis Breda" uit de beerput

83. Ongebruikte zegelloodjes uit de beerput. Drie bovenste rijen peervormig en twee onderste rijen rond model.

143 Afkomstig uit: V78.

4.9 Fase 5: 1933 tot 2002

Nadat de Rijkswerkinrichting in 1933 was opgeheven, hebben de gebouwen diverse functies gehad, zoals kort uiteengezet in hoofdstuk 2. Deze laatste periode heeft echter weinig archeologische sporen in de bodem achtergelaten.

Ophogingspakket en bouwvoor S01-S05 en S38, S39, S40

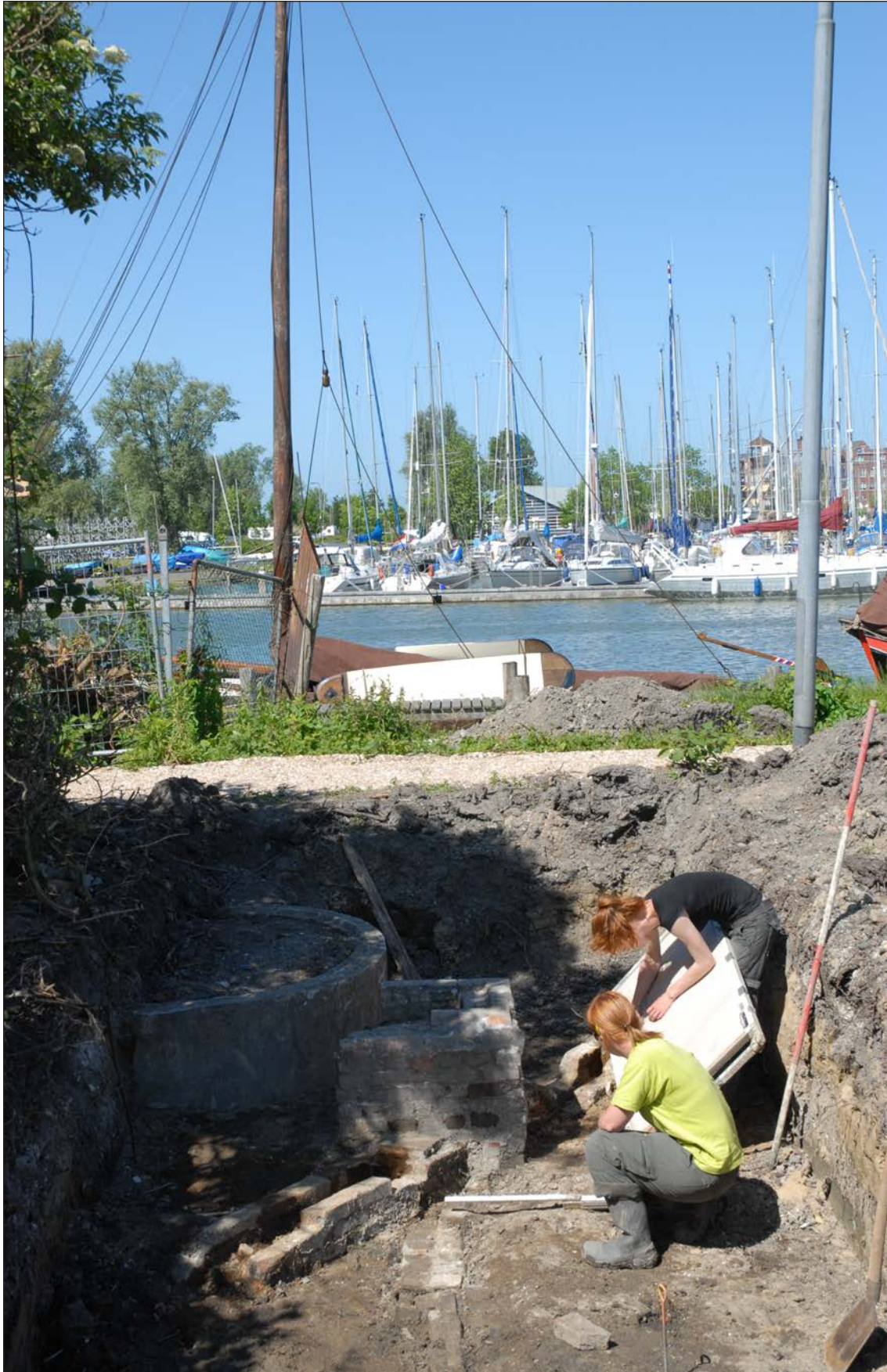
Aan de zuidzijde van werkput 1 was een ophogingspakket van circa 40 cm dik aanwezig. Naar het noorden toe nam het pakket iets in dikte af tot circa 20 cm aan de uiterste noordzijde van de werkput. Het pakket bestond uit lagen bruingrijze klei of zandige klei met fijn puin en schelpgruis. De recente bouwvoor (S01) bestond ter plaatse van werkput 1 uit een laag stopzand en een zandige bovenlaag. De dikte van de bouwvoor wisselde van 20 tot 50 cm.

Uit dit ophogingspakket is een randtegel met blauwe beschildering afkomstig (gevonden op de stort).¹⁴⁴ Centraal op de tegel staat een portret van een vrouw afgebeeld (afb. 84).

84. Randtegel met blauwe beschildering met in het midden binnen een ovaal een vrouwenhoofd, 1600-1650. Gevonden in de ophogingslagen ter plekke van werkput 1.

144 Afkomstig uit: V04

85. Werkput 3 aan de zuidzijde van het Oostereiland, gezien richting het westen. In de werkput is de beerput van de Rijkswerkinrichting en de goot met zinkput van een gebouw te zien. Op de achtergrond de Vluchthaven.

5. Synthese en conclusie

In het Programma van Eisen is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd. Dit rapport tracht antwoord op deze vragen te geven.

De sporen die tijdens het archeologische onderzoek zijn aangetroffen, zijn ingedeeld in vijf fasen. Fase 0 beslaat de periode voor de aanleg van het eiland. De aanleg van het Oostereiland tussen 1649 en 1654 wordt gevat onder fase 1. Fase 2 beslaat de periode dat het Oostereiland door particulieren werd gebruikt, tussen 1655 en 1692. Fase 3 is de fase waarin het Oostereiland een maritiem-militaire functie had, namelijk tussen 1692 en 1817. Tijdens fase 4 had het Oostereiland een functie als deterneringsoord en gevangenis. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt in fase 4a (Bedelaarshuis 1817-1828), fase 4b (Huis van Correctie 1828-1886) en fase 4c (Rijkswerkinrichting 1886-1933). Fase 5 is tot slot de meest recente periode die aanvangt na sluiting van de Rijkswerkinrichting in 1933.

Hoe en wanneer is het Oostereiland aangelegd?

Het startpunt voor de aanleg van het Oostereiland was waarschijnlijk het slaan van een ketting palen in zee, in de vorm van het toekomstige eiland. Aan de oostkant van het eiland is vermoedelijk gebruik gemaakt van de paaldam die al in 1630 was aangelegd. Vervolgens is deze ketting palen versterkt en verankerd door middel van trekbalken. Bij eb kon het waterpeil soms zeer laag komen te staan, tot ver beneden 0 NAP. De trekbalken moeten bij een zeer lage waterstand zijn aangebracht.

De trekbalken zijn waarschijnlijk op regelmatige afstand van elkaar aangebracht, bijvoorbeeld om de vijf meter. Tijdens het archeologische onderzoek aan de noordzijde van het Oostereiland is één trekbalk aangetroffen. Deze balk bevond zich direct op de oorspronkelijke Zuiderzeebodem. De constructie was zeer zwaar en bestond uit drie balken van Noors grenenhout. Een van de balken is afkomstig uit een boom die is gekapt in 1639.

Na het plaatsen van de trekbalken is tegen de beschoeiing en op de trekbalken een dijk van grijze vette klei aangebracht. Deze dijk was waarschijnlijk bedoeld om de beschoeiing en trekbalken te versterken. Mogelijk had deze dijk eveneens een functie bij het droogleggen het gebied binnen de beschoeiing. Dit droogleggen was van belang bij het aanplempen van eiland, wat aan de noordzijde van het eiland is gebeurd met stadsafval. Dit stadsafval was waarschijnlijk afkomstig uit de binnenstad van Hoorn. De aanplemping kan op basis van de historische bronnen tussen 1649 en 1654 worden gedateerd. In 1655 werd het eerste bouwverzoek voor het Oostereiland bij de stad Hoorn ingediend. De datering van het vondstmateriaal sluit hier goed bij aan. De bovenzijde van deze aanplempingslaag bevond zich op of vlak onder NAP, wat te laag lijkt om te kunnen dienen als leefniveau. Rekening dient echter te worden gehouden met een sterke inklinking van de aanplempingslaag onder druk van latere ophogingen en de dijk uit 1829.

De kapdatum van het hout dat gebruikt is voor de trekbalk ligt ten minste tien jaar voor de aanplemping van het Oostereiland. Dit is opmerkelijk, omdat hout over het algemeen binnen een paar jaar na kap werd gebruikt. Het opslaan van hout kostte ten slotte geld en kwam de kwaliteit van het hout over het algemeen niet ten goede. Een tweetal verklaringen kan worden gegeven voor het tijds gat tussen de kapdatum van het hout en de aanplemping van het Oostereiland tussen 1649 en 1654. Allereerst is het mogelijk dat de aanleg van het Oostereiland al in of vlak na 1639 van start is gegaan. De ketting palen werd geslagen, waarna de beschoeiing werd versterkt en de trekbalken werden aangebracht. Mogelijk is ook de kleidijk

reeds tegen de beschoeiing en op de trekbalken aangelegd. Hierna is het werk stil komen te liggen. De verdere aanleg van het eiland heeft jaren op zich laten wachten, mogelijk omdat aan andere projecten (aanplemping Italiaanse Zeedijk in 1648 en gebied bij Buitenluidendijk in 1649) voorrang werd gegeven. Een tweede mogelijkheid is dat het hout circa 10 jaar opgeslagen is geweest, alvorens het werd gebruikt voor de aanleg van het eiland. In dat geval is het de vraag of het hout specifiek is besteld voor de aanleg van het Oostereiland of dat een oude partij hout is opgekocht. Dit laatste lijkt onwaarschijnlijk, omdat het om een zeer grote hoeveelheid hout gaat die benodigd waren voor alle palen en trekbalken.

Hoe en wanneer is het Oostereiland opgehoogd?

Uit historische bronnen zijn ophogingen van het Oostereiland met havenslib bekend uit 1658, 1668 en 1742. Bij de opgraving zijn diverse ophogingslagen aangetroffen waarvan een aantal met deze historische data verband houdt.

In werkput 1 bevonden zich op de aanplempingslaag van het eiland twee ophogingspakketten die dateren voor de aanleg van de dijk in 1829. De pakketten bestonden voornamelijk uit klei en zijn, zoals ook uit de historische bronnen blijkt, gevormd door het opbrengen van havenslib. Beide pakketten werden afgedekt door een verhardingslaag/looptniveau. Door het vrijwel ontbreken van relevant vondstmateriaal uit deze pakketten is het niet mogelijk om de ophogingen met zekerheid aan een van de historisch bekende ophogingen te verbinden. In het eerste ophogingspakket werd een drietal sporen gevonden van uitgetrokken palen. Mogelijk zijn deze paalsporen te verbinden aan het gebruik van de noordkade door de Admiraliteit vanaf 1660. Een andere mogelijkheid is dat ze een functie hadden bij de zetting van de grond.

De diepste ophogingslagen in werkput 2 en 3 kunnen door het vrijwel ontbreken van vondstmateriaal moeilijk worden gedateerd. In tegenstelling tot werkput 1 is hier niet opgehoogd met stadsafval. In werkput 2 en 3 zijn vooral ophogingslagen aangetroffen die dateren na de afbraak van de scheepstimmerwerf van de Admiraliteit. Op basis van het in de lagen aangetroffen vondstmateriaal kunnen deze in de 19de eeuw worden gedateerd. De dikte van dit pakket loopt uiteen van circa 1 meter tot 1,5 meter.

In 1829 is een dijk rond het gebouwencomplex, toen in gebruik als gevangenis, opgeworpen. Deze dijkophoging is waargenomen in werkput 1 als een dik pakket van diverse lagen over elkaar gestorte grond. Aan de zuidkant van werkput 1, ongeveer een meter verwijderd van de top van de dijk, was dit pakket circa 1,10 m dik. Aan de voet van de dijk bedroeg de corresponderende ophoging slechts 20 cm. Op de dijk was een looptniveau aanwezig in de vorm van een laag schelpgruis.

In hoeverre zijn resten van de scheepswerf uit 1757 aanwezig in de bodem? Zijn resten van oudere scheepswerven aanwezig?

De resten van de scheepswerf zijn in beperkte mate aanwezig in de bodem. De werkvloer van de werf was nog herkenbaar als een laag met veel houtsnippers, spijkers, teer en een harde substantie die mogelijk als harpuit is te interpreteren. Verder resteerden grote uitbraaksporen van een van de scheepshellingen. Sporen van gebouwen zijn niet aangetroffen. Het lijkt er sterk op dat de scheepswerf grondig is afgebroken. Deze afbraak valt op basis van het vondstmateriaal in de vroege 19de eeuw te dateren.

De aanwezigheid van oudere scheepswerven, zoals de stadsplattegrond van Tirion uit 1743 lijkt te suggereren, kan niet worden aangetoond. Op basis van de bodemopbouw lijkt het uitgesloten dat deze aanwezig zijn geweest. De datering van aanleg in 1757 wordt dus door de archeologische sporen bevestigd.

In hoeverre zijn resten van de begraafplaats van het Bedelaarshuis en de gevangenis aanwezig?

De begraafplaats van het Bedelaarshuis is niet teruggevonden. Deze moet zich hebben bevonden op het niveau onder de ophogingslagen die in de tijd van het Huis van Correctie en de Rijkswerkinrichting zijn opgeworpen. Waarschijnlijk moet deze begraafplaats op een andere locatie op het zuidelijke deel van het Oostereiland worden gesitueerd dan waar de opgraving heeft plaatsgevonden.

Ook van het Huis van Correctie is geen begraafplaats teruggevonden, ook al staat op plattegronden het terrein als zodanig aangegeven.

De begraafplaats van de Rijkswerkinrichting is wel teruggevonden. Vanaf wanneer deze begraafplaats in gebruik is genomen, is niet precies te bepalen, maar dit moet pas omstreeks 1900 het geval zijn geweest. De graven bevinden zich namelijk boven een gedempte sloot waarin vondstmateriaal is aangetroffen uit eind 19de eeuw. Hieronder bevond zich een fragment industrieel wit van firma Regout uit 1883-1886, waaruit de conclusie kan worden getrokken dat het grafveld na 1883 is aangelegd. Van het grafveld zijn alleen de geruimde graven aangetroffen. Deze graven tekenden zich goed in het profiel af als kuilen met een rommelige vulling. De graven zijn kennelijk gedegen geruimd in 1933 want er werd geen enkel menselijk botfragment aangetroffen.

Mate van intactheid

Op basis van de aangetroffen sporen kan worden gesteld dat de bodemopbouw ter plekke van de proefsleuven nagenoeg onverstoord is. Slechts de ingraving van een aantal kabels en leidingen in werkput 1 heeft voor een lokale verstoring van de bovenste bodemlagen gezorgd.

De sporen en vondsten zijn goed geconserveerd door de natte omstandigheden. In het aanplempingspakket zijn hierdoor bijvoorbeeld organische resten als leer, hout en bot uitstekend bewaard gebleven. Ook de trekbalkconstructie uit het midden van de 17de eeuw was onaangetast.

De scheepswerf van de Admiraliteit is in het begin van de 19de eeuw grondig gesloopt. Vermoedelijk resteren slechts de uitbraaksporen van de gebouwen en hellingen.

Waardstelling

De bodemopbouw van het Oostereiland en de constructies die te koppelen zijn aan de aanleg hebben een hoge archeologische waarde. Het Oostereiland is het enige kunstmatige eiland in Nederland dat is aangelegd in volle zee. Als internationale parallel uit dezelfde periode kan slechts Dejima voor de kust van Nagasaki worden genoemd. Over de manier waarop het Oostereiland is aangelegd, bestaan nog veel vragen. Door het gebrek aan historische bronnen omtrent de aanleg van het eiland, is archeologisch vervolgonderzoek van belang. Toekomstige werkzaamheden op het eiland die een verstoring van de bodem als gevolg zullen hebben, dienen dan ook vooraf te worden gegaan door archeologisch onderzoek.

Literatuur

- Abbing, C.A., 1841-1842: *Geschiedenis der stad Hoorn, hoofdstad van West-Vriesland, gedurende het grootste gedeelte der XVII en XVIII eeuw, of Vervolg op Velius Chronyk, beginnende met het jaar 1630*, Hoorn.
- Berendsen, H.J.A., 2004: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*, Assen.
- Brozius, John, R., 2004: 'Voorstellende het Schijten-eiland'. *Een Hoorns havengezicht van Jan Claesz Rietschoof*, Hoorn (Brochure 40 Stichting Vrienden van het Westfries Museum).
- Dijkstra, M., S. Ostkamp, 2006: Vondsten uit een beerput van huis Rosendaal te Lisse (ca. 1590-1630). Een kijkje in de keuken van een VOC beambte, in H. Clevis, S. Ostkamp: *Assembled Articles 3. Symposium on medieval and post-medieval ceramics*, Zwolle.
- Duijn, D.M., 2008: "De barre zee in vruchtbaar weiland herschapen". *Een bureaustudie naar de archeologische verwachting voor het Oostereiland te Hoorn*, Hoorn.
- Duijn, D.M., 2009: *Archeologisch onderzoek op het Oostereiland in Hoorn. Tussentijdse archeologische rapportage*, Hoorn.
- Hoogeveen, L., 1983: Hoorn, Huizen, straten, mensen (3), *Oud Hoorn* (5^e jaargang) , 76-77.
- Jaspers, N.L., 2007: Met de Franse slag. Franse compendiariofaiencie uit Nederlandse bodem (ca. 1600-1660). In: *Vormen uit vuur 199* (2007/4), 2-16.
- Kaag, E.F.N., 1981: Oproer in een bedelaarsgesticht: Hoorn 1819, in A. Doedens (ed.), *Autoriteit en strijd. Elf bijdragen tot de geschiedenis van collectief verzet in de Nederlanden, met name in de eerste helft van de negentiende eeuw*, Amsterdam, 149-154.
- Knegt, R. de, 1984: *Haven en scheepvaart van Hoorn in de 17de en 18de eeuw. Enkele aspecten van de economische achteruitgang*, Hoorn.
- Knegt, R. de, 1987a: De jachthavens van Hoorn 2. Het ontstaan van de Westerhaven, *Oud Hoorn* 3 (9^e jaargang), 89-91.
- Knegt, R. de, 1987b: Zeven eeuwen Hoorn, zijn bewoners en hun scheepvaart, *Ach lieve tijd* 4, 53-68.
- Knegt, R. de, 2006: Oostereiland middelpunt havenuitbreiding, *Oud Hoorn* 4 (28^e jaargang), 136-148.
- Korf, D., 1981: *Nederlandse majolica*, Haarlem.
- Kroon, H., F. Kapteijn, *Nieuwe kroniek van Hoorn. Geschiedenis van Westfrieslands hoofdstad, van haar ontstaan tot op onze dagen*, 1891, eds. B. Overbosch, J. Pijpstra, 1983, Hoorn.
- Lee, J. van der, 2007: Oostereiland, *Oud Hoorn* 2 (29^e jaargang), 88-90.
- Lesger, C.M., 1990: *Hoorn als stedelijk knooppunt : stedensystemen tijdens de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd*, Hilversum.
- Lubberding H.H.J. (red.), 1985: De Deventer majolica-oven, in *Mededelingenblad Nederlandse vereniging van vrienden van de ceramiek* 119/120, 32-51.
- Ooijevaar, O.G., 1986: *Bouwhistorisch onderzoek. Penitentiare inrichting Oostereiland te Hoorn*, Delft.
- Orsel, E.D., 1998: *Bouwhistorische aantekening. Justitiële Inrichtingen 'Oostereiland', Hoofd 1, Hoorn*, Delft.
- Petersen, M.A., 1978: *Gedetineerden onder dak. Geschiedenis van het Gevangeniswezen in Nederland van 1795 af, gezien van zijn behuizing*, Alkmaar.

Rem, S. 1976: *Historie Oostereiland*, Hoorn.

Rijkelijkhuizen, M. en L. van Wijngaarden-Bakker, 2006: 'Nuts in the Netherlands: Attalea and other nuts from archaeological contexts, dating from the 16th to 19th century AD', *Environmental Archaeology* vol. 11 no 2, 247-251.

Rinaldi, M., 1989: *Kraak Porcelain. A moment in the history of trade*, Londen.

Schram-Van Gulik, L., 1994: 'Een 17e eeuwse boedelinventaris. De aardse goederen van schipper Willem Ysbrantszoon Bontekoe', *Oud Hoorn* 1994 / 1, 3-10.

Schrickx, C.P., 2009: *Bewoningssporen vanaf de 12e eeuw aan de Dorpsstraat van Zwaag (gemeente Hoorn). De opgraving op het perceel Dorpsstraat 66*, Hoorn (Verslagen van de Archeologische Dienst Hoorn 5).

Vervolg op de Chronyk der Stad Hoorn van de heer Dr. T. Velius, ed. H.W. Saaltink, 1992, Hoorn.

Overige informatiebronnen

Briefwisseling tussen gemeente, de gemeentereiniging en het bestuur van de Rijkswerkinrichting uit 1932 en 1933. Bevinden zich in het archief van het gemeentehuis van Hoorn.

Historie Oostereiland 2003 = Uitgave waarvan de opbrengst ten gunst komt van Roparunteam 44-2003, P.I. Noord-Holland Noord

Foto horende bij archeologische waarneming op Oostereiland in 1984. Bevindt zich bij de Archeologische Dienst van Hoorn.

Tekeningenmap gevangenis Hoorn, in het Westfries Archief.

Archivalia

WFA, collectie handschriften, inv.nr. 182 (Klaas van Voorst, *Vervolg op de Chronijck van Hoorn*. Tweede deel. 1781-1799).

WFA, OAH, inv.nr. 118, 139, 140.

WFA, ORA, inv.nr. 4475.

WFA, OAH, inv.nr. 2564.

WFA, OAH, inv.nr. 2564.

Bijlage 1

Eerste gedeelte van de brief d.d. 11 juli 1687

Corte aenwijzinge vande bequame situatie vande nieuwe Westerhaven vande Stadt van Hoorn tot een legh plaets ofte dock voor de slants oirloch en andere schepen door de Heeren Burgemeesteren ende regeerders vande voorszeyde Stadt gedaen en in geschrifte overgeleverd aende Heeren tot die inspectie bij haer Hooch Mogende versocht en gecommiteert.

Dat de nieuwe Westerhaven vanden Stadt van Hoorn ten oosten heeft een breed wel behajit en beschoeyt eijlant genaemt Schuijtes Eijlant streckende langs de groote gemene haven, ten zijden een sufficante Schinckeldijck jegens de zee aen, afgescheidt van 't voorszeyde eijlant door het soo genaemde molenaers gat, zijnde de mont van de voorszijde Westerhaven en ten westen een vast stuck lants gaende vande voorszeyde Schinckeldijck tot aen de voorszeyde Stadt gemeenlijck geheeten 't Visschers Eijlant.

Dat op Schuijtes Eijlant albereijts staet een ruijm en sterck packhuijs lanck 178 en breed 110 1/2 voeten versien met kelders, solders en wallen alle dienstich voor en tot een magasijn mitsgaders bequame woningen en erf voor opsienders of andere bedienden.

Dat de grootte en ruijmte van dat packhuijs soodanich is dat daer inne alle scheepsbehoeften ordentelick ende onderscheidentlick sullen werden geplacet en verders gebergt kogels en ander scherp sonder van het hooge water te connen worden geincommodeert.

Dat de wallen van het voorszeyde packhuijs en daer omtrent het canon en ander gereetschap sal connen werden gelegd.

Dat op dit eijlant voorts sich opdoen niet alleen bequame werven tot het bouwen van oorloch en andere schepen en om die sonder eenige de minste verhandering van daer in die haven te laeten afloopen, maer oock tot het leggen van alderhande hout, tot den aanbouw ende toerustinge van schepen gerequireert.

Dat op den voornoemde Schinckeldijck en Visschers Eijlant sijn verscheijde saechmolens dewelcke in cas van timmeragie of andersints oock ten nutte souden connen komen.

Dat tusschen Schuijtes Eijlant en de Schinckeldijck is een ruijm diep gat ten wedsijden wel vast gehajit en geschoeijt, gelegen dicht aen de mont vande groote Stats haven door welke openinge de oorlochscheepen altoos bequamelick tot aen de voorszeyde mont sijn en connen werden gebracht.

Dat die Westerhaven is vrij van allevaert en vaertuijch en heeft gedient en alsnoch is voor een legplaets van slatnts oirloch schepen.

Dat die schepen aldaer gestreckt connen leggen zijden en noorden, en sulcks op het avantageuste eensdels om door het heetste van de son (als dan alleen langs scheeps schijnende) niet bedorven te werden en anderdeels om van de wint van alle kanten sonder eenige belemmeringe te connen werden besocht.

Dat dese haven seer bequaem en gemackelick tot een dock sal connen werden gemaekt en het ordinaris water aldaer opgehouden ten minsten ter diepte van 18 rijnlantse of twintich amsterdamse voeten sulcks dat de aldergrootste oorlochscheepen altoos vlot leggen en 't water daer onder sal connen spelen.

Bijlage 2

Brief d.d. 25 aug. 1786

Beschrijving van de Haven als mede de werff en de gebouwen toebehoorende aan het Edel Mogende Collegie ter Admiraliteyt in Westvriesland en 't Noorderquartier, binnen de stad Hoorn.

De Westerhaven der stad Hoorn gelegen aan de Zuyderzee is een groote kom die bevrijd van alle scheepvaart alleen dient tot oplegging en berging der sland oorlogschepen. In deese Haven kunnen zeer gemakkelijk, wanneer dezelve gediept is, 32 schepen van alle charters leggen en den noodige ruijmtte bij brand als andersints overlaaten, om de schepen te kunnen verhaalen off verplaatsen, blijkende dit dat reeds in den jare 1688 door de regeering der Stad Hoorn, zodanige opgaave aan haar Edele Groot Mogende is gedaan volgens copie ter deesen annex.

De diepte van deese Haven alwaar thans de schepen leggen word opgegeven in de bijlaag sub. fo. A hier bij overgelegd.

In deese Haven is geen wurm, kunnende 't timmerhout tot den scheepsbouw benodigt gerust voor de werv onder water blijven leggen. Regt voor de werff is de kielplaats der schepen. Aan de westzijde word deese haven van de zee gescheijden door een strook land, de Hey genaamd, waar op staande zaagmoolens die voor 't land saagen, en dus met geringe moeijten en kosten alleen door behulp van 3 a 4 man de zwaardste houten van en na de moolens kunnen werden gebragt. 'T groote gat 't geen de schepen moeten passeeren, heeft de wijdte van 200 voeten, zo dat de swaarste schepen op de cameelen zittende in de haven gebragt worden.

Deese haaven word aan de oostkant gedekt door een eijland waarop men vlak aan zee vind 's lands werv voorzien met de noodige lootsen en bergplaatsen. Dezelve heeft de lengte van 197 voeten en de breedte van 337 voeten, kunnende op dezelve vier schepen gelijk worden opgeset en gebouwt. Aan de noordzijde van de werv heeft men een groote loots off boet, geplaatst op een steene voeting, die de lengte van de werv en dus 197 voeten heeft, en is breedt 35 voeten, met een solder van dezelve lengte daar boven. Onder in deese loots die met een schuijne helling gemaakt is, na de haven afloopende, plaatst men alle de barkassen en sloepen van 's lands schepen, als mede 't ligte rondhout van deselve, terwijl de solder daar boven dient tot berging van alle de materialen bij het kielen der schepen benodigt, het geen regt voor dit gebouw verrigt word, en dus de materialen zeer nabij zijn. Tegen voornoemde loots of boet aan de werv zijde, is gemaakt een groote luijff of afdak ter lengte van 96 wijte van 15 en hoogte van 10 voeten, waar onder men alle de masten, boegsprietten etc. van de schepen plaatst, om voor de lugt bevrijdt te sijn. Aan de oostkant van de werff vind men weder om twe lootsen die te saamen de lengte van 226 1/2 en breedte van 17 voeten hebben, in welken lootsen men booven het drooge hout tot het binnenwerk der schepen benodigt, plaatst, terwijl men beneden de noodige ruijmtte tot werkplaatsen voor de huijstimmerlieden vind, zijnde deese lootsen hier en daar afgeschooten en verdeelt om te dienen tot bergplaatsen voor de gereedschappen en werktuigen bij den scheepsbouw benodigt. In de midden van de lootsen is de ingang of poort van de werff waar naast den scheepsbouwmeester sijn comptoir heeft, 't geen over de geheele werff ziet, om altoos sijn volk te kunnen observeeren. In de midden van de werff is geplaatst een steene huijsje om de pik heet te maaken bij het calfaaten der schepen.

Ten noorden van de werff heeft men een stuk vlakland, waar op men jukken heeft, waar op eenige stutten en oud rondhout. Op dit land zoude men zer gemakkelijk (was het nood) nog 6 schepen van de grootste charter kunnen op zetten.

Ten noorden van dit velt vind men 's lands Magasijn, zijnde een hegt en sterk steene gebouw, ter hoogte van 60 lengte 178 en breedte van 110 voeten, verdeelt in vijf verdiepingen, waar van de onderste of kelders dienen voor de werkplaatsen van de sjouwers, de vier bovenste verdiepingen sijn zer geschikt om alle scheeps benodigt heeden van touwerk, zeijlen, blokwerk, vlaggen en verdere scheepsmateriaalen tot den dienst benodigt te kunnen bergen. Ook vind men op een van deese verdiepinge de geweerkamer en verdere separate afsluiftingen voor zodanige goederen, dewelke van meerder waarde of gemakkelijk zoude kunnen vervoerd worden. Van dit Magasijn kunnen de goederen aan drie zijden van alle de verdiepingen te gelijk op en afgescheept worden. Ten zijden van dit Magasijn is de wooning van de equipagiemeester en boekhouder. Aan de noordzijde van 't Magazijn vind men houten loosen ter lengte van 80 voet, breedt 24 voet, in dewelke de grove materialen van boeije, riemen, schragen etc. geborgen worden. Rondom deese gebouwen heeft men een groote ruijmtten of werff tot 't canon, kogels, ballast etc., welke goederen alle in behoorlijke order bij 't Magasijn geplaatst

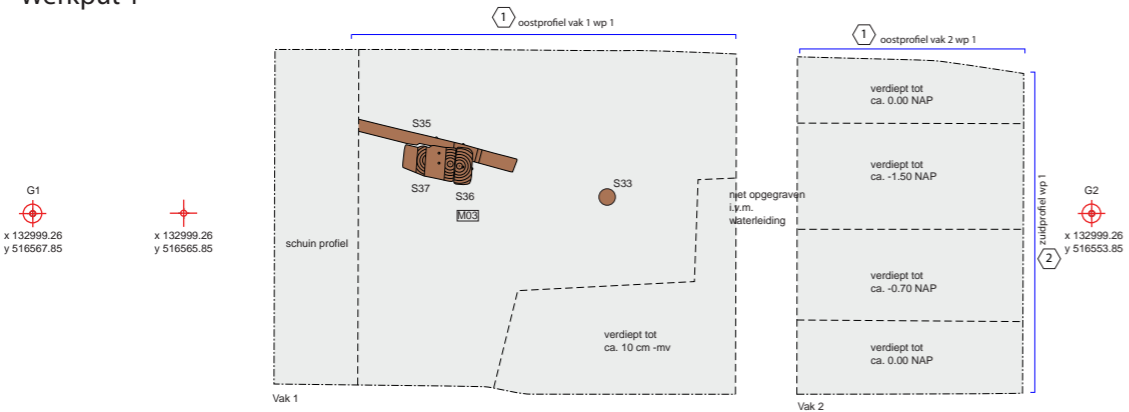
zijn, zijnde 't canon op gemetselde steenen geschutbeddens, alle naast den andere geplaatst, terwijl de kogels, kneppels, handgranaaten voor de stukken canon, ijder bij zijne calieber, opgestapelt leggen.

Regt over dit Magasijn ten noorden, aan de stads zijde, heeft men nog een pakhuijs, ter breedte van 40 en ter diepte van 39 voeten, verdeelt in drie verdiepingen of solders. In dit pakhuijs (het geen op 't zelve water als 't Magasijn uijtkomt) zijn geborgen de rampaarden met hun toebehooren, en 't vaatwerk tot den scheepsdienst benoodigt. Aan de mond van de haven, daar de scheepen passeeren, vind men de werff voor de swaare ankers, dus die zeer gemakkelijk van en aan boord kunnen gebragt worden.

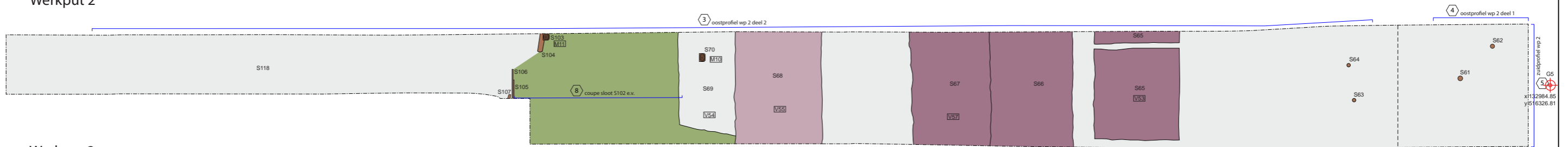
Uijt de beschrijving van 't bovenstaande is blijkbaar dat alle goederen hoe ook genaamd in de haven daar de scheepen leggen worden op en afgescheept, en de kaagen tot vervoering der goederen geschikt, hunne last inneemen, zonder op andere plaatsen dan alleen op dit eijland behoeven aan te leggen en te laaden, gelijk ook slands volk van timmerlieden en sjouwers alle bij den anderen op dit eijland werken en elkander bij alle voorvallen die een prompte executie vereijschen alle hulp en assistentie kunnen bewijsen.

Aldus gemeeten en opgenomen op heden den 28 augustus 1786

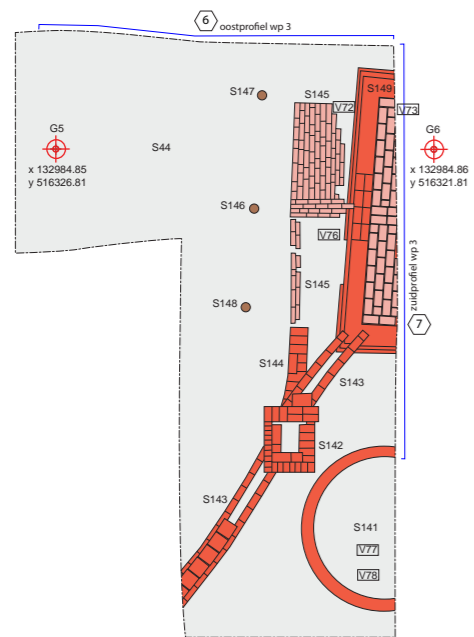
Werkput 1

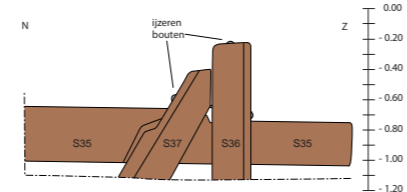
Werkput 2

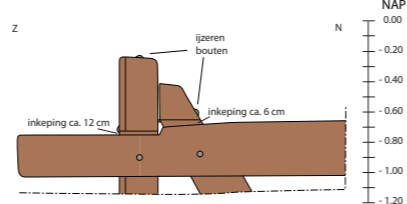
Werkput 3

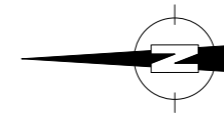
Westaanzicht trekbalk

Oostaanzicht trekbalk

S 08 spoornummer	1 profielnummer (zie bijlage 4 en 5)	muren (fase 4)
V 14 vondstnummer	locatie profiel	vloeren (fase 4)
M 02 monsternummer	opgravingsvlak	afbraak scheepswerf Admiraliteit (fase 3)
contour werkput	grondslagpunt	demping sloot Huis van Correctie (fase 4)

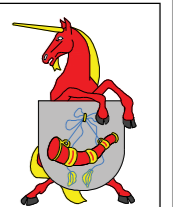

Bijlage 3

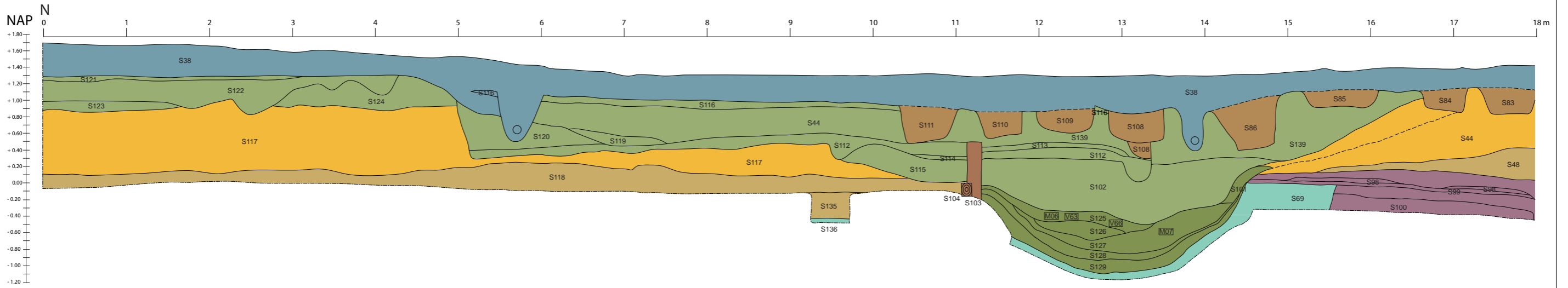
Hoorn, Oostereiland
 Project 310
 Tekenaar D.M. Duijn en C.P. Schrickx
 © Gemeente Hoorn, Bureau Erfgoed, Archeologie

Allesporenkaart

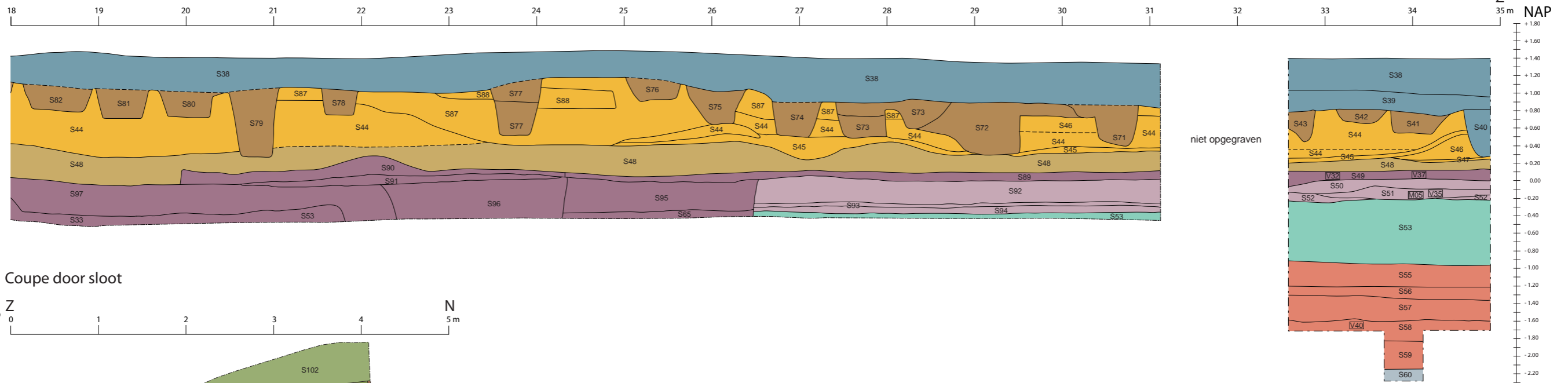
OM-nummer 34996
 Schaal 1:100 (A3)

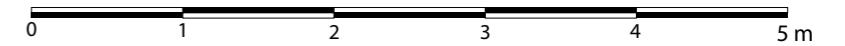
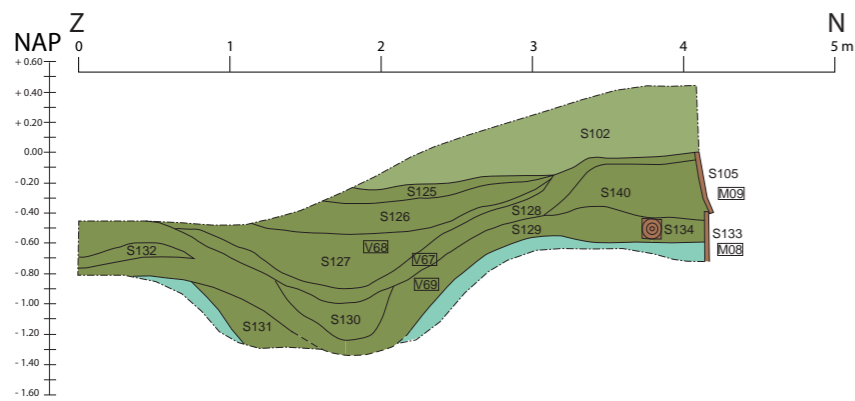
3 Oostprofiel werkput 2 vak 2

4 Oostprofiel werkput 2 vak 1

8 Coupe door sloot

S 08	spoornummer	hout (hoort bij fase 4)	fase 3: scheepswerf Admiraliteit	fase 4b : dempingslagen sloot Huis van Correctie
V 14	vondstnummer	fase 0 : Zuiderzeebodem	fase 3: afbraak scheepswerf	fase 4c: ophoging Rijkswerkinrichting
M 02	monsternummer	fase 1: ophoging Oostereiland	fase 4a: ophoging Bedelaarshuis	fase 4c: graven Rijkswerkinrichting (geruimd 1933)
— — —	contour profiel	fase 3: ophoging Oostereiland	fase 4b: ophoging Huis van Correctie	fase 5: ophogingen 20ste eeuw

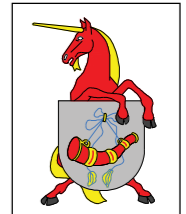
Bijlage 4

Hoorn, Oostereiland
 Project 310
 Tekenaar D.M. Duijn en C.P. Schrickx

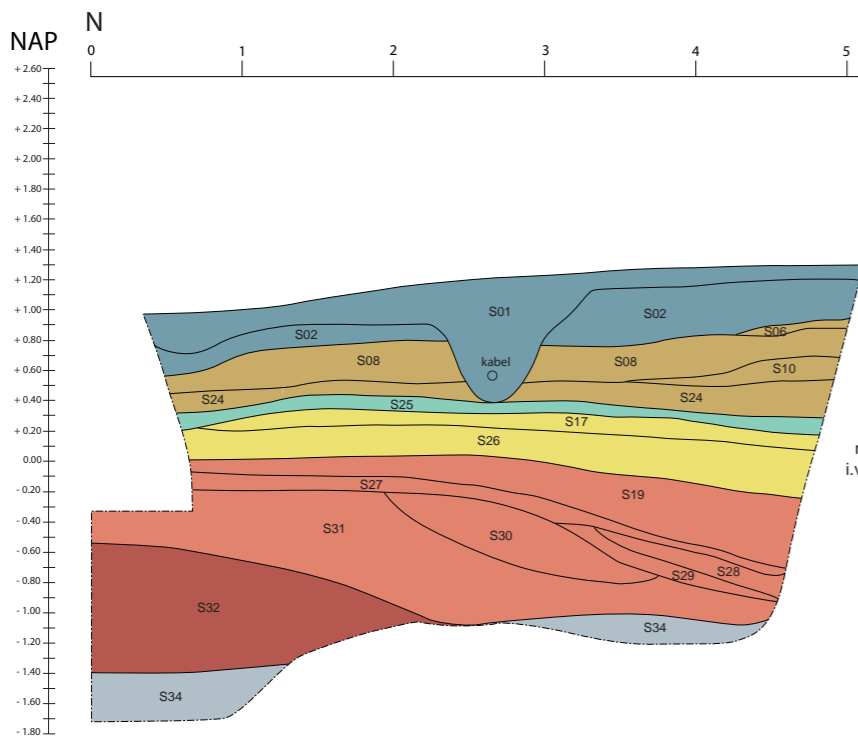
Profielen

OM-nummer 34996
 Schaal 1:50 (A3)

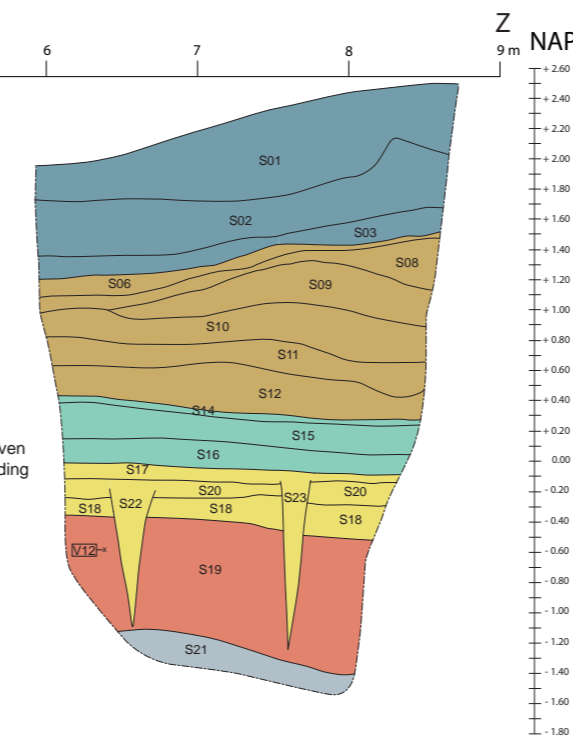
© Gemeente Hoorn, Bureau Erfgoed, Archeologie

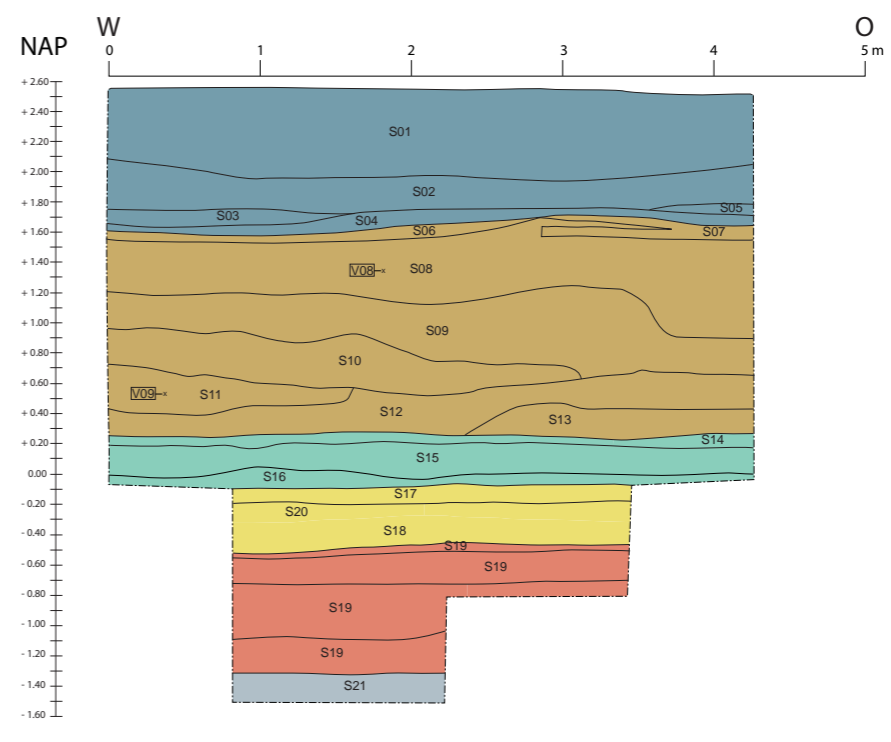
① Oostprofiel werkput 1 vak 2

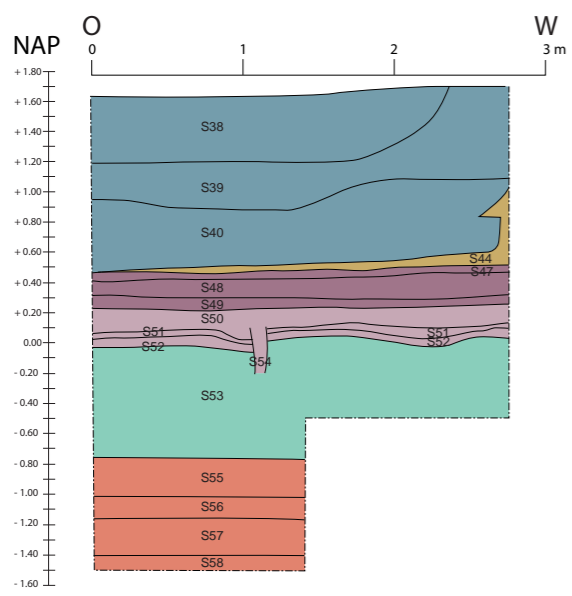
Oostprofiel werkput 1 vak 1

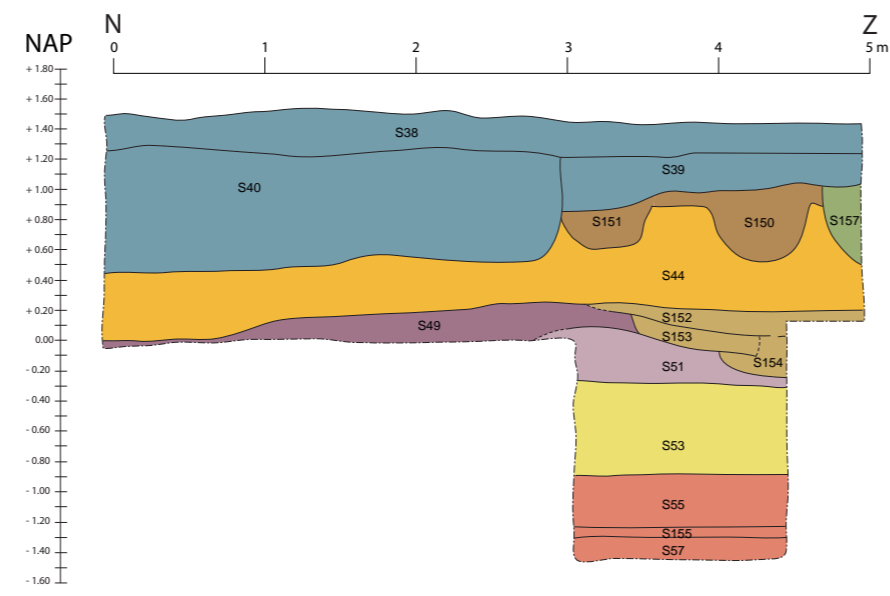
② Zuidprofiel werkput 1 vak 1

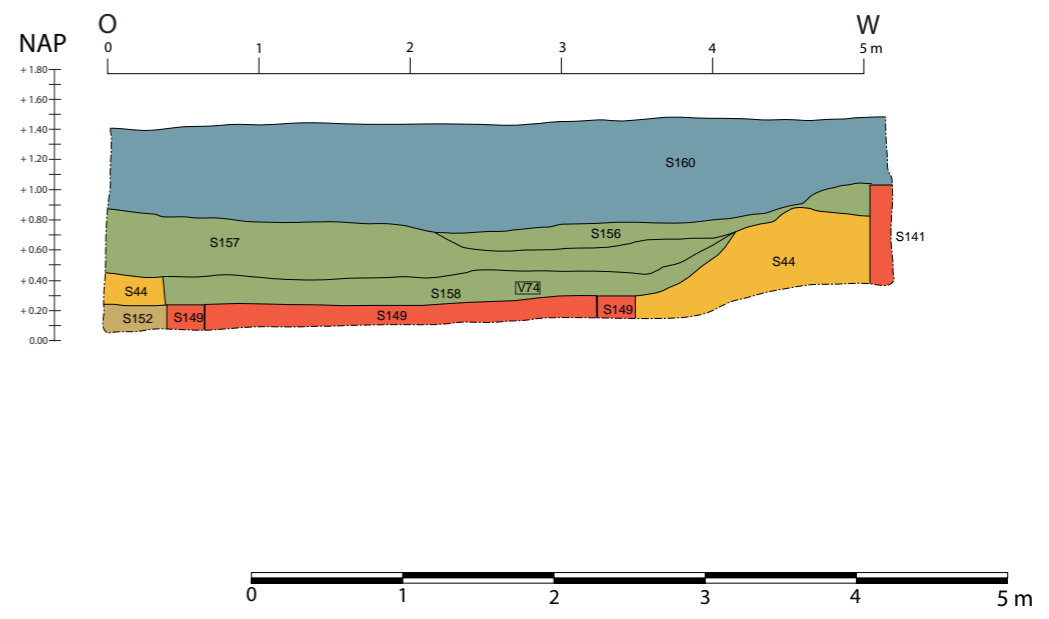
⑤ Zuidprofiel werkput 2

⑥ Oostprofiel werkput 3 (sluit aan op oostprofiel wp 2)

⑦ Zuidprofiel werkput 3

S 08	spoonnummer	baksteen (hoort bij fase 4)	fase 2: ophoging Oostereiland	fase 4a: ophoging Bedelaarshuis
V 14	vondstnummer	fase 0: Zuiderzeebodem	fase 3: ophoging Oostereiland	fase 4b: ophoging Huis van Correctie
M 02	monsternummer	fase 1: aanleg Oostereiland	fase 3: scheepswerf Admiraliteit	fase 4c: ophoging Rijkswerkinrichting
— — — —	contour profiel	fase 1: aanleg Oostereiland	fase 3: afbraak scheepswerf	fase 4c: graven Rijkswerkinrichting (geruimd 1933)

Bijlage 5		Profielen	
Hoorn, Oostereiland		OM-nummer 34996	
Project 310		Schaal 1:50 (A3)	
Tekenaar D.M. Duijn en C.P. Schrickx			
© Gemeente Hoorn, Bureau Erfgoed, Archeologie			

Bijlage 6

Tabakspijpen van het Oostereiland in Hoorn

Jan van Oostveen

Bij de opgraving zijn tenminste 54 tabakspijpen aangetroffen. De tabakspijpen kunnen met uitzondering van één exemplaar (cat. nr. 51), grofweg in de periode 1640-1740 gedateerd worden. Het merendeel van de producten valt toe te wijzen aan een stadsafvallaag die voor het bewoonbaar maken van het Oostereiland in de voormalige Zuiderzee is opgeworpen.

Stadsafval

De kleipijpen die in de stadsafvallaag voor de aanleg van het Oostereiland zijn aangetroffen, zijn afkomstig uit acht verschillende vondstnummers¹. Het betreffen tenminste 33 exemplaren². Daarnaast zijn zeven tabakspijpen aangetroffen waarvan het aannemelijk is dat zij afkomstig zijn uit de voormalige stadsafvallaag³.

Datering van de tabakspijpen

Tot op heden zijn geen historische bronnen bekend die vermelden wanneer met de aanleg van het Oostereiland is begonnen. Wel is bekend dat in 1655 het eerste verzoek bij de stad Hoorn werd ingediend om een taanderij op het Oostereiland te mogen bouwen. Uit het historisch en archeologisch onderzoek is gebleken dat de aanleg in de periode 1649-1654 moet hebben plaatsgevonden.

Probleem bij de datering van dit vondstcomplex is dat veel tabakspijpen van de allergeedkoopste kwaliteit zijn. Deze gekaste tabakspijpen zijn geproduceerd in (messing) pijpenvormen. Van deze pijpenvormen is bekend dat deze meerdere (tientallen) jaren mee konden gaan.⁴ Als met deze onzekerheid rekening wordt gehouden wordt dit vondstcomplex op typologische gronden in de periode 1640-1650 gedateerd⁵; de periode voordat de pijpenmakers zich in gilden hadden verenigd.

Twee tabakspijpen kunnen aan een pijpenmaker worden gekoppeld en vallen binnen de typologische datering van dit vondstcomplex.

Het eerste exemplaar betreft een tabakspijp met het merk de vos op zijn gat vergezeld van de initialen RA (cat. nr. 15). Dit product wordt toegewezen aan de Goudse pijpenmaker Reijnier Aelbertsz. de Vos die mogelijk vanaf 1638 en zeker van 1644 tot aan zijn dood in 1655 tabakspijpen heeft geproduceerd. Nadat Reijnier Aelbertsz was overleden werd dit merk door zijn weduwe Aeltgen Joosten de Roos tot 1660 gecontinueerd⁶.

Het tweede exemplaar is voorzien van het hielmerk HB (cat. nr. 52) die wordt toegewezen aan de Leidse pijpenmaker Henry Bedfort/Beyfort. Henry is tussen 1572 en 1575 in het Engelse Norwich geboren. Reeds in 1620 wordt Henry in Leiden als pijpenmaker en tabaksverkoper genoemd en hij is rond 1660 in Leiden overleden⁷.

1 Betreft de vondstnummers 11, 13, 15, 16, 21, 22, 23 en 27.

2 Zie cat. nr. 12-36 en cat. nr. 40-47.

3 Betreft de vondstnummers 18 en 28 met de cat. nr. 37-39, 48 en 52-54.

4 Oostveen, J. van en A. van Oostveen-Bonnema, 2001. Kleipijpen; een statistische analyse. In: Westerheem, 50ste jaargang, nummer 1, p. 13-27.

5 Betreft een ordegrootte v.w.b. de datering. Niet uitgesloten mag worden dat op basis van de in de tekst vermelde onzekerheid het stadafval tot 1655 gedateerd kan worden.

6 Duco, D.H., 2003. Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda. Amsterdam.

7 Meulen, J. van der, 1999. Leidse pijpenmakers ten voeten uit. Leiden.

Herkomst van de tabakspijpen

Naast de hierboven beschreven Leidse en Goudse producten wordt aangenomen dat de merken CA (cat. nr. 12 en 13) en FI gekroond⁸ (cat. nr. 14) ook in Gouda zijn geproduceerd.⁹ Vooral nog is onbekend welke pijpenmakers schuil gaan achter deze initiaalmerken.

Daarnaast is het merk TW met ster aangetroffen (cat. nr. 16). Tabakspijpen met dit merk zijn op redelijk grote schaal bij opgravingen op het Statenplein in Dordrecht gevonden.¹⁰ Vermoed wordt dat dit product in Gorinchem of minder aannemelijk, in Gouda is geproduceerd.

De Jonaspijp (cat. nr. 41) wordt aan een Amsterdamse pijpenmaker toegewezen.

Het laatste vermeldenswaardige gemerkte exemplaar is voorzien van het merk de gekroonde lelie met initialen HH (cat. nr. 34). Vooral nog is dit merk binnen onze landsgrenzen als bodemvondst niet bekend. Wel zijn vondsten van complete tabakspijpen met dit merk opgedoken voor de kust van Stockholm.¹¹ Deze exemplaren met een steellengte van rond de 30 cm, dragen als steelversiering tweemaal een lelie in ruit in vierpas. Uit hetzelfde vondstcomplex zijn tabakspijpen met het merk de gekroonde roos met initialen HH opgedoken.¹² Deze tabakspijpen dragen een in reliëf aangebracht florale versiering. Vermoed wordt dat deze tabakspijpen in een Westfries productiecentrum zijn vervaardigd.

Opvallend is dat karakteristieke Westfriese merken zoals IP, TM, II en PG binnen dit vondstcomplex totaal ontbreken.

Van de ongemerkte exemplaren is het onduidelijk in welk West-Nederlands productiecentrum ze zijn geproduceerd. De typologische kenmerken zijn daar te weinig onderscheidend voor maar gedacht kan worden aan een productiecentrum zoals Amsterdam.

Kwaliteit van de tabakspijpen

De kwaliteit van de tabakspijpen vertoont een gangbaar beeld voor vondstcomplexen uit West-Nederland die rond het midden van de 17de eeuw gedateerd kunnen worden. Het merendeel van de exemplaren kan tot de goedkopere kwaliteit worden gerekend. Hiertoe behoort ook de Jonaspijp (cat. nr. 41) die overduidelijk in een afgesleten vorm is geproduceerd.

De overige tabakspijpen

De overige tabakspijpen uit de opgraving geven naast de datering weinig aanvullende informatie. Met uitzondering van de 20ste eeuwse Goudse doorroker met als lichtbeeld een ploegende landarbeider (cat. nr. 51), kunnen de producten in de periode 1640-1740 gedateerd worden. Volledigheidshalve zijn de tabakspijpen in de catalogus afgebeeld.

8 Het merk de gekroonde roos met initialen FI is als bodemvondst uit Rotterdam bekend. Oostveen, J. van, 2007. Kleipijpen (BOOR). Tiel. versie 0.1 concept.
Het merk FI ongekroond is uit Tiel (Oostveen, J. van, 2006. Plein 38-44 Tiel; archeologische waarneming. Versie 1.0, Tiel), Leiderdorp en 's-Gravenhage bekend.
Bovengenoemde vondstplaatsen lijken een Goudse herkomst van het merk FI te bevestigen.

9 O.a. op basis van typologie en afwerking van de tabakspijp, zijn deze producten aan een Goudse pijpenmaker toegewezen.

10 Oostveen, J. van, 2004. Kleipijpen gevonden te Dordrecht. Versie 1.0, Tiel. De in Dordrecht aangetroffen tabakspijpen dragen als steelversiering een lelie in ruit of raderingen.

11 Vriendelijke mededeling Arne Åkerhagen, Hannige, Zweden. Producten zijn tevens in 2007 door Arne Åkerhagen beschreven in zijn artikel Landsortpiporna.

12 Vergelijkbaar merk als bodemvondst uit Hoorn bekend.

Catalogus

Voor de beschrijving van de producten wordt een uniforme systematiek gehanteerd die gebaseerd is op de deductieve kenmerken van de klei pijp en die o.a. is gepubliceerd in Westerheem¹³ en de Pijpelogische Kring Nederland¹⁴. Op basis van deze kenmerken worden conclusies getrokken ten aanzien van de productiedatum, de productieplaats en de eventuele fabrikant van het product. De uniforme beschrijving is als volgt:

Identificatie

- 1a. Inventarisnummer
- 1b. Beschrijving vindplaats

Deductieve kopkenmerken

- 2a. Model
Beschrijving op hoofdmodel conform de definities van Duco, 1987.
- 2b. Zijmerk links / zijmerk rechts
Beschrijving van het zijmerk aan de linkerkant van de pijpenkop / beschrijving van het zijmerk aan de rechterkant van de pijpenkop.
De linker- en rechterkant van de pijpenkop zijn de desbetreffende zijden zoals de roker deze ziet.
- 2c. Bijmerk links / bijmerk rechts
Beschrijving van het bijmerk aan de linkerkant van de pijpenkop / beschrijving van het bijmerk aan de rechterkant van de pijpenkop.
- 2d. (Hiel)merk
Beschrijving van het makersmerk meestal geplaatst op het uitstekende deel, het hiel, van de klei pijp.
- 2e. Oppervlaktebehandeling
De eventuele oppervlaktebehandeling bijvoorbeeld middels een agaatsteen waardoor een geglaasd oppervlak ontstaat, wordt beschreven.
- 2f. Behandeling kopopening
Bijvoorbeeld de met een botter afgewerkte scherpe randen van de kopopening.

- 2g. Afwerking ketelopening
Hieronder kan bijvoorbeeld de hele of halve radering rondom de ketelopening worden beschreven.

- 2h. Overig
Overige opmerkingen

Deductieve steelkenmerken

- 3a. Versiering
De eventueel aanwezige steelversiering wordt beschreven.
- 3b. Oppervlaktebehandeling
De eventuele oppervlaktebehandeling met een agaatsteen wordt hieronder beschreven.
- 3c. Overig
Overige opmerkingen

Conclusies op basis van deductieve kopkenmerken

- 4. Datering
- 5. Mogelijk productiecentrum
- 6. Mogelijke pijpenmaker / atelier

Overig

- 7. Literatuurverwijzing
Een verwijzing naar soortgelijke producten uit de literatuur wordt onder dit nummer gemaakt.

13 Oostveen, J. van en A. van Oostveen-Bonnema, 2001. Klei pijpen; een statistische analyse. In: Westerheem, 50ste jaargang, nummer 1, p. 13-27.

14 Oostveen, J. van en A. van Oostveen, 2000. Oproep tot een nationale inventarisatie. In: Pijpelogische Kring Nederland, 22ste jaargang, nummer 88, p. 1192-1195.

Catalogusnummer 1.

- 1a. 310-001
- 1b. Hoorn, Oostereiland; aanleg vlak 1
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1635-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 2.

- 1a. 310-001
- 1b. Hoorn, Oostereiland; aanleg vlak 1
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Radering voorzijde ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1655
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 3.

- 1a. 310-001
- 1b. Hoorn, Oostereiland; aanleg vlak 1
- 2a. Trechter
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f.
- 2g.
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1710-1740
- 5.
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 4.

- 1a. 310-002
- 1b. Hoorn, Oostereiland; aanleg vlak 1
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Radering voorzijde ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1680
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 5.

- 1a. 310-002
- 1b. Hoorn, Oostereiland; aanleg vlak 1
- 2a. Trechter
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f.
- 2g.
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1670-1710
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 6.

- 1a. 310-002
- 1b. Hoorn, Oostereiland; aanleg vlak 1
- 2a. Trechter
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1690-1720
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 7.

- 1a. 310-003
- 1b. Hoorn, Oostereiland; aanleg vlak 1
- 2a. Trechter
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. Bloempot gekroond
- 2e. Geglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1660-1690
- 5. Gouda
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 8.

- 1a. 310-003
- 1b. Hoorn, Oostereiland; aanleg vlak 1
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Radering voorzijde ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1755
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

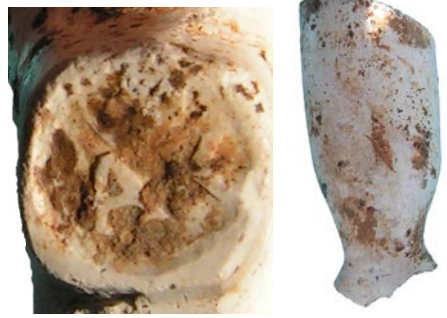
Catalogusnummer 9.

- 1a. 310-004
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stort
- 2a. Trechter
- 2b. -/-
- 2c. Stip / stip
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1700-1740
- 5.
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 10.

- 1a. 310-004
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stort
- 2a. Trechter
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Geglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1700-1730
- 5. Gouda
- 6. Frans Alikas
- 7.

Catalogusnummer 11.

- 1a. 310-009
- 1b. Hoorn, Oostereiland; profiel
- 2a. Trechter
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1700-1730
- 5.
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 12.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. CA
- 2e. Geglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1655
- 5. Gouda
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 13.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. CA
- 2e. Geglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1655
- 5. Gouda
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 14.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. FI gekroond
- 2e. Geglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1655
- 5. Gouda?
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 15.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. Zittende vos met initialen RA
- 2e. Geglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1655
- 5. Gouda
- 6. Reijnier Aelbertsz. de Vos
- 7.

Catalogusnummer 16.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. TW met ster
- 2e. Geglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. Gorinchem of Gouda
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 17.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. Vijfbladige roos
- 2e.
- 2f.
- 2g.
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1660
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 18.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 19.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 20.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 21.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Radering voorzijde ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 22.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1655
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 23.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 24.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Radering voorzijde ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 25.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1655
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 26.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. Zespuntige roos / zespuntige roos
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 27.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. Zespuntige roos / zespuntige roos
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 28.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. Vijfbladige roos / vijfbladige roos
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 29.

- 1a. 310-011
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 30.

- 1a. 310-013
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 31.

- 1a. 310-015
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. Zevenpuntige roos / zevenpuntige roos
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Radering voorzijde ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 32.

- 1a. 310-015
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. Zevenpuntige roos / zevenpuntige roos
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Radering voorzijde ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 33.

- 1a. 310-015
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 34.

- 1a. 310-016
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. Gekroonde lelie met initialen HH
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Friesland?
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 35.

- 1a. 310-016
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. Vijfbladige roos / vijfbladige roos
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 36.

- 1a. 310-016
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 37.

- 1a. 310-018
- 1b. Hoorn, Oostereiland;
stort stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h. Ongerookt exemplaar; versinterd
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 38.

- 1a. 310-018
- 1b. Hoorn, Oostereiland;
stort stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1660
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 39.

- 1a. 310-018
- 1b. Hoorn, Oostereiland;
stort stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1660
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 40.

- 1a. 310-021
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 41.

- 1a. 310-022
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. Jonas
- 2c. -/-
- 2d. Vijfbladige roos
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h. Naad met kam afgewerkt
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. Amsterdam
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 42.

- 1a. 310-022
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 43.

- 1a. 310-023
- 1b. Hoorn, Oostereiland;
stort stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 44.

- 1a. 310-023
- 1b. Hoorn, Oostereiland;
stort stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. Zevenpuntige roos / zevenpuntige roos
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Radering voorzijde ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 45.

- 1a. 310-027
- 1b. Hoorn, Oostereiland;
stort stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. 6 puntige roos / 6 puntige roos
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Radering voorzijde ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1635-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 46.

- 1a. 310-027
- 1b. Hoorn, Oostereiland;
stort stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Radering voorzijde ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 47.

- 1a. 310-027
- 1b. Hoorn, Oostereiland;
stort stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 48.

- 1a. 310-028
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stort
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1655
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 49.

- 1a. 310-045
- 1b. Hoorn, Oostereiland; onder werkvloer
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. SH
- 2e. Geglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1690-1720
- 5. Gouda
- 6. Steven Hendricksz de Jonge
- 7.

Catalogusnummer 50.

- 1a. 310-075
- 1b. Hoorn, Oostereiland; onder werkvloer
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1645-1660
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 51.

- 1a. 310-079
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stort
- 2a. Rondbodem
- 2b. Landarbeider met ploeg
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e.
- 2f.
- 2g.
- 2h. Gegoten pijp (doorrooker)
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1915-1935
- 5. Gouda
- 6. N.V. Goedewaagen?
- 7.

Catalogusnummer 52.

- 1a. 310-080
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. HB
- 2e. Geglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Gehele radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. Leiden
- 6. Henry Bedfort
- 7.

Catalogusnummer 53.

- 1a. 310-080
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. -/-
- 2c. -/-
- 2d. Onduidelijk
- 2e. Ongeglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. Amsterdam?
- 6.
- 7.

Catalogusnummer 54.

- 1a. 310-080
- 1b. Hoorn, Oostereiland; stadsafval
- 2a. Dubbelconisch
- 2b. Zespuntige roos / zespuntige roos
- 2c. -/-
- 2d. -
- 2e. Ongeglaasd
- 2f. Gebotterd
- 2g. Geen radering rondom ketelopening
- 2h.
- 3a.
- 3b.
- 3c.
- 4. 1640-1650
- 5. West-Nederland
- 6.
- 7.

Bijlage 7: KERAMIEK

V	fase	complex	compl.dat.	materiaal	vorm	typenr	rand	wand	tot.	MAE	objectdat.	opmerkingen
V001	5	verdiepen vlak	1650-1850	steengoed 2	fles kan bord pot test indet grape indet bord	r-bor-47 r-pot-2 m-bor-5	0 0 1 1 2 0 2 0 1 1	1 1 0 0 6 0 3 0 1 1 4 3 1 1 2 4 3 0 1 1 2 2 2 3	1 1 1 1 2 0 3 0 1 1 4 3 1 1 2 4 3 0 1 1 2 2 5	1 1 1 1 2 0 3 0 1 1 4 3 0 1 1 2 4 3 0 1 1 2 2 3	1700-1750 1700-1800 1625-1700	P-kruik Westerwald gemarmerd, Friesland vierkante en ronde test witte scherf witte scherven deels met blauwe decoratie blauwe bloem capucijner schotel merkloos
V002	4	verdiepen vlak	1625-1850	steengoed 2	fles kan bakpan bord grape kop pot test indet kom indet bord bord	r-bor-50 r-kop-4 f-bor-2 i-lek-1	0 0 3 1 1 2 1 1 1 2 15 1 2 2 6 1 3 3 1 0 1 1	1 1 2 0 4 5 1 0 1 2 17 0 1 8 1 3 8 1 1 1 2 8 11	1 1 5 1 5 2 1 2 1 1 1 1 2 2 6 1 3 3 1 0 1 1	1700-1800 1575-1675 1650-1800 1700-1750 1675-1750 1700-1800 1625-1700 1650-1700 1625-1700 1575-1625 1600-1650 1775-1850 1650-1710	P-kruik Frechen/Keulen gemarmerd, Friesland 1 met ringeloor vierkant witte scherf wit deel met kraakdecor compendiaro 1 met beschildering merkloos	

V003	4	verdiepen vlak	1650-1750	steengoed 2 rood aardewerk	pispot bakpan bord deksel grape kom test indet bakpan indet bord kom bord kom kop plooihotel indet bord bord kop kleipijp	s2-pis-2 pot r-bak-6 r-bor-7 r-bor-50 f-bor-2 f-bor-11 f-kom-8	0 1 2 2 1 1 1 2 1 1 1 0 1 3 1 7 1 1 1 1 0 5 1 0 0 1 1	2 0 0 0 0 0 0 1 15 1 10 8 0 3 0 6 0 0 0 0 5 0 0 2 1 0 3	2 1 2 2 1 1 1 2 1 1 1 3 1 1 1 1 1 0 1 1 1 1 1 1	1675-1750 1700-1800 1700-1750 1700-1800 1625-1700 1625-1700 1650-1700 1650-1700 1600-1650 1680-1720 1680-1720 1660-1690 1640-1700	Westerwald, applique met leeuw Westerwald Bergen op Zoom Nederrijns vierkant 1 scherf afgesleten door water deels blauwe decoratie, 1 paar se decoratie blauwe decoratie 1 met lauwerkran en tekst wit meeste met kraakdecor wit blauwe beschildering wit klein fragment Kangxi, 1 capucijner capucijner merk: bloempot gekroond, Gouda
V004	4 / 5	stortvondsten	1600-1750	steengoed 2 rood aardewerk	kan pispot knikker bakpan grape kop komfoor olielamp test indet	s2-pis-2 r-bak-6 r-kop-4	0 1 1 1 3 1 1 1 2 0 0	1 0 0 1 0 0 0 1 1 1 1 1 1 10	1 1 1 1 3 1 1 1 1 1 1 1 2 0	1675-1725 1675-1750 1700-1800 1675-1750 1650-1750	Westerwald Westerwald Bergen op Zoom ringeloor afgeplatte zijde vierkant model

V005	2	verdiepen vlak	1600-1700	wit aardewerk	grape lekschaal indet bord bord pispot zalfpot bord kom kleipijp	m-bor-1 f-bor-2	1 1 1 1 1 0 0 0 1 0 2	0 0 5 0 0 3 1 1 2 1 0	1 1 6 1 1 3 1 1 2 1 2	1 1 1 1 1 0 1 1 1 1 2	1650-1700	blauwe beschildering wit blauwe beschildering wit wit oogbloem kraaikom
V006	2	verdiepen vlak	1625-1675	steengoed 2 rood aardewerk wit aardewerk	kan indet kom lekschaal bord bord plooischotel indet bord kop	w-kom-15 f-bor-2	0 0 1 1 1 2 2 1 0 1 0	1 1 0 1 5 2 3 0 2 0 1	1 1 1 1 6 3 5 1 2 1 1	1650-1750 1650-1750 1600-1700 1650-1700 1625-1700 1650-1700 1600-1650 1680-1720	keulen/frechen bl. beschildering, 2 pannenkoekenborden blauwe beschildering, 2 met kraakdecor wit Kangxi Westerald met kleine medaillons blauwe beschildering blauwe beschildering donkerblauwe beschildering, vreemd decor	
V007	4 / 5	verdiepen vlak	1650-1850	steengoed 2 rood aardewerk	fles bakpan bord grape kop pispot indet indet bord bord	r-bak-6 r-kop-4 f-bor-2	1 1 0 2 1 0 0 0 2 2 1	1 1 1 0 0 1 1 1 1 1 3 0	2 2 1 2 1 1 1 1 1 1 1	1750-1900 1700-1800 1675-1750	mineraalwaterkrui ringeloordecoratie 1 wit, 1 kraakdecor wit	

V008	4	profielvondst	1700-1750	rood aardewerk majolica	kop zalfpot indet indet deksel indet bord	1 1 0 0 1 1 0	5 0 1 1 3 0 2	6 1 1 1 4 1 2	1 1 1 1 1 1 1	1725-1775 1600-1650 1800-1900	rood geverfd aardewerk Friesland, mangaan geel en groen, vogel 1 scherf afgesleten door water blauwe beschildering blauwe beschildering imari merkloos
V009	4	profielvondst	1650-1750	rood aardewerk wit aardewerk majolica faience porselein pijpaarde	indet steelkom bord bord bord kleipijp	0 1 0 0 0 1	2 4 6 1 1 0	2 5 6 1 1 1	1 1 1 1 1 1	1700-1750 1650-1700 1650-1700 1700-1780 1700-1730	
V010	2	S18	1650-1675	rood aardewerk wit aardewerk faience porselein	grape indet indet bord bord	1 0 1 0 0	0 7 3 1 1	1 7 4 1 1	1 0 1 1 1	1650-1675 1650-1700 1650-1675 1625-1650	bloem/kraakdecor kraak
V011	1	S19 stadsafval	1625-1675	steengoed 2	fles kan	0 0 0	1 1 1	1 1 1	1 1 1	1625-1650 1625-1650 1600-1650 1650-1675 1540-1575 1600-1650	P-kruik Westerwald, gestempeld bloemmotief Westerwald, panelen Westerwald, 1 met medaillon, appliques keulen/frechen, medaillons met edelen keulen/frechen, medaillon met kobaltblauw
				rood aardewerk	bakpan bord deksel grape pispot vetvanger vorm	0 1 3 1 2 1 4 2 1 1	11 1 2 0 0 0 0 0 1 1	11 2 5 1 1 2 4 2 2 2	0 1 1 1 2 1 1 1 1 1	1625-1650 1650-1700 1650-1700 1650-1700 1650-1700 1650-1700 1650-1700 1650-1700 1650-1700 1625-1675	brede platte vlag aspotdeksel Bergen op Zoom Bergen op Zoom kaasvorm

V012	1					wit aardewerk	indet kom grape		0	35	35	0		1625-1675	kraagrand
									1	0	1	1			sluitrand
									1	0	1	1			groen geglaazuurd
									1	0	1	1			
									1	0	1	1			
									0	1	1	1			
						majolica faience	bord		5	10	15	5		1600-1650	blauwe beschildering, oa kraakdecor
									1	0	1	1			blauwe beschildering
								f-bor-1	3	0	3	3			blauwe beschildering
								f-bor-2	1	0	1	1		1625-1650	8-kantig bord
								f-bor-18	3	25	28	3			deels blauwe beschildering
									1	0	1	1			wit
						It. faience	indet bord	plooihotel	0	1	1	1			kan of vaas
									0	1	1	1		1550-1625	Montelupo
									0	2	2	2		1575-1650	compendiario
									0	1	1	1		1575-1625	berrettino
									1	0	1	1		1600-1650	compendiario
									1	0	1	1		1600-1650	kraak
									1	0	1	1		1640-1655	merk: CA, Gouda
									1	0	1	1		1640-1655	merk: CA, Gouda
									1	0	1	1		1640-1655	merk: FI gekroond, Gouda?
									1	0	1	1		1640-1655	merk: zittende vos en initialen RA, Gouda
									1	0	1	1		1640-1650	merk: TW met ster, Gouda
									1	0	1	1		1640-1660	merk: Vijfbladige roos
									12	9	21	12		1640-1655	merkloos
V013	1	profielvondst S19	1625-1675		steengoed 2		kan bord		0	1	1	1		1650-1675	Westerwald, appliques panelen en ruiten
									1	0	1	1		1625-1650	kraakdecor
									0	1	1	1		1600-1650	kraakdecor
									0	1	1	1		1600-1650	kraak, concentrische cirkels op bodem
									1	0	1	1		1640-1655	ongemerkt
V015	1	stort S19	1625-1675		wit aardewerk		kandelaar bord		0	1	1	1		1625-1675	geel geglaazuurd
									0	1	1	1			stermotief
									0	1	1	1			plantmotief, chinese tekens op achterzijde
									3	0	3	3		1640-1650	merkloos, West-Nederland
V016	1	S31 stadsafval	1625-1650		steengoed 2		fles		0	1	1	1			P-kruik

																			applique met leeuw Raeren	1600-1650 1650-1700 1575-1625 1600-1650	
																			oor		
																			inwendig groen glazuur		
																			vierkant model		
																			groen glazuur zoutschaaltje mangaanglazuur	1625-1675	
																			oa 'zeepbakje' oor	1550-1650	
																			2 pannenkoekenborden, bl. beschildering blauwe beschildering wit, mogelijk Italiaans wit	1600-1650 1625-1650 1650-1675	
																			compendiario, bodem met huis wit	1600-1650	
																			Swatow, blauwe beschildering, roze baksel	1600-1650	
																			kraak?, bodem, klein	1600-1650	
																			merk: gekroonde lëlie met initialen HH	1640-1650	
																			merkloos, West-Nederland	1640-1650	
V017	4 / 5	verdiepen vlak																	oor		
																			blauw fond		
																			paarse beschildering		

V018	1	stortvondsten S19	1625-1675	faience pijpaarde	bord kop kleipijp		1 1 0	0 0 1	1 1 1	1 1 1	1 1 1	wit blauwe beschildering steelfragment
				steengoed 2 wit aardewerk	indet bakpan blaker bord indet kleipijp		0 1 1 1 0 3	1 0 0 1 1 0	1 1 1 2 1 3	1 1 1 1 1 3	1640-1660	keulen/frechen geel glazuur waarschijnlijk vaas merkloos, West-Nederland
V019	1	onder/tussen afval	1625-1675	majolica	bord	m-bor-1	1	1	2	1	1600-1650	aigretterand
				It. faience	kom	i-kom-1	1	0	4	1	1650-1675	Chinese figuren
V021	1	stadsafval S19	1625-1650	rood aardewerk	grape olielamp	r-gra-43	1 0	0 1	1 1	1 1		compendiario, aigretterand
				wit aardewerk	grape vetvanger vuurstolp indet bord		1 1 1 0 0	0 0 0 1 1	1 1 1 1 1	1 1 1 0 1	1620-1630 1600-1650	groen glazuur volledig geglaazuurd applique met figuur bodem met standing tulp, polychroom aigretterand
				majolica	bord	f-bor-2	0	3	0	0	1625-1650	1 pannenkoekenbord vliegenvleugelrand
				faience Port. faience porselein pijpaarde	bord bord kom kleipijp		1 1 0 1	0 0 1 0	1 1 1 1	1 1 1 1	1625-1650 1625-1650 1625-1650 1640-1650	kraakdecor knik in wand, landschap met figuren, merk merkloos, West-Nederland
V022	1	stadsafval S31	1625-1650	steengoed 2 rood aardewerk	kan bakpan bord grape kop lekschaal pot pispot vorm indet	r-bak-5 r-bor-6 r-gra-34 r-kop-2 r-plis-5 r-vor-4	1 1 1 1 2 0 0 1 2 1 0	8 0 0 0 0 1 1 0 0 1 1	9 1 1 1 2 1 1 1 2 2 1	1 1 1 1 2 1 1 1 2 2 0	1550-1650 1550-1650	Westerwald, horror vacuii appliques groene spiegel witte aanslag inwendig perenpot kaasvorm

V023	1	stort S19 en S31		wit aardewerk	bakpan bord grape kop kom pispot indet bord bord kom indet bord kom kleipijp	w-bak-5 w-kop-2	1 1 1 1 1 1 0 3 2 1 0 0 1 1	0 0 0 0 0 0 7 5 3 0 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1 7 8 5 2 1 1 1 1	1 1 1 1 1 1 0 3 2 1 0 1 1	1600-1650	klein model brede platte kom 3 pannenkeekenschotels 1 wanli oor berrettino Swatow, past aan scherf V16 Jonaspijp, Amsterdam merkloos, West-Nederland
V024	1	stadsafval S31		steengoed 2 rood aardewerk biscuit majolica faience It. faience franse faience porselein pijpaarde	kan vorm bord bord bord plooischotel plooischotel kop kleipijp	r-vor-4 i-plo-3 fr-plo-1	0 0 1 1 2 1 1 1 2 2 0 1 1 1	1 1 2 2 0 0 1 0 1 0 2 0 2 0	1 1 3 3 2 1 1 1 2 2 1 1 2	1600-1650	Westerwald kaasvorm 1 pannenkeekenbord 1 kraakdecor 1 kraakdecor crespina wit kraaikop, bodem met zeewier merkloos, West-Nederland Raeren, wafeldecor Westerwald	
V025	1	stort wp 1		steengoed 2	kan pispot bord lekschaal olielamp pot grape zaalfpot bord bord bord vaas	r-bor-50 r-lek-8 i-bor-3	0 1 1 1 1 1 0 2 2 1 1 0 0	1 0 0 0 0 0 1 4 2 1 2 0 2	1 1 1 1 1 1 1 4 2 1 2 1 2	1600-1650	1 pannenkeekenbord compendiarlo, putto grote kantige vaas, bladmotief Westerwald	

V031	3	onder S53 werkvloer S49-S52	1675-1750	indet bakstel steengoed 2 rood aardewerk	grape indet kruik		0 1 0	1 2 1	1 3 1	1 1 1	1650-1700 1675-1750 1675-1750	groot lintoor, vreemd baksteenachtig bakstel Keulen/Frechen massieve stelen ringeloorboogjes
V033	3	onder S51	1650-1750	wit aardewerk faience pijpaarde rood aardewerk	indet kleipijp lekschaal indet indet indet kleipijp	r-kop-4	0 1 0 1 0 1 5	2 2 0 4 0 1 5	2 2 1 5 1 1 6	1 1 1 1 1 1 1	1700-1800	polychrome decoratie merkloos
V034	4 / 5	verdiepen vlak	1750-1850	porselein pijpaarde rood aardewerk faience porselein industrieel wit	indet bord bord bord bord		0 1 1 1 1	1 0 0 0 1	1 1 1 1 1	1 1 1 1 1	1800-1850	blauwe beschildering Kangxi? drukdecor
V035	2	profiel S53	1600-1700	rood aardewerk	grape		1	0	1	1	1600-1700	
V037	3	profiel S49	1800-1850	industrieel wit	kop		1	0	1	1	1800-1850	polychroom beschilderd
V038	3	profiel S52	1700-1800	faience	bord		0	1	1	1	1700-1800	wit
V039	5	verdiepen vlak	1675-1850	rood aardewerk faience industrieel wit	bakpan bord pispot indet bord kop bord kop	r-bak-12 r-bor-13 r-pis-26 iw-kop-1 iw-kop-2 iw-zal-1	1 1 6 0 0 0 1 1 1 1	0 0 6 3 1 2 0 0 0 0 1 1 7	1 1 12 3 1 2 0 1 1 1 8	1 1 6 0 1 1 1 1 1 1 1	Nederrijns grote potten, inwendig geel, uitwendig bruin chinese tuin blauwe decoratie wit, Regout wit, Regout wit, regout, vieze inhoud wit, Regout 1 met drukdecor	
V040	1	profiel S58	1800-1900	rood aardewerk	pispot	r-pis-26	1	1	2	1	1800-1900	klopt vermoedelijk niet
V041	2	profiel S53	1650-1700	majolica faience	bord bord		0 0	1 1	1 1	1 1		blauwe beschildering
V042	1	verdiepen S55/S56	1625-1675	faience	plooihotel		1	0	1	1	1625-1675	blauwe beschildering, achterzijde streep

V043	2	kleilaag S53	1650-1750	rood aardewerk wit aardewerk	indet indet		0	3	3	1		
V044	1	kleilaag S57	1650-1800	rood aardewerk	indet		0	5	5	1		
V045	2	kleilaag S53	1650-1700	rood aardewerk pijpaarde	olielamp kleipijp		0	1	1	1	1690-1720	merk: SH, Gouda
V046	2 / 3 4 / 5	verdiepen vlak	1650-1900	steengoed 2 rood aardewerk wit aardewerk faience porselein industrieel wit	kan bord indet indet bord indet kop kop		0	1	1	1	1600-1650 1700-1750	Westerwald Fries, gemarmerd, afgeronde scherf aantal afgeronde scherven blauwe rand capucijner Regout, wit
V047	3	werkvloer S49-S52	1750-1850	steengoed 2 rood aardewerk wit aardewerk majolica faience europ.porselein industrieel wit pijpaarde	indet grape pispot indet pispot indet bord bord indet pijp deksel kop kleipijp	lw-kop-2 r-gra-11 r-pis-26	0	1	1	1	1800-1900	westerwald Bergen op Zoom blauwe beschildering blauwe beschildering wit blauwe beschildering merkloos
V048	4	kleilaag S48	1800-1875	rood aardewerk europ. porselein industrieel wit	bord pispot pot indet kom	r-bor-3 r-pis-26	1	0	13	2	1800-1900	Frechen Bergen op Zoom wit drukdecor
V049	3	laag met ijzerroest op werkvloer	1800-1850	rood aardewerk europ. porselein	pispot theepot	r-pis-26	0	1	1	1	1800-1900 1800-1850	Frechen
V050	4	verdiepen vlak	1800-1900	rood aardewerk	bord pispot indet		1	1	2	1	1700-1800 1800-1900	Nederrijns Frechen

V051	4	verdiepen vlak	1800-1900	faience porselein industrieel wit	bord bord kop indet	iw-kop-2 iw-zal-1	2 1 2 1 0	0 0 0 0 6	2 1 2 1 0	0 1 2 1 6	1 1 2 1 0	1600-1650 1850-1900	kraak Regout, wit wit
V053	3	puinspoor S65	1750-1850	steengoed 2 rood aardewerk industrieel wit	kan indet pispot indet kop	r-pis-26 iw-kop-1	1 0 6 1 1 1	0 1 15 6 0 5	1 1 21 7 1 6	1 0 6 1 1 1	1 0 6 1 1 1	1700-1800 1850-1900 1850-1925	Westerwald Frechen compleet, Regout
V054	4 / 5	verdiepen vlak	1800-1900	rood aardewerk wit aardewerk majolica	grape indet bord		0 0 1	1 1 0	1 1 1	1 1 1	1 1 1	1750-1850 1600-1650	kraakdecor
V055	3	sloot? S68	1650-1700	steengoed 2	indet	iw-kop-2	0	1	1	1	1	1650-1700	wit
V056	4 / 5	verdiepen vlak	1800-1900	rood aardewerk porselein industrieel wit	pispot pispot bord bord	s2-pis-2 r-pis-26 iw-bor-3 iw-bor-6	1 1 1 1	0 3 0 0 6	1 4 1 1 7	1 4 1 1 1	1 1 1 1	1800-1900 1700-1780	capucijner
V057	3	grindspoor S67	1800-1900	steengoed 2	fles		1	3	4	1	1		mineraalwaterkruik
V058	4	sloot/kuil S138	1800-1850	rood aardewerk	bakpan bord indet	r-bak-6	1 1 0	0 0 2	1 1 2	1 1 0	1 1 0	1800-1900 1800-1900	BOZ-stempel Nederrijns
V059	1	onder sloot, S136	1600-1700	wit aardewerk majolica faience	appeloppan bord bord		1 0 1	0 1 0	1 1 1	1 1 1	1 1 1	1600-1700 1600-1650	groen glazuur blauwe beschildering
V060	4	S135	1800-1900	europ. porselein	pijp		1	0	1	1	1	1800-1900	wit
V061	4 / 5	stortvondsten	1800-1900	steengoed 2 rood aardewerk industrieel wit	fles indet kop	iw-kop-2	1 0 1	1 1 0	2 1 1	1 1 1	1 1 1		mineraalwaterkruik ringeloorversiering Regout, wit
V062	4 / 5	verdiepen vlak	1800-1900	steengoed 2 rood aardewerk faience	fles pispot bord	r-pis-26	0 0 3	8 1 0	8 1 3	1 1 2	1 1 2	1650-1700	1 met kraakdecor

V063	4c	rietlaag S125	1850-1900	industrieel wit pijpaarde	indet kleipijp		1	1	2	1	1800-1900	
V067	4c	kleilaag S128	1800-1900	industrieel wit	kop		1	0	1	1	1850-1900	wit
V068	4c	snipperlaag S127	1883-1886	rood aardewerk	pispot	r-plis-26	2	0	2	2	1800-1900	
V069	4c	zw. laag S129 op vloer, laag S158	1850-1900	industrieel wit	kop	iw-kop-2	0	1	1	1	1883-1886	Regout, wit, merk type 70
V074	4	onder S53	1850-1925	industrieel wit	theepot		1	0	1	1	1850-1900	wit
V075	2		1600-1675	industrieel wit	indet		1	0	1	1	1850-1925	wit
V076	3	onder vloer, laag S152	1650-1800	rood aardewerk majolica pijpaarde	grape kom kleipijp		0	3	3	1	1550-1650	blauwe beschildering merkloos, West-Nederland
V077	4c	kleilaag S141	1875-1925	steengoed 2 rood aardewerk	fles kop indet bord kleipijp	r-kop-2	0	1	1	1	1750-1850	bolle mineraalwaterkruik
V078	4c	beerlaag S141	1875-1925	faience industrieel wit	bord zalfpot	iw-zal-3	0	1	1	1	1875-1925	blauwe beschildering 1 wit, 3 geel, met inhoud (vaseline)
V079	3 / 4	stortvondsten	1875-1925	industrieel wit	zalfpot	iw-zal-3	0	1	1	1	1875-1925	geel
V080	1	stort stadsafvallaag	1650-1850	steengoed 2 industrieel wit	pispot pijp	s2-plis-2	1	0	1	1	1650-1700	doorroker, decoratie: ploegende boer
			1640-1650	pijpaarde	kleipijp		1	0	1	1	1640-1650	merk: HB, Leiden
							1	0	1	1	1640-1650	merk onduidelijk, Amsterdam?
							1	0	1	1	1640-1650	merkloos, West-Nederland
						Totaal	421	729	1151	544		

Bijlage 8: GLAS

V	fase	complex	compl.dat.	vorm	vorm (alt.)	rand	overig	tot.	MAE	typedat.	opmerkingen
V001	5	verdiepen vlak	1650-1850	beker	roemer	0	1	1	1		bodem roemer
V003	4	verdiepen vlak	1650-1750	fles indet		0	1	1	1		groene fles
V004	4 / 5	stortvondsten	1600-1750	fles vensterglas		1	0	1	1		
V005	2	verdiepen vlak	1600-1700	fles		0	1	1	1		bodem halfronde fles
V011	1	S19, verdiepen stadsafval	1625-1675	beker		0	5	5	1	1575-1625	golvende witte lijnen, vetro a fili retorti
				beker	roemer	0	1	1	1	1630-1675	stam roemer, klein model, braamnoppen
				kan		0	1	1	1		blauw glas, bodem met voetring
V014	1	S19 stadsafval	1600-1650	fles		1	0	1	1		meerkantige fles
V016	1	S31 stadsafval	1625-1650	beker	wafelbeker	0	1	1	1		
				beker	knobbelsbeker	0	1	1	1		
V021	1	stadsafval S19	1625-1650	beker	knobbelsbeker	0	1	1	1	1600-1650	hoekige knobbels
V023	1	stort S19 en S31	1600-1650	beker	roemer	0	3	3	2	1630-1675	braamnoppen
V024	1	stadsafval S31	1600-1650	beker	wafelbeker	0	3	3	1		
				fles		0	1	1	1		kantige fles
V026	1	kleidijk S32	1600-1650	fles	kelderfles	0	1	1	1		groen, kantig
V031	3	werkvloer S49-S52	1675-1750	fles		0	1	1	1		
				vensterglas		1	0	1	1		
V032	3	snipperlaag S49	1600-1900	vensterglas		10	0	10	1		dik glas
V034	4 / 5	verdiepen vlak	1750-1850	fles		0	1	1	1		bodem grote fles, groen
				vensterglas		1	0	1	1		
V048	4	kleilaag S48 op werkvloer	1800-1875	vensterglas		1	0	1	1		
V050	4	verdiepen vlak	1800-1900	vensterglas		8	0	8	1		
V051	4	verdiepen vlak	1800-1900	fles vensterglas	medicijnfles	1	0	1	1		bruin glas, merk indet
				vensterglas		10	0	10	1		dik

V054	4 / 5	verdiepen vlak	1800-1900	fles		0	3	3	1	
V058	4	sloot/kuil S138	1800-1850	fles		0	1	1	1	groen, dikwandig
V059	1	onder sloot, S136	1600-1700	fles	kelderfles	0	1	1	1	groen, kantig
V062	4 / 5	verdiepen vlak	1800-1900	onderzetter		1	0	1	1	wit glas, aantekeningen in potlood
V071	5	goot wp 3	1800-1950	vensterglas		1	0	1	1	
								Totaal	32	

Bijlage 9: METAAL

V	fase	complex	compl.dat.	materiaal	M	vorm	n	typedat.	opmerkingen
V004	4 / 5	stortvondsten	1600-1750	zink ijzer		indet spijker	10		
V011	1	S19, verdiepen stadsafvallaaag	1625-1675	slak koper		ijzerslak ring draad	1 1 1		
V016	1	S31 stadsafval	1625-1650	lood ijzer		loodstrip spijker vijl	1 3 1		sterk verroest
V020	1 / 2 / 3 / 4 / 5	stortvondsten	1650-1900	messing lood koper ijzer		muurhaak dop beslag? spijker	1 1 1 2		dop fles vorm schelp
V022	1	stadsafval S31	1625-1650	lood		strip	1		
V023	1	stort S19 en S31	1600-1650	messing	M01	beslagplaatje	1		2 wapens Amsterdam, Romeins cijfer 23
V025	1	stortvondsten wp 1	1600-1650	ijzer		spijker	1		
V028	1 / 2	stortvondsten wp 1	1600-1675	koper tin lood ijzer		katrol lepel indet ring gereedschap spijker tapkraan	1 1 1 1 1 6 1		merk niet herkenbaar primitieve zegelring met huismerk?
V031	3	werkvloer S49-S52	1675-1750	ijzer messing		spijker spijker	13 1		groot, erg verroest
V032	3	snipperlaag S49	1750-1850	ijzer lood		spijker indet	1 1		
V033	3	onder werkvloer S51	1650-1750	ijzerconcretie			2		concretie met houtsnippers

V034	4 / 5	verdiepen vlak	1750-1850	tin lood ijzer				paard indet indet	1 2 2		speelgoed
V039	5	verdiepen vlak	1675-1850	ijzer				spijl hengsel spijker vijl huls kogel	1 1 1 1 1		
V040	1	profielvondst S58	1800-1900	ijzer				spijker	1		
V047	3	werkvloer werf S49-S52	1750-1850	ijzer				spijker	12		groot, erg verroest
V048	4	kleilaag S48 op werkvloer	1800-1875	ijzer				indet	1		
V049	3	ijzerlaag op werkvloer	1800-1850	ijzer				indet	2		
V050	4	verdiepen vlak	1800-1900	ijzer				indet	2		
V051	4	verdiepen vlak	1800-1900	zink				emmer	1		
V054	4 / 5	verdiepen vlak	1800-1900	ijzer				indet	1		
V058	4	sloot/kuil S138	1800-1850	ijzer				draad	1		
V062	4 / 5	verdiepen vlak	1800-1900	ijzer koper				hengsel plaat	1 1		deurhengsel beslagplaat met gaten
V068	5	snipperlaag S127 in sloot	1883-1886	ijzer				indet	2		
V070	4c	sloot wp 2	1800-1900	ijzer				driehoek	1		
V071	5	goot wp 3	1850-1900	ijzer				spijker	4		
V076	3	onder vloer, laag S152	1650-1800	ijzer				haak	1		
V077	4c	in beerput, kleilaag S141	1875-1925	lood				loodjes loodjes	14 20		zegelloodjes, rond model, 3 dichtgeknepen zegelloodjes, peervormig, 4 dichtgeknepen
								Totaal	131		

Bijlage 10: BOT en SCHELP

V	fase	complex	compl.dat.	botnummer	diersoort	element	deel	opmerkingen
V003	4	verdiepen vlak	1650-1750	1			oesterschelp	
V004	4 / 5	stortvondsten	1600-1750	1	Bos taurus	phalanx 2		
V011	1	S19 stadsafval	1625-1675	2	Bos taurus	metacarpus	prox	hs ss
				3	large mammal	costa		frag
				4	large mammal	costa		geklieft
				5	large mammal	vert. thoracales	proc spinalls	frag
				6	large mammal	vertebrae	prox	hs
				7	large mammal	metacarpus		kl frag
				8	mammalia	mandibula		
				9	medium mammal	tibia	z epi	
				10			oesterschelp	
				11			mosselschelp	
				1	Bos taurus	humerus	l	hs ss
				9	large mammal	vert. lumbales		hs
				6			oesterschelp	
				5			oesterschelp	
				4			oesterschelp	
				7	large mammal	costa		frag
				8	medium mammal	costa		frag, gecalcieneerd
				3			oesterschelp	
				2			oesterschelp	
				1			oesterschelp	
V016	1	S31 stadsafval	1625-1650	2	large mammal	scapula	proc spinalls	frag
				1	medium mammal	vertebrae	plat bot	hs
				3	mammalia		prox	frag
				4	Bos taurus	femur		hs epi vergroeid
V017	4 / 5	verdiepen vlak	1650-1800	1			oesterschelp	

V022		0											hs	
													hs	
V024	1	stadsafval S31		1600-1650						Ovis aries/Capra hircus	cornus		hs	
V025	1	stortvondsten wp 1		1600-1650	1					Ovis aries/Capra hircus	cornus		hs	
V030	1 / 2	kleilaag onder S53		1600-1700	1				large mammal	Bos taurus	pelvis		hs	
V031	3	werkvloer S49-S52		1675-1750	1				Bos taurus	Bos taurus	dentis inferior tarsalia	molar dist	hs	
V033	3	onder werkvloer S51		1650-1750	1				large mammal	large mammal	costa		hs	
V036		0			2				mammalia	mammalia			hs	
					1				mammalia	mammalia			hs	
V039	5	verdiepen vlak		1675-1850	2				mammalia	mammalia	indet		hs	
					1				mammalia	mammalia	costa		hs	
					1				medium mammal	medium mammal	humerus	z. epi	hs	
V047	3	werkvloer S49-S52		1750-1850	1				mammalia	mammalia	pijpbteen		hs	
V050	4	verdiepen vlak		1800-1900	1				mammalia	mammalia	pijpbteen		hs	
V052		0			2				mammalia	mammalia			hs	
					1				mammalia	mammalia			hs	
V065		0			3				mammalia	mammalia			hs	
					2				mammalia	mammalia			hs	
					1				mammalia	mammalia			hs	
V068	4c	snipperlaag S127		1875-1925	1				mammalia	mammalia			hs	
				Totaal	49									

Bijlage 11: BOUWKERAMIEK

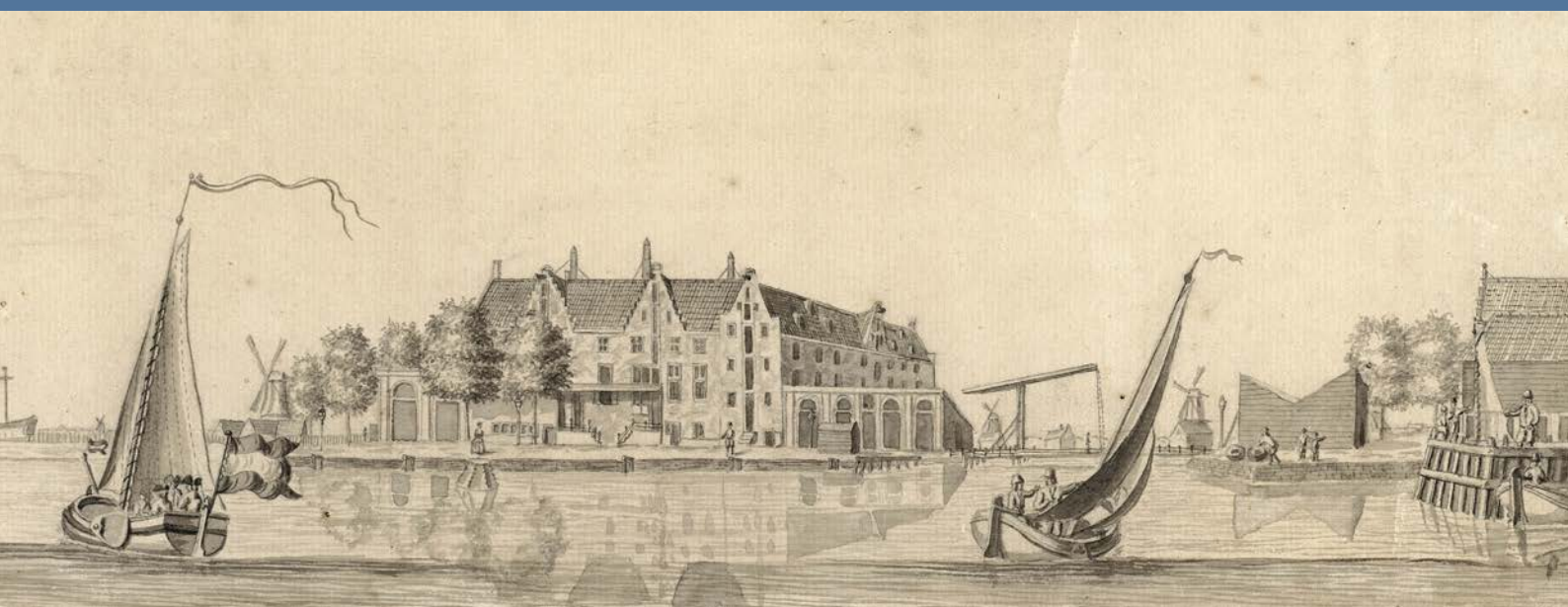
V	fase	complex	complexdat.	vorm	datering	afmetingen	opmerkingen
V003	4	verdiepen vlak	1650-1750	wandtegel	1600-1750		oa figuur met ossenkoppen, wanli-rand en hoeklelie
V004	4 / 5	stortvondsten	1600-1750	randtegel	1575-1625		blauwe decoratie met portret
V005	2	verdiepen vlak	1600-1700	wandtegel	1600-1700		boot, huis, vaas
V006	2	verdiepen vlak	1625-1675	wandtegel	1600-1630 1600-1700		ornamenttegel met blauw wit
V010	2	S18, boven stadsafval	1650-1675	wandtegel	1600-1700		ossenkopje
V011	1	S19, verdiepen stadsafvallaaag	1625-1675	wandtegel	1650-1700 1600-1650		krijger te paard met spinnenkoppen 3 stukken met hoeklelie groen glazuuraanslag door bakproces (link met biscuit)
V016	1	S31 stadsafval	1625-1650	wandtegel	1600-1650		randtegel, polychroom
V024	1	stadsafval S31	1600-1650	baksteen		20x9,5x5	
V028	1 / 2	stortvondsten wp 1	1600-1675	wandtegel	1600-1650		Venus en ossenkoppen
V030	1 / 2	kleillaag onder werkvloer S53	1600-1700	baksteen plavuils		18x8,5x3,5 12x12x2,5	geel rood
V047	3	werkvloer werf S49-S52	1750-1850	wandtegel			figuur in blauw
V055	3	sloot? S68	1650-1700	baksteen			afgerond door water
V059	1	onder sloot, S136	1600-1700	wandtegel	1650-1750		molen en paarse ornamenten
V062	4 / 5	verdiepen vlak	1800-1900	baksteen			rond, een zijde verbrand
V072	4	vloer S145	1850-1900	baksteen	1800-1900	21x9x4,5	Zijde gepolijst door lopen
V073	4	vloer S149	1850-1900	baksteen	1850-1900	22x10x5	rozig
V078	4c	beerlaag S141 in beerput	1875-1925	wandtegel	1700-1800		figuur in blauw

Bijlage 12: NATUURSTEEN

V	fase	complex	complexdat.	materiaalsoort	vorm	aantal	opmerkingen
V011	1	S19, verdiepen stadsafvallaag	1625-1675	leisteenachtig	plavuïs	1	grote plavuïs
V017	4 / 5	verdiepen vlak	1650-1800	leisteen	daklei	1	complete daklei met gat
V023	1	stort S19 en S31	1600-1650	leisteenachtig	plavuïs	1	zelfde materiaal als V011, maar dunner
V024	1	stadsafval S31	1600-1650	natuursteen	bewerkt steen	1	hoekig stuk steen
					Totaal	4	

Bijlage 13: OVERIGE

V	fase	Complex	Compl.dat.	Materiaal	Vorm	Opmerkingen
V018	1	stortvondsten S19	1625-1675	kokosnoot	kokosnoot	stuk schil
V065	5	sloot S125	1800-1900	OPM	rolletje	organisch materiaal
V078	5	beerlaag S141 in beerput	1875-1925	karton	label	label met touwtje, tekst: Rijkswerkinrichting Hoorn, Breda
				hout	lepel	ijslepeltje

ISSN 2210-5364